

A watercolor illustration of a serene lake scene. The top half is dominated by a large, textured purple and pink wash. Below this, a misty lake is depicted with a small wooden cabin on the right bank and a boat docked nearby. The foreground is filled with green and yellowish brushstrokes representing grass and reeds. The overall style is soft and painterly.

МЕРІ ЛОВСОН

ДІМ НА БЕРЕЗІ ОЗЕРА

BESTSELLER

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

BESTSELLER

Мері Ловсон
Дім на березі озера
Серія «Бестселер»

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5973284

*Мері Ловсон «Дім на березі озера». Роман: Вид-во «Ранок»: «Фабула»; X;
2018*

ISBN 978-617-09-4926-4

Анотація

Ніщо не віщувало біди у родині Моррісонів, що жила на півночі Онтаріо. Та автомобільна аварія залишила дітей круглими сиротами. Як жити далі? Пошуки відповіді на це питання будуть болісними, а для декого смисли відкриються аж через двадцять років...

Майстерно написаний, правдивий і життєвий роман від канадської письменниці Мері Ловсон – уперше в українському перекладі.

Содержание

Примітка автора	7
Частина перша	9
Пролог	9
Глава 1	13
Глава 2	28
Глава 3	46
Глава 4	56
Глава 5	68
Глава 6	77
Глава 7	87
Частина друга	99
Глава 8	99
Глава 9	114
Глава 10	126
Глава 11	147
Глава 12	160
Частина третя	174
Глава 13	174
Глава 14	190
Глава 15	202
Частина четверта	217
Глава 16	217
Глава 17	235

Глава 18	249
Глава 19	254
Частина п'ята	270
Глава 20	270
Глава 21	281
Глава 22	289
Частина шоста	298
Глава 23	298
Глава 24	313
Про автора	339

Мері Ловсон

Дім на березі озера

Ця книга є художнім вимислом. Будь-які посилання на історичні події, реальних людей і реальні місця – ненавмисні. Інші персонажі і події є вигадкою автора, і будь-які збіги з реальними подіями, місцями або людьми, живими чи мертвими, є суто випадковими.

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення.

датковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо – і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Книга містить криптографічний захист, що дозволяє визначити, хто є джерелом незаконного розповсюдження (відтворення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

*Елеонор,
Ніку й Натанієлю,
і, більше за всіх,
Річарду*

Примітка автора

«Дім на березі озера» – це художній твір. У Північному Онтаріо багато озер, але жодне з них не є озером із цього роману. Так само, як і всі персонажі, за двома винятками, є витворами моєї уяви. Перший виняток – це моя прабабуся, яка й справді чіпляла до прядки підставку для книжки. Вона мала четверо дітей, а не чотирнадцять, але жила на фермі на півострові Гаспе і їй дійсно бракувало часу на читання. Другий – моя сестра Елеонор. Те, якою вона була в дитинстві, стало для мене моделлю Бо. Я вдячна їй за дозвіл використати її образ, а також за постійну підтримку, поради та заохочення в написанні цієї книжки.

Мені хотілося б подякувати братам, Джорджові й Біллові, не лише за їхній гумор, віру та заохочення упродовж багатьох років, а ще й за поради щодо «природничої історії» роману. Вони обидва знають Північ у тисячу разів краще, ніж я коли-небудь знатиму, і їхня любов до неї стала частиною натхнення для цієї книжки.

Є ще багато людей, яким я дуже вдячна:

– Аманді Мілнер-Браун, Норі Адамс та Гіларі Кларк за їхні знання та підтримку, за те, що вони були чесні тоді, коли простіше й чемніше було збрехати.

– Стівену Сміту, поету і вчителю, за його заохочення та натхнення.

– Пенні Беттс, яка багато років тому допомогла мені почати і, здавалося, ніколи не сумнівалася, що я дійду до кінця.

– Професорці Деборі Маклінн та професорці Гелені Сір із зоологічного відділення Університету Торонто за те, що дозволили мені глянути одним оком на світ академічних досліджень. (Закладаюся, що все одно зобразила його неправильно, але це моя провина, а не їхня.)

– Фелісіті Рубінштейн, Сарі Лутьен та Сюзанні Гадмен, усім Лутьенам та Рубінштейнам за їхній професіоналізм, тактовність, енергію та ентузіазм.

– Елісон Семюель з «Чатто і Віндус» у Лондоні, Сюзан Каміль із «Даял пресс» у Нью-Йорку та Луїзі Денніс із «Кнопф Кенеда» у Торонто за їхню уважність, чутливість та уміння, з якими вони вели цей роман через процес редагування.

Також мені хотілося б відзначити книжку, «Тварини, які живуть на поверхні» Марджорі Гусрі («Річмонд паблішінг кампані» ЛТД, Слау), що стала неоціненним джерелом технічної інформації.

Нарешті, й передусім, дякую моему чоловікові, Річарду, та синам, Ніку й Натаніелю, за багато років незмінної віри, втіхи й підтримки.

Частина перша

Пролог

Моя прабабуся Моррісон чіпляла до прядки підставку для книжки, щоб читати й прясти водночас, – принаймні, так говорить легенда. Й ось одного суботнього вечора вона так захопилася читанням, що, підвівши голову, виявила – вже о пів на першу ночі, й вона півгодини прядла в неділю, день відпочинку. Тоді це вважали за великий гріх.

Я переповідаю цей епізод з історії своєї родини не просто так. Нещодавно я дійшла висновку, що прабабуся Моррісон та її підставка для книжки мають багато за що відповісти. На той час, коли сталися події, що зруйнували нашу сім'ю і поклали край нашим мріям, прабабці не було серед живих уже не один десяток років, але це не значить, що вона не впливала на їхній розвиток. Те, що сталося між мною і Меттом, не можна пояснити, не згадавши прабабусю Моррісон. Буде справедливо перекласти частину провини на її плечі.

У пору мого дитинства в кімнаті батьків висів її портрет. Малесенькою я, бувало, ставала навпроти нього і примушувала себе подивитися їй в очі. Вона була невеличка, зі стуленими губами, виструнчена, вбрана в чорну сукню з білим мереживним комірцем (немилосердно праним, поза

всяким сумнівом, кожнісінького вечора, і прасованим щодня до світанку). На вигляд прабабуся була сувора, осудлива і зовсім позбавлена почуття гумору. Такою вона цілком могла й бути; ця жінка народила чотирнадцятеро дітей за тринадцять років і мала п'ятсот акрів неродючої землі на півострові Гаспе. Як вона знаходила час прясти, не кажучи вже про читати, для мене назавжди залишиться загадкою.

Із нас чотирьох – Люка, Метта, Бо й мене – лише Метт був хоч трохи на неї схожий. Похмурістю він зовсім на неї не скидався, але мав такі самі стулені губи й спокійні сірі очі. Коли я, бувало, вертілася в церкві й ловила сердитий мамин погляд, то оглядалася перевірити, чи Метт це помітив. Він завжди помічав і дивився розсерджено, а потім, найостаннішої миті, коли я саме починала журитися, підморгував.

Метт був на десять років старший за мене, високий, серйозний і розумний. Він мав велику пристрасть до ставок, що починалися за милю чи дві від залізничних колій. То були старі гравійні кар'єри, покинуті багато років тому, після збудування дороги, що самі собою наповнилися всілякими дивовижними повзучими істотами. Коли Метт тільки почав брати мене на ставки, я була така мала, що мене доводилося нести на плечах, через ліси з розкішними заростями отруйного плюща, вздовж колій, повз запилені вагони, вишикувані для завантаження цукровими буряками, вниз по стрімкій піщаній доріжці до самих ставок. А там ми лежали на животах, доки сонце обпікало наші спini, і вдивлялися у темну

воду, чекаючи видава, що з'явиться перед нами.

Немає більше спогаду про дитинство, що зберігся б у моїй пам'яті так чітко: хлопець років, мабуть, п'ятнадцяти чи шістнадцяти, довгов'язий, зі світлою чуприною, поруч із ним маленька дівчинка, білява, її волосся заплетене в коси й закинута за спину, тонкі ніжки темно-брунатні від засмаги. Вони обоє лежать зовсім нерухомо, поклавши підборіддя на складені одна на одну долоні. Він показує їй істот. Чи, точніше, вони самі показуються, відпливаючи від донних каменів та тіней, а він їй про них розповідає.

– Просто поворуши пальчиком, Кейт. Помахай ним у воді. Вона підпливе. Не зможе встояти...

Дівчатко обережно ворушить пальчиком; кайманова черепашка обережно висковзає подивитися, що там.

– Бачиш? Коли ще юні, вони дуже допитливі. Однак, вирісиш, вона стане підозріливою і дратівливою.

– Чому?

Стара кайманова черепаха, яку вони одного разу спіймали на березі, мала вигляд швидше сонний, аніж підозріливий. У неї була зморшкувата, ніби гумова, голова, яку Кейт хотіла погладити. Метт простягнув гілку завтовшки з його великий палець, і черепаха перекусила її надвоє.

– Панцирі стають затісні для їхніх тіл – таке стається з більшістю черепах – тож багато шкіри залишається оголеною. Це їх нервує.

Дівчатко киває, і кінчики її косичок підстрибують і вмо-

чаються у воду, від чого по поверхні ставка розходяться крихітні брижі. Вона з головою захоплена.

Сотні годин – за роки ми точно провели там стільки часу. Я стала впізнавати пуголовків леопардової жаби, товстих сірих пуголовків жаби-бика, малесеньких звивистих личинок ропух. Я впізнавала черепах і сомів, водомірів і тритонів, жуків-вертячок, що істерично кружляли по поверхні води. Минали сотні годин, пори року змінювали одна одну, і життя в ставках завмирало й оживало багато разів, а я виросла завелика, щоб Метт носив мене на плечах, і натомість продиралася через ліс, ступаючи за ним слідом. Я не усвідомлювала цих змін, звісно, вони відбувалися так поступово, а діти заледве відчують плин часу. Завтра наставатиме завжди, а роки минають як мить.

Глава 1

Коли настав кінець, він здавався зовсім несподіваним, мов грім серед ясного неба, і тільки через багато років я збагнула, що до нього вів цілий ланцюжок подій. Деякі з них не мали до нас, Моррісонів, ніякого стосунку, і стосувались лише Пайзів, які жили на фермі за милю від нас і були нашими найближчими сусідами. Пайзи належали до сімей, яких називають «проблемними», завжди належали, завжди належатимуть, але саме того року їхні негаразди, що ховалися за стінами великого, старого, пофарбованого у сірий фермерського будинку – невидимі для громади, – перетворилися на повний кошмар. Чого ми ще не знали, так це того, що кошмару Пайзів судилося завадити мрії Моррісонів. Цього ніхто не міг передбачити.

Звісно, шукаючи початок якоїсь події, оглядатися можна безкінечно. Його пошуки здатні довести вас до Адама й далі. Але для нашої сім'ї таким початком стала подія з того літа, така катастрофічна, що могла б служити початком майже будь-чого. Вона сталася спекотної й тихої липневої суботи, коли мені було сім років, і назавжди перервала наше звичне сімейне життя; навіть тепер, майже двадцять років по тому, мені непросто сприймати її об'єктивно.

Про неї можна сказати лише одну добру річ: хоча б усе закінчилось на високій ноті, бо напередодні – нашого остан-

нього дня разом, родиною – батьки дізналися, що Люк, мій «інший» брат – ще один, крім Метта, склав вступні іспити і був зарахований до педагогічного коледжу. Люків успіх став дещо несподіваним, бо, м'яко кажучи, його схильним до наук не назвеш. Я пам'ятаю, що десь читала теорію такого змісту: кожен член сім'ї має певну роль – «розумник», «красунчик» або ж «егоїст». Як один раз ненадовго зіграєш якусь роль, то вона приклеїться до тебе, і, хоч би що ти робив, усе одно люди бачитимуть у тобі виконавця своєї ролі, але на перших порах, за цією теорією, ще можна вибрати собі амплу. Якщо це й справді так, то в дитинстві Люк, певно, вирішив, що хоче бути «неслухом». Не знаю, що вплинуло на його вибір, але, можливо, він надто часто чув історію про прабабусю та її знамениту підставку для книжки. Напевно, ця історія була нещастям Люкового життя. Або одним із нещасть – іншим, певно, було мати такого брата, як Метт. Той так явно успадкував розум прабабці, що Люкові можна було навіть не пробувати зайняти це місце. Отже, краще знайти щось, у чому він мав би природний хист – підвищувати тиск наших батьків, наприклад, – і вдосконалювати, вдосконалювати це вміння.

Але, якось, усупереч самому собі, він, у дев'ятнадцять років, узяв і склав вступні іспити. Нашадок трьох поколінь, що жили цим прагненням, член родини Моррісонів мав здобути вищу освіту.

Він був перший не тільки в нашій родині, а й, думаю, в

усьому Кроу-Лейку, маленькій фермерській громаді в Північному Онтарію, де всі ми четверо народилися й вирости. За тих часів Кроу-Лейк був сполучений із зовнішнім світом однією курною дорогою і залізничними коліями. Потяги зупинялися, лише якщо помахати водієві, а дорога вела тільки на південь – чого б то люди їхали далі на північ? Окрім десятка ферм, універмагу та декількох скромних будинків біля озера, більше там нічого не було, тільки школа та церква. За час свого існування, як я вже сказала, Кроу-Лейк не процвітав науковцями, отож про Люкове досягнення наступної неділі могли б розповідати перші шпальти церковного вісника, якби цьому не перешкодила біда в нашій сім'ї.

Швидше за все, Люк отримав листа, що підтверджував його зарахування до педагогічного коледжу, в п'ятницю вранці, й розповів мамі, яка зателефонувала батькові в банк, де той працював, у Струан, за двадцять миль від дому. Уже це було нечувано: ніколи, ні за яких обставин дружина не потривожила б свого чоловіка на роботі, якщо той працював у конторі. Але вона йому зателефонувала, і вони двоє, вочевидь, вирішили оголосити нам новину того дня за вечерею.

Я відтворювала ту вечерю в пам'яті багато разів, не так через Люкові дивовижні новини, як бо вона, як виявилось, була нашою останньою сімейною вечерею. Я знаю, що пам'ять бавиться з нами, й події та випадки, витворені уявою, можуть здаватися такими ж реальними, як і ті, що справді відбувалися, але я щиро вірю, що пам'ятаю кожную деталь тієї

вечері. Пригадуючи її, найболючіше мені розуміти, яка стримана вона була. Стриманість слугувала за правило в нашому домі. Емоції, навіть позитивні, належалося надійно тримати під контролем. Як учила одинадцята заповідь, вирізьблена на спеціальній скрижалі й дана саме тим, хто сповідував пресвітеріанство: не виказуй емоцій своїх.

Отож, вечеря того дня була точнісінько така, як завжди: дещо церемонна, дещо нудна, з періодичними витівками від Бо. Збереглися декілька фотографій Бо тих часів. Вона була малá, кругла й мала тонке, пушкóве волосся, що прямо стирчало з її голови, так, ніби її вдарила блискавка. На фотографіях Бо спокійна й мила, що тільки доводить, як вони можуть обманювати.

Усі ми сиділи на звичних місцях, Люк та Метт, дев'ятнадцяти та сімнадцяти років, з одного боку столу, далі я, семирічна, потім півторарічна Бо – з іншого. Пам'ятаю, як батько почав проказувати молитву, а його перервала Бо, що просила соку, і мама сказала: «Почекай хвилинку, Бо. Заплющ очі». Батько почав знову, Бо знову перервала, а мама попередила: «Якщо далі заважатимеш, відразу підеш спати». Після чого Бо запхнула до рота великого пальця і почала його смоктати, ображено, з періодичним клацанням, ніби бомба з годинниковим механізмом відраховувала час.

– Господи, ми спробуємо ще раз, – промовив батько, – дякуємо Тобі за їжу, що ти дав нам сьогодні, й особливо дякуємо за новини, які ми нещодавно отримали. Допоможи нам

завжди усвідомлювати, які ми благословенні. Допоможи нам якнайповніше скористатися з наших можливостей та застосувати свої скромні таланти для служіння Тобі. Амінь.

Ми з Люком і Меттом випрямилися. Мама передала Бо її сік.

– Які новини? – запитав Метт. Він сидів просто напроти мене. Якщо б я зісковзнула зі стільця і простягла ноги, то могла би торкнутися його коліна великим пальцем.

– Твій брат, – батько кивнув на Люка, – вступив до педагогічного коледжу. Зі школи сьогодні прийшло підтвердження.

– Серйозно? – сказав Метт, дивлячись на Люка.

Я теж на нього дивилася. Я не певна, чи до цього посправжньому дивилася на Люка – чи посправжньому його бачила. З тої чи тої причини ми з ним нечасто перетиналися. Звісно, різниця у віці між нами була навіть більша, ніж у нас із Меттом, але навряд чи справа була в цьому. Ми просто мали небагато спільного.

Але тепер я помітила Люка поряд із Меттом, там, де він сидів, певно, останні сімнадцять років. Деякі риси у них були дуже подібні – будь-хто легко впізнав би в них братів. На зріст хлопці були однакові й обидва мали світлі чуприни, довгі моррісонівські носи й сірі очі. Найбільше вони відрізнялися статурою. Люк був міцний, мав широкі плечі й важив, певно, на добрих тридцять фунтів¹ більше за Метта. Рухався він повільно й з відчутною силою, а Метт був жвавий

¹ Фунт – одиниця ваги, 0, 453 кг. – Прим. пер.

і швидкий.

– Це не жарт! – знову вигукнув Метт, дещо переборщивши з потрясінням. Люк скоса на нього глянув. Метт широко усміхнувся, вже без здивування, і додав:

– Це ж чудово! Вітаю!

Люк знизав плечима.

– Ти вивчишся на вчителя? – спитала я. Я не могла цього собі уявити. Вчителі були дуже поважні люди. Люк був просто Люк.

– Ага, – відповів він.

Люк сутулився, але цього разу батько на наказав йому випрямитися. Метт теж сутулився, але не так старанно, як Люк, він не *скрючувався*, тому, супроти Люка, завжди сидів досить прямо.

– Йому дуже пощастило, – промовила мама. Намагаючись приховати свою непристойну гордість і радість, вона сказала це майже сердито. Вона подавала на стіл: свинину від Тедвортса, картоплю, моркву і квасолю з ферми Келвіна Пая, пюре з яблук, що виростили в старезному пошарпаному садку місіс Джейні. – Не кожному дістається така можливість. Не кожному, що не кажи. Ось, Бо, тримай свою вечерю. І будь чемна. Не бався з їжею.

– Коли ти їдеш? – запитав Метт. – І куди? В Торонто?

– Ага. В кінці вересня.

Бо набрала в долоню стручкової квасолі й, мугикаючи, притисла її до грудей.

– Це ж тобі, мабуть, потрібен костюм, – звернулася мама до Люка. Вона глянула на батька. – Потрібен йому костюм?

– Не знаю, – відповів той.

– Ви маєте купити йому костюм, – сказав Метт. – Йому дуже личитиме.

Люк тільки пирхнув. Попри їхні відмінності й те, що Люк завжди втрапляв у халепу, а Метт – ніколи, між ними рідко виникало справжнє тертя. Вони обидва належали до людей, яких називають товстошкірими. А ще більшість часу, як на мене, жили в різних світах, так що зіштовхувалися нечасто. Разом з тим, коли-не-коли вони таки билися, і тоді всі емоції, які не мали б виходити на яв узагалі, виринали всі водночас, порушуючи одинадцяту заповідь. З якихось причин самі бійки, здавалось, не суперечили правилам – може, батьки вважали їх нормальною поведінкою дорослих чоловіків, мотивуючи це тим, що якби Господь не хотів, щоб вони билися, то не дав би їм кулаків. Однак одного разу, в запалі, цілячи Меттові в голову й промахнувшись, Люк вгатив кулаком в одвірок і вигукнув: «Чорт! Сучий ти син!» і йому тиждень заборонили заходити в їдальню й тому доводилося їсти на кухні навстоячки.

Лише мене їхні бійки по-справжньому засмучували. Метт був швидший, але Люк – куди сильніший, тож я страшенно боялася, що одного разу його потужний удар поцілить і вб'є Метта. Я кричала їм припинити, і мої крики так дратували батьків, що часто саме мене відправляли до кімнати.

– Що йому знадобиться, – промовив батько, все ще зважуючи питання костюма, – так це валіза.

– Ох, – вихопилось у мами. Порційна ложка зупинилась над мискою картоплі. – Валіза, – додала вона. – Так.

Я бачила, як на мить її обличчя завмерло. Я припинила крутити ножа і з тривогою на неї дивилася. Думаю, аж до того моменту вона не усвідомлювала, що Люк поїде з дому.

Бо співала своїй квасольці, ніжно колихаючи її, притулену до плеча.

– Квасоля, соля, соля, – мугикала вона. – Соля, соля, со-
лінка.

– Поклади її, Бо, – неухважливо наказала мама, все ще три-
маючи порційну ложку занесеною. – Її треба їсти. Поклади,
і я тобі її поріжу².

Бо здавалась наляканою. Вона завищала і пристрасно при-
тисла квасолі до грудей.

– Святі небеса! – вигукнула мама. – Припини. Я від тебе
втомилась.

Хоч би там що відбилося на її обличчі, але воно зникло,
і мама була знову нормальна.

– Нам доведеться поїхати до міста, – звернулася вона до
батька. – У «Бей». Там продають валізи. Можемо зробити це
завтра.

Отож, у суботу вони разом поїхали в Струан. Справжньоїї

² Мається на увазі довга зелена стручкова квасоля. – *Прим. пер.*

потреби їхати їм удвох не було. Кожен з них цілком міг вибрати валізу самотужки. І потреби поспішати їй робити це саме в той день теж не було – до початку семестру ще залишалось понад шість тижнів. Але, думаю, їм просто хотілося поїхати. Хоч і дивно це казати про таких врівноважених, практичних людей, але, можливо, їм нетерпеливилось. Все-таки це ж був їхній син. Один із Моррісонів мав стати вчителем.

Вони не хотіли брати нас із Бо з собою, і, звісно, ми були занадто малі, щоб залишатися удвох, тож вони дочекалися Люка й Метта з ферми Келвіна Пая. Хлопці працювали на фермі у вихідні й на канікулах. Сім'я Паїв мала трьох дітей, але двоє з них були дівчатка, а Лорі, хлопець, мав лише чотирнадцять років і замало сили для важкої роботи, тому містерові Паю доводилося наймати помічників.

Метт і Люк повернулися додому близько четвертої. Батьки запитали Люка, чи хотів би він поїхати і вибрати собі валізу, але він сказав ні, що йому страшенно спекотно і треба поплавати.

Напевне, тільки я помахала на прощання. Можливо, я це вигадала, намріяла це пізніше, бо не могла жити з усвідомленням, що навіть не попрощалася, але, думаю, цей спогад – справжній. Інші троє не попрощалися, бо ж залишена Бо заходилася ревом, а Метт та Люк пригнічено на неї витріщалися й думали, кому доведеться з нею носитися аж до самого вечора.

Машина звернула на дорогу й зникла з очей. Бо сиділа на

дорозі, всипаній гравієм, і верещала.

– Що ж, я піду поплаваю, – сказав Люк, голосно, щоб перекричати Бо. – Мені гаряче. Я працював цілісінький проклятий день.

– І я, – відповів Метт.

– І я, – сказала я.

Метт ткнув задок Бо великим пальцем ноги:

– А ти, Бо? Ти теж працювала цілісінький проклятий день?

Бо ревла.

– Чому вона постійно створює такий збіса жахливий шум? – запитав Люк.

– Знає, як тобі це подобається, – відповів Метт. Він нахилився, відігнув із кулачка Бо великий палець і встромив їй у рота. – Як щодо поплавати, Бо? Хочеш поплавати?

Вона кивнула, крекчучи з пальцем у роті.

Скоріше за все, тоді вперше ми пішли купатися усі разом, усі четверо. Від будинку до озера було менше двадцяти ярдів³, отож можна було ходити купатися коли схочеш, та, думаю, нам ніколи одночасно не хотілося. Хай там як, мама завжди брала з собою Бо. Але ми передавали її одне одному, як пляжний м'ячик, і було дуже весело. Це я пам'ятаю.

Я також пам'ятаю, що Саллі Маклін прийшла невдовзі по тому, як ми вийшли з води. Містер та місіс Маклін тримали один-єдиний магазин в Кроу-Лейку, а Саллі була їхня дочка.

³ Ярд – одиниця довжини, 0, 9144 м. – Прим. пер.

Попередні декілька тижнів вона стала забігати дуже часто, і кожного разу у неї був такий вигляд, ніби вона йшла кудись і їй випало на шляху туди проходити повз нас. Наш будинок стояв останній у Кроу-Лейку і досить-таки віддалено, за ним простягалося три тисячі миль пустки, а потім Північний полюс.

Метт і Люк пускали камінці, але, коли з'явилася Саллі, Метт перестав, підійшов до мене, сів і став спостерігати, як я закопувала Бо. Бо ще ніколи не закопували, тож вона була в захваті. Я викопала невелику ямку в теплому піску і посадила її туди, круглу й брунатну, голісіньку як мати народила, і вона здивовано спостерігала й широко всміхалася, доки я нагрібала навколо неї пісок.

Саллі Маклін сповільнила крок, коли наблизилася до Люка, а тоді зупинилася за кілька футів і так і стояла, переминаючись з ноги на ногу, малюючи лінії на піску великим пальцем. Вони з Люком перемовлялися стишено, не дивлячись одне на одного. Я особливо не звертала уваги. Я закопала Бо по самі підпахви і тепер на купі піску камінцями викладала візерунок, а Бо брала їх і клала назад не туди, куди треба.

– Припини, Бо, – сказала я. – Я викладаю візерунок.

– Солька, – відповіла Бо.

– Ні, це не квасолька. Це камінчики. Їх не їдять.

Вона запхнула камінець до рота.

– Не треба! – вигукнула я. – Виплюнь!

– Дурпа, – сказав Метт. Він перехилився і стиснув щоки

Бо так, що вона роззявила ротика, а тоді витягнув камінця. Вона посміялася з нього й запхнула собі до рота великого пальця, а потім витягла його й роздивилась. Палець був за-слинений і в піску. – Солька, – промовила вона й запхнула пальця назад.

– Тепер у неї в роті пісок, – сказала я.

– Не страшно.

Він спостерігав за Люком і Саллі. Люк і досі пускав камінці, але вже обережніше, довго вибираючи найпласкіші. Саллі продовжувала підіймати волосся й відкидати його за спину. Воно було довге, густе й вогненно-руде, і вітерець з озера все підіймав маленькі пасемка й здував їй на обличчя. Я подумала, що вони двоє досить-таки нудні, але Метт спостерігав за ними з тією ж задуманою цікавістю, з якою вивчав ставкових мешканців.

Його цікавість передалася й мені. Я запитала:

– Чому вона тут? Куди вона йде?

Хвилину він мовчав, а потім відповів:

– Ну, підозрюю, це має якийсь стосунок до Люка.

– Що? Який стосунок до Люка?

Він подивився на мене й примружився.

– Я не знаю напевне. Хочеш почути мій здогад?

– Так.

– Добре. Це тільки здогад, але скрізь, де з'являється Люк, з'являється й Саллі. Отож, думаю, вона в нього закохана.

– *Закохана в Люка?*

– Важко повірити, так? Але жінки – дуже дивні істоти, Кейті.

– А Люк закоханий у неї?

– Хтозна. Думаю, може бути.

За якийсь час Саллі пішла, й Люк бродив берегом, глибоко занурюючись ступнями в пісок, а Метт здійняв на мене брови, попереджуючи, що буде мудріше не говорити про Саллі Маклін.

Ми викопали Бо з кургану, струсили з неї пісок і віднесли назад у будинок, щоб одягнути. Потім я винесла купальник надвір, щоб повісити його на шворці, так що саме я побачила поліційну машину, яка з'їжджала дорогою вниз.

У Кроу-Лейку нечасто побачиш поліційну машину, тож мені було цікаво. Я збігла до дороги подивитися, з неї вийшов полісмен, а також, на мій подив, отець Мітчел і лікар Крістоферсон. Отець Мітчел був наш священник, а його донька Джейні – моя найкраща подруга. Лікар Крістоферсон жив у Струані, але був наш лікар – насправді, єдиний лікар на близько сотню миль. Вони обидва мені подобалися. Містер Крістоферсон мав ірландського сетера на кличку Моллі, що вміла зубами збирати чорницю і приходила разом із ним до хворих. Я підстрибом підбігла до них і сказала: «Мама з татом зараз немає вдома. Вони поїхали в магазин. Вони поїхали по валізу для Люка, бо він стане вчителем».

Полісмен стояв біля своєї машини, уважно дивлячись на маленьку подряпину на бризкачі. Отець Мітчел глянув на

лікаря Крістоферсона, а потім знову на мене й запитав:

– А Люк удома, Кетрін? Або ж Метт?

– Обидва вдома, – відповіла я. – Перевдягаються. Ми ходили плавати.

– Нам би хотілося з ними поговорити. Скажи їм, будь ласка, що ми приїхали.

– Добре, – сказала я. А потім, пригадавши, як мене вчили: – Хочете зайти? Мама з татом повернуться десь о пів на сьому. – І, майнула радісна думка: – Я можу пригостити вас чаєм.

– Дякую, – відповів отець Мітчел. – Ми зайдемо, але чай... ні, спасибі. Іншим разом.

Я провела їх у будинок і перепросила за шум, який створювала Бо: вона витягла всі горщики й каструлі з нижньої шухляди кухонної шафи й бамкала ними по кухонній підлозі. Вони сказали, що це не страшно, отож я залишила їх у їдальні чекати, доки приведу Люка й Метта. Я привела їх обох, і вони зацікавлено глянули на двох гостей (полісмен залишився в машині) і привіталися. А тоді я побачила, як змінилося Меттове обличчя. Він дивився на отця Мітчела, і раптом здивований і поштивий вираз зник. Він здавався зляканим.

Він сказав: «Що таке?».

Лікар Крістоферсон мовив: «Кейт, піди, будь ласка, приглянь за Бо. Може, просто?.. Гм...».

Я вийшла з кухні. Бо не робила ніякої шкоди, але я взяла

її на руки й винесла надвір. Вона ставала важенька, та я все ще могла її носити. Понесла її назад на пляж. Почали літати комарі, але я все одно там сиділа, навіть коли Бо стала на мене злитися, бо я злякалася виразу Меттового обличчя і не хотіла знати, що його таким зробило.

Якийсь час по тому, щонайменше через півгодини, Метт і Люк спустилися на пляж. Я не підвела на них очей. Люк узяв Бо на руки, відніс до краю води і повів її вздовж берега. Метт сів поруч зі мною, і коли Люк та Бо зайшли далеко вздовж берегових вигинів, він розповів мені, що наші батьки загинули: їхню машину вдарив ущертъ завантажений лісовоз, чий гальма не спрацювали, коли він їхав униз Гоністерським пагорбом.

Я пам'ятаю, як боялася, що він заплаче. Його голос тремтів, і він докладав значних зусиль, щоб тримати себе в руках, та я пам'ятаю, як мене паралізував страх, як я не наважувалася подивитися на нього, заледве дихала. Так, ніби це було найгірше, куди гірше, ніж незбагненні слова, що він мені говорив. Так, ніби Меттові заплакати було абсолютно непомисленно.

Глава 2

Спогади. Загалом я до них не прихильна. Не те щоб серед моїх спогадів не було приємних, але в цілому я б воліла скласти їх у герметичну шафу й замкнути дверцята. І взагалі-то до певного моменту кілька місяців тому мені вже не один рік це доволі добре вдавалося. Зрештою, я мала жити своїм життям. У мене була робота й Деніел, і вони обоє потребували багато часу й енергії. Правду кажучи, якийсь час з ними обома не все було гладко, але мені не спадало на думку пов'язати це з «минулим». Я справді щиро вважала, аж до моменту кілька місяців тому, що все залишила позаду. Думала, що в мене все гаразд.

А тоді, в лютому, я виявила листа від Метта, який чекав на мене, коли я повернулася додому з роботи одного п'ятничного вечора. Побачила напис і відразу – його самого: знаєте, буває, що почерк викликає в уяві людину. І також відразу мені заболіло по-старому, десь у грудях, болем важким, скимним, ніби тужіння. За всі ці роки він анітрохи не ослабнув.

Я розірвала конверта, підіймаючись сходами, затиснувши під рукою сумку, повну лабораторних звітів. Виявилось, що то не звичайний лист. То була листівка від Саймона, Меттового сина, що запрошував мене на святкування його вісімнадцятиліття у кінці квітня. До листівки була прикріплена

записка, на якій Метт нашкрябав: «Кейт, ти мусиш приїхати! Ніяких відмов!!!!». Загалом п'ять знаків оклику. А потім тактовний P. S.: «Візьми з собою когось, якщо хочеш».

Була ще фотографія. Саймона, але спочатку я подумала, що то Метт. Метт у вісімнадцять. Вони неймовірно подібні. І, певна річ, це викликало цілу повінь спогадів про той жахливий рік і його події, що змінювали одна одну так повільно. А це, своєю чергою, нагадало мені легенду про прабабусю Моррісон і її підставку для книжки. Бідолашна старенька прабабуся. Її фотографія тепер висить у моїй спальні. Я забрала її з собою, коли поїхала з дому. Нікому її, здається, не бракує.

Я опустила сумку на стіл у вітальні-їдальні й сіла перечитати запрошення. Я поїду, звісно. Саймон – дуже милий хлопець, та і – я ж його тітка. Там будуть Люк і Бо – збереться вся родина, а я люблю збори родини. Я обов'язково поїду. Того вихідного в Монреалі проходитиме конференція, яку я вже зібралася відвідати, але з доповіддю не виступатиму, тож можна скасувати. По п'ятницях у другій половині дня в мене немає занять, можна вирушити відразу по обіді. Виїхати на чотирьохсоті шосе і прямувати на північ. Дорога завдовжки чотириста миль, і хоч тепер майже всюди вимощені шляхи, їхати все одно довго. Лише останню годину чи близько того, коли з'їжджаєш з основної дороги, прямуючи на захід, асфальт зникає, обступає ліс і ти справді відчуваєш, що повертаєшся назад у часі.

Стосовно «взяти когось» – ні. Деніел був би дуже радий поїхати. Він сповнений цікавості до моєї сім'ї і буде просто *щасливий* поїхати, але його захопленість, та ще й ентузіазм – це для мене занадто. Ні, я не стану запрошувати Деніела.

Я глянула на фотографію, бачачи Саймона, бачачи Метта, знаючи, як усе мине. Добре, справді. Все буде добре. Саме святкування буде гамірне й веселе, їжа – чудова, ми будемо багато сміятися і жартувати одне над одним. Ми з Люком, Меттом і Бо поговоримо про старі часи, але лише про деякі старі часи. Оминатимемо деякі речі, не називатимемо деякі імена. Келвіна Пая, наприклад. Його ім'я не прозвучить. Або Лорі Пая, як на те пішлося.

Я зроблю Саймонові якийсь дуже дорогий подарунок, щоб показати і свою щирю любов до нього, і свою незмінну відданість родині.

У неділю по обіді, коли настане час їхати, Метт проведе мене до машини. Він скаже: «Якось так виходить, що в нас ніколи немає часу поговорити», а я відповім: «І не кажи. Аж смішно, правда?».

Я гляну на нього, а він дивитиметься на мене спокійними сірими очима прабабці Моррісон, і мені доведеться відвести погляд. І через якийсь час дорогою додому виявиться, що я плачу, і увесь наступний місяць намагатимусь розібратися чому.

Усе знов і знов повертається до прабабусі.

Я легко можу уявити їх із Меттом заглибленими в розмову. Прабабуся Моррісон сидить дуже прямо на стільці з високою спинкою, а Метт – навпроти неї. Він уважно її слухає, киваючи, коли погоджується, або ж чемно очікує можливості заперечити, коли ні. Він поштивий, але не боїться її, і вона це знає, і їй це подобається. Це видно в її очах.

Дивно, правда? Вони-ж бо, звісно, ніколи не зустрічалися. Прабабуся дожила до глибокої старості, але все одно, до того моменту, коли Метт народився на світ, її вже давно не було серед живих. Вона ніколи не приїжджала до нас, ніколи не покидала берегів Гаспé, та все ж, коли я була маленька, то відчувала, ніби вона якимось загадковим чином завжди була «з нами». Бачать небеса, її вплив був дуже значний, так, наче вона десь поруч. А стосовно неї і Метта – думаю, я від самого початку відчула, що між ними був якийсь зв'язок, але який саме – сказати б не змогла.

Батько часто розповідав про неї історії, куди частіше, ніж про свою матір, і більшість із них ілюстрували якийсь моральний принцип. На жаль, він не був аж такий талановитий оповідач, і його оповідки мали довшу мораль, ніж саму історію. Була одна про протестантів і католиків, наприклад, про тертя між ними в одній громаді, що призвело до бій-

ок між ворожими ватагами хлопців. Але сили були нерівні – протестанти переважали католиків, отож прабабця поставила, що її сини мають битися «на боці противника», щоб зрівняти шанси. Гра має бути чесна – ось що ми мали взяти з цієї казки. У ній не було ні батальної сцени, ні крові й слави, тільки повчання: грати по-чесному.

А ще фігурувала знаменита прабабусина відданість освіті. Від таких оповідок у Люка склянів погляд. Усі чотирнадцятеро її дітей закінчили початкову школу, що було майже нечувано в ті часи. Домашня робота вважалась важливішою за допомогу по господарству, дарма що кожен кусень хліба треба було виростити своїми руками. Освіта була її мрією понад мріями, пристрастю такою сильною, що скидалась на хворобу, і ця хвороба заразила не тільки її власних дітей, а й покоління ще не народжених Моррісонів.

Батько говорив про неї так, ніби вона була зразком досконалості; неупереджена, добра й мудра як Соломон – такий опис мені було трохи складно співвіднести з її фотографією. На фотографіях вона подібна до звичайної козир-жінки. З одного погляду на неї зрозуміло, чому немає історій про те, як її діти погано поводитися.

А де був її чоловік, наш прапрадід, при цьому всьому? Десь у полі, певно. Хтось же мав там бути.

Але всі ми знали, що вона була жінка видатна; цього не могло приховати навіть батькове невміння гарно розповідати. Пам'ятаю, як одного разу Метт запитав, які ще книжки,

окрім, звісно, Біблії, вона ставила на ту свою підставку. Йому було цікаво, чи читала вона романи: може, Чарлза Діккенса або Джейн Остін. Але батько відповів – ні. Романи її не цікавили, навіть популярні. Їй не хотілося «втекти» від світу, їй хотілося його пізнати. Вона мала книжки з геології, про рослини, про Сонячну систему; була в неї одна, що називалася «Відблиски створення світу», над якою, як батько пам'ятав, прабабуся цокала язиком і хитала головою – в ній ішлося про геологічне формування планети. Книжка була ще додарвіністська, але, як і його вчення, не повністю відповідала Біблії. Це символізувало силу її поваги до знань, казав наш батько, і хоч це її й непокоїло, та вона не забороняла дітям і внукам читати тієї книжки.

Багато з описаного в книжках було, скоріше за все, поза її розумінням – вона жодного дня не ходила до школи, але все одно прабабуся їх читала і прагнула досягнути. Мене це вражало, навіть малою. Та й тепер мені це здається зворушливим. Той голод до знань, те поривання за такої виснажливої праці – все це видається мені гідним захоплення й водночас сумним. Прабабуся була від природи схильна до науки, там і тоді, коли про таке й не чули.

Та вона досягла успіху у свій спосіб. Я й не сумніваюся, що наш батько був для неї як зіниця ока, бо саме в ньому вона нарешті побачила можливість здійснення своєї мрії про освіченість її сім'ї та інтелектуальний труд. Він був наймолодший син її наймолодшого сина. Брати виконували за

нього роботу по господарству, щоб він міг закінчити старшу школу – найперший у родині. Після випускного (він мав найкращі оцінки у класі з усіх предметів; можу собі уявити прабабусю, що керує урочистостями, її суворе через притлумлену гордість обличчя), батькові спакували наплічника. чисті шкарпетки, носовичок, брусок мила й атестат про закінчення старшої школи, й відправили у світ шукати долі.

Він прямував на захід і південь, подорожуючи від міста до міста, беручись до роботи там, де міг її знайти, не відхиляючись від широкої блакиті річки Святого Лаврентія. Діставшись Торонто, тут він на якийсь час осів, але не надовго. Можливо, місто його бентежило: всі ці люди, весь цей шум, хоча я пам'ятаю його людиною, яку нелегко збентежити. Вірогідніше, життя в місті йому здавалось порожнім і позбавленим мети. Це краще пасує моєму враженню про нього.

Коли він знову вирушив у дорогу, то прямував на північ і трохи на захід, подалі від так званої цивілізації, а коли йому виповнилося двадцять три, осів у Кроу-Лейку – громаді, дуже подібній до тих, що їх він залишив тисячі миль позаду.

Коли я доросла до того, щоб міркувати про такі речі, мені здавалося, що батькова родина, певно, була розчарована, що він залишився жити в такому місці, бо ж вони пожертвували так багато, щоб дати йому змогу знайти себе. Минув якийсь час, перш ніж я зрозуміла, що вони схвалили його вибір. Вони знали, що, попри місце розташування, життя у цих гро-

мадах дуже відрізнялося. Батько мав роботу в банку в Струані, ходив на неї в костюмі, мав машину і побудував низький, прохолодний, затінений деревами будинок біля озера, далеко від пилу й мух, що супроводжували фермерські подвір'я. У вітальні свого будинку він мав шафу, повну книжок, і, хоч і не часто, та знаходив вільний час, щоб їх читати. Якби він і залишився жити у фермерській громаді, то через те, що її цінності були йому близькі. Головне – він міг вибирати. Саме це вони для нього вибороли.

Банк надавав батькові щорічну двотижневу відпустку (перший такий випадок у родині), тож через рік після того, як батько осів у Кроу-Лейку, він повернувся на Гаспé й освідчився дівчині, в яку був закоханий з дитинства. Вона мешкала на сусідній фермі й мала добре, пристойне шотландське походження, як і він сам. Певно, вона теж була охоча до пригод, бо погодилась і поїхала до Кроу-Лейку його дружиною. Збереглася одна їхня фотографія, зроблена в день весілля. Вони стоять при вході однієї з маленьких церков на березі Гаспé; двоє високих, сильних, ширококостих, світловолосих, серйозних людей, яких так само легко можна було сприйняти за брата і сестру, як і за чоловіка та дружину. Про їхню серйозність можна судити з усмішок: чесні, відверті, але, переважно, серйозні. Вони не думають, що життя буде легким – жодного з них не вчили цього очікувати – але вони знають, що здатні з ним упоратися. Вони зроблять усе, від них залежне.

Батьки поїхали до Кроу-Лейку разом й облаштували там дім, і в належний час народили чотирьох дітей: двох хлопців, Люка й Метта, а потім, після десяти років перерви і, вочевидь, багатьох обговорень, – двох дівчат: мене (Кетрін, яку називали Кейт) та Елізабет, яку кликали Бо.

Чи любили вони нас? Звісно. Чи казали про це? Звісно, ні. Хоча, це не зовсім так: мама якось сказала, що любить мене. Я щось зробила не так – то був період, коли я все робила не так, і вона на мене сердилася, і не розмовляла зі мною, здавалось, днями, але, певно, лише декілька годин. І, нарешті, охоплена страхом, я її запитала: «Матусю, а ти мене любиш?». І вона здивовано глянула на мене, а тоді просто відповіла: «Шалено». Я не знала, що значило «шалено», але все ж таки якось знала, тож мене це задовольнило. І досі задовольняє.

У якийсь момент, певно, на перших порах, батько забив гвіздка в стіну спальні, яку ділив з мамою, і повісив портрет прабабці Моррісон, і ми всі росли, знаючи про її мрії, під наглядом її пильного погляду. Як на мене, це було не надто приємно. Я завжди мала певність, що прабабуся засуджувала нас усіх, за одним винятком. Із виразу її обличчя було зрозуміло, що вона вважала Люка ледачим, мене – мрійницею, а Бо – такою впертою, що все своє життя завдаватиме тільки клопоту. Мені здавалося, що погляд її жорстоких старих очей хоч трохи м'якшав, тільки коли в кімнату заходив Метт. Тоді вираз її обличчя мінявся, і було видно, про що вона ду-

має. Вона думала: оцей. Він – саме той, що треба.

* * *

Я мало пам'ятаю про те, що сталося відразу після аварії. Більшість спогадів здаються просто зображеннями, спійманими моментами, як на фотографії. Вітальня, наприклад, – пам'ятаю, який там панував розгардіяш. У першу ніч ми всі спали там – певно, Бо не могла заспокоїтися чи заснути, тож урешті Люк з Меттом перенесли її ліжечко і три матраци у вітальню.

Пам'ятаю, як лежу без сну, вдивляючись у темряву. Все намагаюся заснути, але сон не йде і час не минає. Я знала, що Люк і Метт теж не сплять, але чомусь боялася говорити до них, тож ніч видавалася вічністю.

Інші події наче відбувалися знов і знов, але я, пригадуючи, не впевнена, чи не було це тільки в моїй уяві. Я й досі згадую Люка, що стоїть на порозі, тримаючи Бо на одній руці, а іншою від когось бере велику закриту посудину з їжею. Я знаю, що таке було, але в моїх спогадах він так простояв майже увесь час перші декілька днів. Хоча могло бути й так: кожна дружина, кожна мати, кожна незаміжня тітка в громаді, певно, стискала губи й починала куховарити, щойно почувши новини. Найпопулярніший був картопляний салат. І варені окости. Також наваристі тушковані страви, при цьому занадто гарячі, щоб їх можна було відразу їсти. Кожного

разу, переступаючи поріг, ми спотикалися через величезний кошик гороху або відро тушкованого ревеню.

А ще Люк тримав Бо. Чи справді він носив її на руках кожну хвилину, коли вона не спала, в ці дні? Бо ж саме так я їх пам'ятаю. Думаю, на неї вплинула атмосфера в домі, вона сумувала за мамою і починала плакати, якщо її садили.

А я чіплялася за Метта. Я тримала його за руку, або рукав, або кишеню джинсів, за будь-що, за що можна було вхопитися. Мені було сім, я вже мала перерости таку поведінку, але не могла з собою нічого вдіяти. Пам'ятаю, як він ніжно розчіпляв мої пальці, коли йому було треба сходити в туалет, зі словами: «Просто почекай, Кейт. Дай мені хвилинку». А я стояла біля зачинених дверей у ванну, питаючи тремтячим голосом: «Ти скоро?».

Не можу уявити, якими ті перші дні, певно, були для Люка й Метта: готування до похорону й телефонні дзвінки, візити сусідів і пропозиції допомогти, породжені добрими намірами, буденні справи – догляд за Бо і мною. Розгубленість та тривога, вже не кажу про скорботу. Про неї, звісно, ніхто не говорив. Ми були дітьми своїх батьків, як-не-як.

Декілька телефонних дзвінків надійшли з Гаспé та Лаб-радору, від різних родичів. Хто не мав свого телефону, телефонували з будок у найближчому місті, й було чути, як монетки дзенькають, впавши у скриньку, і важке дихання того, хоч хто б там був, не звиклого до телефонів і точно не до дальніх дзвінків у моменти лиха, який старався надумати,

що б його сказати.

– Це дядько Джеймі, – лунає завивання вітру з пустищ Лабрадору.

– Ой. Так. Добридень, – каже Люк.

– Телефоную з приводу твого батька й матері, – він мав чудові легені, дядько Джеймі. Люк був змушений забрати слухавку від вуха, а ми з Меттом чули дядька з іншого краю кімнати.

– Так. Дякую.

Тяжка свистяча тиша.

– Я з Люком розмовляю? Найстаршим?

– Так, це Люк.

Знову тиша.

Люкові слова звучать швидше втомлено, ніж знічено:

– Спасибі, що подзвонили, дядьку Джеймі.

– Еге. Ну. Такий жах, хлопче. Такий жах.

Здавалося, основне, що вони хотіли донести – нам не треба хвилюватися про майбутнє. Родина дасть усьому лад і про все подбає. Нам не треба хвилюватися. Тітка Енні, одна з батькових трьох сестер, приїде і буде з нами, щойно зможе, хоч, швидше за все, до похорону не встигне. Не страшно, якщо ми побудемо самі декілька днів?

Мені пощастило, бо я була занадто мала, щоб розуміти підтекст таких дзвінків. Усе, що я знала – вони тривожили Люка і Метта; хоч хто б із них підіймав слухавку, потім стояв і втуплювався у телефон. Люк мав звичку, коли схвилюва-

ний, проводити руками по волоссю, тож у дні та тижні після аварії його волосся було схоже на добре зоране поле.

Пам'ятаю, як мене, доки я спостерігала, як Люк у нашій з Бо кімнаті копирсався в комоді, шукаючи чистий одяг для малої, раптом проймало розуміння, що я більше його не знаю. Він уже був не той, що кілька днів тому: напівзухвалий, напівзбентежений хлопець, що заледве пробився до педагогічного коледжу, – і я не мала певності, хто він був. Я не усвідомлювала, що люди можуть змінюватися. До того часу я не усвідомлювала, що люди можуть помирати. Принаймні, не ті люди, яких любиш і потребуєш. Про смерть узагалі я знала, але ніколи з нею не стикалася. Я й не уявляла, що таке могло статися.

Похоронну церемонію влаштували на подвір'ї церкви. Стільці принесли з недільної школи і поставили акуратними рядами поряд із двома порожніми могилами. Ми вчотирьох мали місця в першому ряду й намагалися сидіти так, щоб стільці не хиталися на висушеній землі. Чи, швидше, на стільцях сиділо нас троє; Люк тримав Бо, що смоктала великий палець, на колінах.

Пам'ятаю, як почувалася дуже неприємно. Стояла страшна спека, та Люк із Меттом були перейняті потребою зробити все як слід, отож ми всі надягли найтемніше, що мали: я – зимову спідницю й светра, Бо – торішню фланельну сукню, дуже замалу. Хлопці одягли темні сорочки й штани.

Ми вчотирьох блищали від поту ще задовго до того, як почалася служба.

Усе, що я пам'ятаю про сам похорон – було чути, як декілька людей шморгали носами, а мені не можна було озирнутися і подивитися, хто саме. Думаю, невір'я захищало мене від реальності того, що відбувалося. Я не могла повірити, що мої мама й тато лежали в отих двох ящиках біля могил і, певна річ, не могла повірити, що, навіть коли й так, то люди опустять їх у землю і закопають, і вони ніколи не зможуть звідти вибратися. Я тихо сиділа поряд з Люком і Меттом, а тоді стояла поряд з ними, тримаючи Метта за руку, коли труни опустили в землю. Метт тримав мене за руку дуже міцно, я це пам'ятаю.

А тоді все наче закінчилося, хоча насправді – ні, бо кожен мешканець села мав висловити нам співчуття. Більшість із них, власне, нічого не говорили, вони просто проходили повз нас і кивали, або гладили голівку Бо, але все одно це забрало багато часу. Я стояла поруч з Меттом. Декілька разів він зиркав на мене і всміхався, хоча його усмішка була просто гримасою. Бо дуже добре поводитися, хоч і розчервонілася через спеку. Люк тримав її на руках, а вона прихилила голівку до його плеча й оглядала всіх навколо, тримаючи в роті великого пальця.

Саллі Маклін підійшла однією з перших. Вона була серед тих, хто плакав – було видно по лиці. Вона не глянула ні на мене, ні на Метта, але звернула заплакане обличчя до Люка

і хрипло прошепотіла: «Мені так шкода, Люку». «Дякую», – відповів він.

Вона дивилася на нього, її губи тремтіли від співчуття, але підійшли її батьки, тож Саллі більше нічого не сказала. Містер та місіс Маклін були маленькі, сором'язливі, тихі люди, зовсім не схожі на свою дочку. Містер Маклін відкашлявся, але промовчав. Місіс Маклін усім нам нещасно всмінулась. А тоді містер Маклін знову відкашлявся і промовив до Саллі: «Нам уже краще йти, доню», – але вона тільки глянула на них докірливо і не зрушила з місця.

Далі підійшов Келвін Пай, ведучи перед себе дружину та дітей. Келвін Пай був фермер, на якого працювали Люк і Метт улітку, озлоблений на вигляд чоловік. Він мав налякану дружину на ім'я Еліс, яку жаліла наша мама. Я ніколи не знала напевно, чому саме. Вона просто час від часу казала: «Бідолашна та жінка».

Мама жаліла і його дітей теж. Найстарша була Мері, торік ще Меттова однокласниця зі старшої школи, яка покинула навчання, бо мусила допомагати вдома, а найменша – Розі, семи років, моя однокласниця. Хлопцеві, Лорі, виповнилося чотирнадцять, він мав ходити до старшої школи, але дуже багато пропустив занять через роботу на фермі, тож усе ніяк не міг закінчити восьмий клас. Обидві дівчинки були бліді й знервовані, як і їхня матір, а Лорі – точна копія містера Пая. Він мав таке ж худе, кістляве обличчя і темні, сердиті очі.

Містер Пай сказав: «Співчуваємо вашій втраті», а місіс

Пай додала: «Так». Ми з Розі переглянулися. Розі мала такий вигляд, ніби щойно плакала, але такий вигляд вона мала завжди. Лорі втупився поглядом у землю. Думаю, Мері хотіла щось сказати Меттові, але містер Пай відвів їх убік.

Підійшла міс Керрінгтон. Вона була моя вчителька, і навчала також Люка й Метта. Державна школа мала тільки одну кімнату, отож вона навчала всіх, аж доки учні не переходили до вищої школи в місті або йшли працювати на батьківських фермах. Вона була молода й доволі мила, але дуже сувора, і я її побоювалася. Вона промовила: «Що ж, Люку. Метте. Кейт». Її голос дрижав й вона більше нічого не сказала, тільки злегка нам всміхнулася і погладила ніжку Бо.

Далі були лікар Крістоферсон та його дружина, а потім – четверо чоловіків, яких я не знала і які виявилися колегами батька з банку, а потім – по одному, по двоє, цілими сім'ями, всі люди, яких я знала від народження, засмучені на вигляд, й усі казали: «Якщо ми чимось можемо допомогти...» до Люка й Метта.

Саллі Маклін й далі стояла так близько до Люка, як могла. Коли люди висловлювали співчуття, вона опускала погляд додолу і час від часу підходила ближче до Люка й щось шепотіла. Яюсь я почула, як вона запитала: «Хочеш, я потримаю твою сестричку?», а Люк відповів: «Ні», і міцніше вхопився за Бо. За хвилину він промовив: «Дякую, але вона в порядку».

Місіс Стенович підійшла однією з останніх, і я дуже чітко

пам'ятаю, що вона сказала. Вона плакала спочатку, плакала й тепер. Місіс Стенович була велика м'яка жінка, що на вигляд наче не мала кісток, і весь день говорила з Господом, а не тільки проказувала молитви й подяку за столом, як усі ми. Якось Метт сказав, що вона несповна розуму, як усі євангелісти, за що батьки заборонили йому заходити в їдальню цілий місяць. Якби він просто сказав, що вона несповна розуму, то йому б за це не перепало. Він втрапив у халепу саме через зневагу до її вірувань. Толерантність до різних релігій була кредо нашої родини, а той, хто його порушував, робив це на свій страх і ризик.

Хай там як, а вона підійшла до нас і глянула на кожного по черзі, доки сльози котилися її щокими. Ми не знали, куди дивитися. Містер Стенович, якого називали Базікалом, бо він ніколи й слова не проронив, кивнув Люку й Меттові й швидко втік назад у вантажівку. На мою тривогу місіс Стенович раптом притисла мене до своїх здоровенних грудей і сказала: «Кетрін, люба, сьогодні велика радість буде на небесах. Твої батьки, Царство Небесне дорогеньким їхнім душам, відійшли, щоб возз'єднатися з Господом нашим, і воїни небесні *зрадуються*, вітаючи їх. Тяжко, пташечко, але подумай, який щасливий буде Господь!»

Вона всміхнулася мені крізь сльози і знову мене стисла. Її груди мали запах тальку і поту. Я ніколи його не забуду. Той запах і думку, що там, на небесах, зрадувалися, бо мої батьки померли.

Бідолашна Лілі Стенович. Я знаю, що вона була щиро вбита горем через смерть наших батьків. Але згадка про неї – найчіткіший з усіх споминів про похорон, і, чесно кажучи, мене це й досі обурює, дарма що стільки часу минуло. Просто мені хотілося б мати приємніший спогад. Мені хотілося б мати чіткий образ нас чотирьох, як ми стоїмо вкупочці, підтримуємо одне одного. Але щоразу, коли я викликаю його в уяві, бачу Лілі Стенович, перед лицем її груди, мокрі від сліз.

Глава 3

Я довго не розповідала Деніелові про свою родину. Коли ми тільки почали зустрічатися, то, як усі, потроху обмінювалися особистим, але в деталі не вдавались. Думаю, я розповіла йому, що батьки померли, коли я була дитиною, а інші родичі живуть на півночі, й іноді я їх провідую. Хіба що дала ще кілька подробиць.

Про походження Деніела я знала багато, бо воно було, так би мовити, на видноті, просто в університеті. Деніел – професор Крейн із зоологічного факультету. Його батько – професор Крейн з історичного факультету. Його мати – професор Крейн з факультету образотворчих мистецтв. Невеличка династія Крейнів. Чи, як мені потім стало відомо, маленька гілка великого родового дерева Крейнів. Перш ніж емігрувати в Канаду, предки Деніела мандрували культурними столицями Європи. Вони були й лікарі, й астрономи, й історики та музиканти, кожен, безсумнівно, – майстер своєї справи. Супроти всього цього невелика саморобна підставка для книжки прабабусі Моррісон видавалася трохи жалюгідною, тож я тримала її в секреті.

Але Деніел – людина допитлива. Це їхня з Меттом спільна риса – єдине, що в них спільне, тому не думайте, що в Деніелові я знайшла заміну Меттові, – допитливість, що поширюється майже на все. Одного вечора, коли ми зустріча-

лися вже декілька тижнів, він попросив: «Отож, Кейт Моррісон, розкажи мені про себе».

Як я вже зауважила, це було на самому початку наших стосунків. Тоді я ще не знала, що це маленьке Деніелове прохання покладе початок тому, що згодом стане проблемою між нами, проблемою, яку я описувала собі як «Деніел просить у мене більше, ніж я можу дати», а Деніел мені – як «я не допускаю його у своє життя».

Я походжу не з того оточення, де люди обговорюють негаразди у взаєминах. Коли хтось робить або каже щось, що тебе засмучує, про це не можна говорити. Може, це ще одна риса пресвітеріанства; якщо одинадцята заповідь говорить: *не виказуй емоцій своїх*, то дванадцята – *що засмучений, не визнавай*, а коли вже всьому світу видно, що це так, *у жодному разі не пояснюй, через що*. Ні, проковтуй свої почуття, заштовхуй їх глибоко в себе, де вони можуть житися, рости й розростатися, розцвітати, аж доки ти вибухнеш, непростенно, на цілковите здивування тієї людини, яка тебе образила. У Деніеловій сім'ї куди більше кричать, обмінюються звинуваченнями й гримають дверима, але при цьому куди менше дивуються, бо діляться почуттями.

Отож, я цілі місяці не говорила Деніелові, що часом через нього я почувалася так, ніби йому хотілося б покласти моє життя і все, що його стосується, на предметне скельце, і помістити під мікроскоп, як того бідолашного беззахисного мікроба, щоб роздивитися всеньку мою душу. Та Деніел ска-

зав мені, тихо, але дуже серйозно, що відчуває моє небажання йому відкриватися. Що десь є бар'єр, який він відчуває, але не може назвати, і що його це по-справжньому гризе.

Однак саме того вечора все це чекало в майбутньому; наші стосунки ще були дуже юними й дуже захопливими. Того разу ми сиділи в ресторанчику. Неонове посмуговане світло і жовті пластикові столики на тонких металевих ніжках, постійний гамір із кухні. Смажені бутерброди «рубен» і капустаний салат, чудова кава і це маленьке прохання: розкажи мені про себе.

Тоді я не могла збагнути, чому відчувала такий спротив цій ідеї. Частково, думаю, бо я просто не вмію розкривати душу. Я ніколи не належала до підлітків, що сидять у друзів на ліжках і, прикривши рота долонями, перешіптуються, хіхікають і обмінюються секретами. І я завжди думала, що у відвертих розмовах про родичів з відносно незнайомою людиною, в покладанні приватності їхнього життя на оltар ритуалу «кращого пізнання», який супроводжує побачення, є щось образливе. Але тепер я думаю, що великою мірою цей спротив виник, бо історія мого життя тісно пов'язана з Меттовою, і я ні за яких обставин не збиралася розділити її за чашкою кави хоч би з ким, тим паче, з кимось таким успішним, як Деніел Крейн.

Отож, я ухилялася від відповіді.

– Я ж тобі вже мало не все розповіла.

– Та ти не розповіла майже нічого. Я знаю, як тебе звати,

і те, що ти приїхала звідкись із півночі. Здається, оце й усе.

– Що ще ти хочеш знати?

– Усе, – відповів Деніел. – Розкажи мені все.

– Отак відразу все?

– Почни з початку. Ні, почни з того, що було перед початком. Почни з того, звідки ти.

– Почати з Кроу-Лейку?

– Так. Як воно було – рости в Кроу-Лейку?

– Добре, – сказала я. – Було добре.

Деніел почекав. Через хвилину він промовив:

– У тебе просто талант розповідати, Кейт. Талант.

– Ну я не знаю, що тобі буде цікаво почути!

– Усе. Містечко було великим? Скільки людей там жило?

Який великий був центр? Чи була там бібліотека? А «Дейрі Квін»⁴? А пральня?

– Ой, ні, – відповіла я. – Ні-ні. Був магазин. Центру не було. Був магазин і церква. І школа. І ферми. Переважно ферми.

Він схилювався над кавою, намагаючись уявити почуте. Деніел високий і худий, і він трохи сутулиться через те, що днями вдивляється в мікроскопи. За такого життя прізвище Крейн⁵ трохи невдале, і можна подумати, що його студенти насміхаються з нього, але, насправді, – ні, не насміхаються. Його вважають найкращим лектором на факультеті. Я дума-

⁴ «Dairy Queen» – мережа ресторанів швидкого харчування. – Прим. пер.

⁵ Crane – журавель, а також кран (англ.). – Прим. пер.

ла прокрастися до нього на лекцію і подивитися, як йому це вдається, але так і не наважилась. Якщо говорити про читання лекцій, то мене вважають трохи нудною.

– Усе так по-старосвітськи, – сказав він.

– Не по-старосвітськи, – заперечила я. – Там і досі так, більш-менш. І таких місць багато. Вони вже не так ізольовані, бо дороги кращі й машини кращі. Струан лише за двадцять миль. Колись двадцять миль вважали довгою дорогою. Тепер це дрібниця. Ну, крім як узимку.

Він кивав, і далі намагаючись це уявити. Я запитала:

– Хіба ти не бував на півночі?

Він замислився.

– У Беррі. Я бував у Беррі.

– Беррі! Боже правий, Деніеле! Беррі не на півночі!

Чесно кажучи, я була вражена до глибини душі. Він такий ерудований, він бував усюди. Все його дитинство минуло в пакуванні та розпакуванні валіз, бо хтось із батьків погоджувався рік викладати то тут, то там. Він рік жив у Бостоні й рік – у Римі, рік у Лондоні, рік у Вашингтоні, й рік в Единбурзі. І виявити таку неймовірну діру в його обізнаності з географією власної країни! Це ж не те, щоб він був єгиптолог і провів своє життя, повзаючи по гробницях, – він мікробіолог. Науковець, що займається природничою наукою! Біолог, що ніколи не бував на своєму задньому дворі.

Я була так вражена, що, напевно, забула про свою стриманість, бо почала розказувати йому все про Кроу-Лейк, про

те, як там узагалі нічого не було, справжня дика природа, доки лісозаготівельні компанії не почали торувати собі шлях на північ; як вони проклали дорогу аж до невеличкого блакитного клаптика води, який назвали Кроу-Лейк, і як свого часу тією дорогою приїхало троє молодиків. Троє молодиків без цента в кишені, яким смертельно набридло працювати на чужих фермах, і вони хотіли мати свої. На трьох вони мали троє коней, вола, поперечну пилку й інші різні інструменти, тож об'єднали сили й почали розчищати собі землю. Ця земля була коронна – вони взяли собі по п'ятдесят акрів – і тому, що містилась якраз там, де козам роги правлять, а уряд хотів, щоб там хтось поселився, дісталася їм безкоштовно. Вони для початку розчистили собі по акру й побудували грубі дерев'яні халупи, по одній на кожного. Потім вони повернулися, по черзі, на південь, до Нью-Ліскерда, знайшли собі дружин, по одній на кожного. І привезли своїх дружин до цих халуп.

– Чотири стіни і дах, – розказувала я Денієлові. – Земляна підлога. Отакі були халупи. Вода – принесена у відрі з річки Кроу. Оце було дійсно по-старосвітськи.

– А чим вони харчувалися? До того, як стали щось вирощувати.

– Привозили їжу конем і возом. Разом з дров'яними печами, умивальниками, ліжками й усім іншим. Потроху за раз. І вони продовжували очищати землю, потроху за раз. Очищення землі забирає роки. Покоління. Воно триває й досі.

– І їм усім це вдалося? Вони облаштували собі ферми?

– Звісно. Грунт там не такий поганий. Не чудовий, але досить родючий. І короткий посівний період, звісно.

– Як давно це було? – запитав Деніел.

Я замислилась.

– Три чи чотири покоління тому.

Раніше мені в голову не впадало, що вони могли бути ровесниками прабабусі, ці троє.

– А їхні родини й досі там?

– Дехто з них, – відповіла я. – Френк Джейні – він був один із тих трьох – мав велику сім'ю, з часом вони зайнялися молочним фермерством. І досі добре тримаються. Стенлі Вернон був другий. Його ферму перенесли кудись далі дорогою, але одна з його дочок і досі там живе. Старенька міс Вернон. Їй має бути вже близько ста років.

– Вони й досі живуть у халупах?

Я глянула на нього переконатися, що він жартує. Із Денієлом, буває, важко вгадати, тож я не мала певності.

– Ні, Деніеле. Ні. Вони не живуть у халупах. Вони живуть у будинках, як решта людей.

– Як прикро. А що сталося з халупами?

– Певно, їх перетворили на сараї й хліви, коли побудували будинки. Потім вони, мабуть, згнили й розвалилися. Таке стається з необробленим деревом, ти, як біолог, може, чув про таке. Всі халупи, крім однієї – тієї, що належала Френкові Джейні, яку забрали й відвезли в кузові вантажівки – вона

стала об'єктом культурної спадщини, для туристів, у Нью-Ліскерді.

– Об'єктом культурної спадщини, – промовив Деніел. Він ще трохи подумав, і хитнув головою. – Звідки ти все це знаєш? Це неймовірно! Подумати тільки – ти знаєш історію цілої громади!

– Та що там знати, – відповіла я. – Думаю, таке просто всотуєш. Поступово пізнаєш.

– А що з третім чоловіком? Його родина й досі там?

– Джексон Пай, – сказала я. Промовила ім'я – й ніби побачила його ферму. Їхній просторий, пофарбований сірим будинок, великий незграбний сарай, багато різної фермерської техніки навколо, поля, рівні й жовті, що простягалися під сонцем. Ставки, спокійні й тихі, в яких відбито темно-синє небо.

Деніел очікував на відповідь. Я сказала:

– Третій чоловік був Джексон Пай. Взагалі-то Паї були нашими найближчими сусідами. Та для них кінець кінцем усе склалося не надто добре.

Опісля я впіймала себе на тому, що думаю про стареньку міс Вернон. Про те з почутого від неї, що краще б я залишила незгаданим. Міс Вернон, беззубу і з видовженим волохатим підборіддям, батько якої був одним із тих перших трьох чоловіків. Це було за часів моєї юності, коли влітку я допомагала міс Вернон з її овочевими грядками. Їй уже тоді було на

вигляд років сто. Старенька слабувала на артрит і нічого не могла робити, тільки сиділа на кухонному стільці, який просила мене винести надвір, щоб приглядати за мною. Так вона казала, але насправді їй просто хотілося товариства. Вона розказувала, доки я виривала бур'яни. Попри те, що я сказала Деніелові, не все, однак, можна дізнатися зі спостережень, тож майже все, що я знаю про Кроу-Лейк, мені розповіла міс Вернон.

Того дня вона розказувала про своє дитинство, про ігри, в які вони грали, про халепи, в які вони втрапляли. Міс Вернон розповідала, як одного дня ранньої зими вони з її братом і ще двома хлопчиками, синами Джексона Пая, гралися на березі озера. Озеро стояло замерзлим ще недовго, і їм усім категорично заборонили заходити на лід, але Норман Пай, найстарший з усіх, сказав, що нічого не трапиться, якщо ковзати на животах. Так вони й зробили.

– Нічого страшного не сталося, тож ми вирішили, що це дуже захопливо, – сказала міс Вернон. – Ми чули, як лід тріщить, але не провалюється, тож ми ковзали по ньому, як тюлені. Ой, як же було весело! Лід прозорий, як скло, і через нього видно аж до дна. Всі донні камені стають блискучіші й яскравіші, ніж будь-коли, якщо дивитися на них крізь воду. Було видно, як риба снувала туди-сюди. А тоді, якось відразу, почувся гучніший тріск і цілий пласт відколовся, і ми потрапили у воду. Змерзли неймовірно. Але ми плескалися прямо поряд із берегом, отож просто видерлися на су-

шу. Та Норман не пішов додому. Він сказав, що краще йому не йти.

На цьому вона зупинилася і почала так стукати зубами, як вона робила, коли оповідка закінчувалась. Через хвилину я запитала:

– Ви маєте на увазі, він не пішов додому, аж доки не висох?

Я уявила його: зуби стукають, шкіра синя, намагається зметикувати, як не змерзнути, доки одяг висохне, боїться бути битий, якщо батько дізнається. Як найстаршому, йому б дісталось найбільше.

Міс Вернон відповіла:

– Ні, ні. Він не пішов додому взагалі.

– Що, ніколи?

– Він вирішив, що просто прямуватиме дорогою і, може, якась вантажівка його підбере. Більше ми його не бачили.

Пізніше мені ця історія не йшла з голови. Всі підліткові роки згадувалась мені. Образ того хлопчика, що йшов дорогою. Що зігріває себе руками, ноги задубіли, чоботи зачіпаються за замерзлі камені. Опускається темрява. Падає сніг.

Чого я ніяк не могла позбутися, так це думки, що три покоління тому жив син Пая, готовий радше ризикнути замерзнути на смерть, аніж з'явитися батькові на очі.

Глава 4

Тітка Енні приїхала через два дні після похорону. Вам варто знати про тітку Енні, вона зіграла роль у тому, що сталося. Вона була найстарша сестра мого батька, достойна спадкоємиця прабабусі Моррісон, багато в чому їй рівня. Того разу вона вперше покинула Гаспе⁵, і хоч Люк та Метт бачилися з нею, коли наші батьки якось взяли їх з собою під час подорожі «додому» – вони були ще малі – ми з Божодного разу її не бачили.

Вона була набагато старша за батька, низенька, а він був високий, товста, а він був худий, і мала такий зад, який я рада не успадкувати, але щось у них було спільне, й вона відразу здалась мені добре знайомою. Вона була незаміжня. Мати мого батька померла декількома роками раніше, незадовго після прабабусі, власне, відтоді тітка Енні вела господарство, піклуючись про свого батька й братів. Я думаю, що родина просто могла вирішити відправити її, бо вважала цю роботу жіночою, а що вона не мала дітей, то без неї найлегше було обійтися, хоч, підозрюю, була ще й суттєвіша причина. Новини, які вона мала привезти – плани, що приготувала для нас родина, – були болючі, тому, думаю, добровольців багато не знайшлося.

– Мені шкода, що я так пізно приїхала, – сказала вона, коли отець Мітчел познайомив її з нами: від часу аварії ми

не мали автомобіля, і йому довелося забирати її зі станції, – просто ця країна така велика! У вас є вбиральня? Я думаю, що є. Кейт, ти страшенно схожа на свою матір, як тобі пощастило! А це Бо. Привіт, Бо.

Бо розглядала її з-під лоба, сидячи в Люка на руках. Тітка Енні здавалась незворушною. Вона зняла капелюшка, маленького, круглого й брунатного, що аж ніяк її не прикрашав, і почала роззиратися навкруги, куди б його покласти. Всюди панував безлад, але, здавалось, вона його не помічала. Вона поклала капелюшка на буфет, поряд з тарілкою із білим мутним півмісяцем жиру, що лишився після шинки. Потім спушила і пригладила волосся.

– Я схожа на опудало? Почуваюся опудалом. Що поробиш. Покажіть мені вбиральню, а тоді я зможу почати. Думаю, роботи тут багато.

Її голос був бадьорий і діловий, ніби вона приїхала лише на гостину, а наших батьків просто не було в кімнаті на той момент. Але таке її поводження здавалось правильним. Такими були б і наші батьки. Я вирішила, що вона мені подобається. Я не розуміла, чому Люк з Меттом мали такий стривожений вигляд.

– Ось і я, – сказала вона через кілька хвилин, виходячи з ванної. – Що тепер? Котра година? Четверта. Це добре. Нам усім потрібно познайомитись одне з одним, але я сподіваюся, що це станеться само собою. Що, як я думаю, ми маємо зробити зараз, так це владнати з нагальним – їжею, приби-

ранням, миттям, такими речами. Отець Мітчел сказав, що ви чудово справляєтесь, але має бути щось...

Вона змовкла. Певно, щось у виразах облич Люка і Метта збило її з пантелику, бо речення вона так і не закінчила. Натомість, трохи менш бадьоро і трохи ніжніше, сказала:

– Я знаю, що є речі, які нам треба обговорити, але думаю, варто їх відкласти на день чи два, правда? Треба буде переглянути папери вашого батька й поговорити з юристом і банком. Тоді ми будемо знати, яка у нас ситуація. До того часу немає сенсу щось обговорювати. Ви не проти?

Вони кивнули, й обидва раптом ніби розслабилися, наче затамовували віддих, а зараз могли його випустити.

Отож, у нас було декілька днів, які, думаю, можна назвати «медовим місяцем», упродовж яких тітка Енні відновлювала порядок, тим самим даючи Меттові й Люкові можливість звести дух. Прання було найбільшою проблемою, отож вона почала з нього, тоді дала лад у будинку й обережно позбулась одягу наших батьків, розібралася з листами, що залишалися без відповіді, і з неоплаченими рахунками. Вона багато встигала, була тактовна і не вимагала від нас прихильності. Я певна, що за інших обставин ми б її полюбили.

У четвер, майже через два тижні після аварії, тітка Енні й Люк поїхали до міста, щоб зустрітися з батьковим юристом і зайти в банк. Їх відвіз отець Мітчел, а Метт залишився вдома зі мною і Бо.

Коли вони поїхали, ми спустились до озера. Мені було ці-

каво, чи Метт запропонує поплавати, але натомість, просто-
явши декілька хвилин, спостерігаючи за Бо, що тупотіла на
краєчку води, Метт раптом сказав:

– Чому б нам не повернутися до ставків?

– А як же Бо? – відповіла я.

– Вона теж піде. Час нам її навчати.

– Вона впаде, – занепокоїлась я. На відміну від озера, став-
ки мали круті береги. Тепер за кожним поворотом я бачи-
ла небезпеку, увесь час боялася. Зі страхом я лягала спати і
прокидалася з ним уранці.

Але Метт відповів:

– Звісно, вона впаде, правда ж, Бо? Для того ставки й іс-
нують.

Він ніс Бо через ліси на плечах, так само, як колись носив
мене. Ми не розмовляли. Ми ніколи багато не розмовляли
під час таких походів, але цього разу мовчання було інакше.
Ще тоді ми мовчали, бо не було потреби говорити, зараз –
бо наші думки були зайняті речами, яких ми не могли вис-
ловити.

Цього разу ми вперше повернулися сюди відколи померли
наші батьки, і, коли я побачила ставки знову й спустилась
до берега одного з них, попри все, мій настрій покращився.
Перший був «наш» ставок, не тільки тому, що найближчий,
а й тому, що з одного боку мав шельф завширшки чотири
чи п'ять футів і завглибшки футів до трьох. Вода була чиста
і тепла, багато жителів ставка збиралися там, і, звісно, було

видно до самого дна.

Бо озиралася, сидячи на плечах Метта. «Там!» – сказала вона, вказуючи пальчиком на воду.

– Подивися, що там, Бо, – сказала я. – Ми тобі розкажемо, що як називається.

Я лежала на животі, як завжди, і вглядалась у воду. Пуголки, що трималися поблизу краю води, табунцями втекли, щойно їх накрила моя тінь, а тепер поступово повертались, звиваючись. Вони вже були добре розвинені, задні ноги повністю сформовані, хвости короткі й міцні. Ми спостерігали, як вони росли, Метт і я, як робили це щороку, з найпершого дня, коли вони починали рухатись усередині крихітних прозорих круглих яєць.

Колюшки безцільно плавали туди-сюди. Період розмноження закінчився, і тому було важко розрізнити рибок за статтю. Під час сезону розмноження самці дуже гарні, з червоними черевцями, сріблястою лускою і блискучими блакитними очима. Метт мені розказував – це було навесні, всього декілька місяців тому, а здається, ніби в іншому житті, – що самці виконують усю роботу. Вони ліплять гнізда і приваблюють самок, провітрюють кладку, рухаючи плавцями, щоб ікринки мали достатньо кисню. Якщо на ікринки нападають, саме самці їх обороняють. Якщо маленька рибка відбивається від табунця, батько бере її собі до рота і випускає назад до зграї.

– А чим займаються самки? – запитала я його.

– Ну, байдикують. Ходять у гості пити чай. Пліткують з подругами. Ти ж знаєш, які вони – жінки.

– Ні, Метте, а *насправді*? Чим вони займаються?

– Не знаю. Багато їдять, мабуть. Певно, їм треба відновити сили після відкладення стількох ікринок.

Він лежав поряд зі мною тоді, підборіддям на складених долонях, вглядаючись у воду, і все, чим були зайняті наші думки – то маленький світ, такий спокійний, що простягався перед нами.

Я озирнулась на нього. Він стояв за декілька футів від ставка, вглядаючись у нього так, як люди дивляться на щось, чого насправді не бачать. Бо гицала в нього на плечах.

– Туди! – вигукнула вона.

– Хіба ти не йдеш дивитися? – запитала я.

– Йду.

Він зсадив Бо, і вона потупцяла до краю води. Метт сказав:

– Лягай, Бо. Лягай, як Кейт, і спостерігай за рибкою.

Бо подивилася на мене і присіла поряд. Вона була в коротенькій блакитній сукенці, і її підгузок стирчав з-під її краю, отож, коли малá присіла, він зім'явся, і через це здавалось, що в неї велетенська дупця.

– Люкові не дуже добре вдаються підгузки, – сказала я.

Тітка Енні пропонувала міняти Бо підгузки, але тій це не подобалось, тому це залишилося єдиною роботою, яку Метт і Люк досі ділили між собою.

Метт відповів:

– Цей підгузок зробив я, спасибі за комплімент.

Він усміхнувся мені, але коли я подивилася йому в очі, в них не було сміху. Раптом я помітила, що в ньому зараз не було радості. Не було справжньої радості, просто видимість, заради мене. Я швидко відвернулася від нього і вдивлялась у воду з усіх сил. Страх і тривога, що ховалися в мені, піднімалися хвилями, як ріка, як повінь. Я вдивлялась у воду і намагалася їх притлумити.

Хвилину по тому Метт ліг поряд із Бо, так що вона була між нами. Він сказав:

– Подивися на рибку, Бо. – Показав пальцем у воду, і Бо подивилася на його пальця. – Ні, дивися у воду. Бачиш рибку?

Бо вигукнула: «О-о-о!». Вона підвелася і застрибала, з криками захвату, і риба зникла, ніби її й не було. Бо припинила стрибати і вдивлялась у воду. Глянула на Метта, не вірячи своїм очам.

– Ти її всю розлякала, – пояснив Метт.

– Липка! – зойкнула Бо. Вона була збита з пантелику й убита горем, її обличчя скривилося і почали текти сльози.

– Припини, Бо. Просто посидь тихенько, і вона повернеться.

Малá подивилася на Метта з недовірою, запхнула пальця до рота, але потім присіла знову. Через хвилинку, доки Метт говорив з нею, щоб вона сиділа спокійно, маленька рибка

колюшка пропливла повз нас.

– Ось вона, – прошепотів Метт.

А Бо підстрибнула від захвату, наступила на звислий кінець свого підгузка, і впала у воду.

На зворотному шляху вздовж залізничних колій ми зустріли Мері Пай, що несла в кожній руці по сумці з продуктами. Ферма Паїв стояла далеко за гравійними кар'єрами – взагалі, земля, де були кар'єри, належала їм, а до магазину Маклінів через колії лежала найкоротша дорога. Метт уповільнив ходу, коли вона йшла повз нас, і Мері уповільнила теж, потім зупинилась і пропустила нас.

– Привіт, Мері, – сказав Метт, трохи переміщаючи Бо на плечах.

– Привіт, – відповіла Мері знервовано.

Вона подивилася повз нас у напрямку ферми, ніби боялася, що батько в пориві гніву прийде доріжкою від кар'єрів, щоб вичитати їй. Мама колись сказала, що Мері – єдина нормальна людина з усієї бідолашної родини, але, як на мене, вигляд вона мала такий же нервовий, як і всі інші. Вона була маслакувата, на вигляд здорова, але бліда, з ореолом гарного світлого волосся і широкими стривоженими очима. Вони з Меттом, певно, досить добре знали одне одного чи, принаймні, досить довго. Мері була на рік старша, але Метт перескочив на рік уперед, тож вони вчилися в одному класі. А ще вони бачилися, хоч і на відстані, коли Метт працював у

її батька.

Цього разу вони після похорону зустрілися вперше, і обидва, здавалось, не знали, що сказати. Я не могла зрозуміти, чому вони повинні були щось говорити. Я втомилася і хотіла додому.

– Бо рибалила, – нарешті промовив Метт, хитнувши назад головою.

Мері подивилася на Бо, наскрізь мокру і вкриту ставковими водоростями, і непевно всміхнулася. Потім вона знову подивилася на Метта, зашарілася і квапливо сказала:

– Мені... мені дуже шкода твоїх батьків.

– Ага, – відказав Метт. – Дякую.

– Ти знаєш... ти знаєш, що ви будете робити? Що буде далі?

– Ще ні. Нам треба дізнатись... – Він замовк, і хоч я й не дивилася на нього, але знала, що він кивнув на мене.

– А-а, – сказала Мері. – Хай там як, мені щиро шкода.

Ми постояли ще хвилину, а тоді Мері подивилася на Бо й на мене і неясно всміхнулась.

– Ну, бувайте, – промовила вона.

Ми пішли. Я подумала: що буде далі? Щось іще має статися? Чого він ще не знає? Що буде далі? Щось таке погане, що він не захотів говорити про це при мені.

Ми йшли доріжкою, що вела від колій до лісів. Коли ми дійшли до них і крокували, захищені темним усамітненням дерев, я спробувала його запитати. Відкрила рота, але потре-

ба не знати переважила потребу знати, і я нічого не змогла сказати. Тоді заціпеніння мозку вплинуло на ноги, і я спіткнулася. Метт озирнувся і глянув на мене.

– Щось потрапило в черевика?

Я запитала:

– Що вона *мала на увазі*? – і почала судомно дихати.

– Хто?

– Мері. Коли запитала тебе, що буде далі. Що вона мала на увазі?

Якусь хвильку Метт не відповідав. Бо перебирала його волосся, підіймаючи довгі пасма, мугикала. Його сорочка була мокра, вкрита водоростями, як і Бо.

Я сказала: «Що вона...» – а потім відразу заплакала, стоячи на доріжці, випрямившись, тримаючи руки вздовж тіла. Метт зняв Бо, опустився на коліна і взяв мене за плечі.

– Кейті! Кейті, що таке?

– Що вона мала на увазі? Що буде далі? Що вона мала на увазі?

– Кейті, все буде добре. Про нас подбають. Тітка Енні цим займається.

– Що вона мала на увазі? Ти сказав, що ще не знаєш. Чого ти ще не знаєш?

Він глибоко вдихнув і видихнув.

– Справа в тому, Кейті, що ми не зможемо тут залишитись. Нам доведеться поїхати звідси і жити з родиною.

– Хіба тітка Енні приїхала не для того, щоб жити з нами?

– Ні. Вона не може. Їй треба доглядати за батьками і працювати на фермі. В неї занадто багато справ.

– Тоді до кого? До кого ми поїдемо?

– Я ще не знаю. Саме цього я ще не знаю. Але, хай там як, усе буде гаразд. Вони будуть добрі. В нашій родині всі добрі.

– Я хочу жити тут. Я не хочу звідси їхати. Я хочу, щоб ви з Люком дбали про нас. Чому ви з Люком не можете дбати про нас?

– Для того щоб дбати про когось, потрібні гроші, Кейт. Нам не буде за що жити. Слухай, тобі не треба хвилюватися. Все буде добре. Саме для цього тітка Енні тут. Щоб усе влаштувати. Все буде добре. От побачиш.

Люк і тітка Енні повернулися з міста щойно по п'ятій. Тітка попросила нас зібратися й сісти у вітальні, що ми й зробили, всі, крім Люка, який стояв і дивився у вікно на озеро. Тітка Енні сіла на стільця і випрямилась, розповіла нам таке.

Що наш батько залишив нам грошей, але небагато.

Що з кабінету юриста вона зателефонувала іншим членам родини, й було погоджено, що Люкові варто поїхати до педагогічного коледжу, як і планувалося. Для цього доведеться витратити майже всі гроші, але всім здається, що це саме те, чого б хотіли наші батьки.

А коли справа дійшла до решти нас... Тут тітці Енні, з усією її рішучістю, було важко говорити. Вона дивилася то вбік, то назад, її погляд переходив від Метта до мене, і наре-

шті зупинився на Бо... Коли справа дійшла до нас, на жаль, жодна з різних сімей, що належали до нашої родини, не виявилася у змозі взяти до себе трьох дітей. Насправді фінансові обставини виявилися такими, що ніхто з них не міг собі дозволити взяти навіть двох. Тому для того щоб ми з Бо могли залишатися разом, вирішили, що Метт, якщо захоче, повернеться з тіткою на ферму. Там він буде цінним помічником, зароблені ним гроші витрачатимуть на його сестер. Люк, на що сподіваються, зможе вносити свій вклад, щойно закінчить навчання і знайде роботу. А до того часу Меттові заробітки, плюс внески від інших членів родини дадуть змогу тітці Емілі та дядькові Єну, що живуть в Рів'єр-дю-Лю і мають своїх чотирьох дітей, взяти нас із Бо.

Глава 5

Нині ми постійно бачимо, як страждають діти. Дивимосся на війни й голод просто зі своїх віталень, і майже щотижня нам показують фотографії дітей, що пережили неймовірну втрату й страхіття. Найчастіше на вигляд вони дуже спокійні. Ви бачите, як вони дивляться в камеру, просто в об'єктив, і, знаючи, що вони пережили, очікуєте розпізнати в їхніх очах жах чи скорботу, але часто там не розгледіти емоцій. У цих дітей такий байдужий вигляд, що легко можна припустити – відчують вони небагато.

Хоч я аж ніяк не прирівнюю пережите до страждань тих дітей, та пам'ятаю, що почувалася так, як вони виглядають. Пам'ятаю, як Метт говорив до мене – інші теж, але переважно Метт, і неймовірні зусилля, яких доводилося докладати, навіть для того щоб почути, що він говорить. Мене так переповнювали неконтрольовані емоції, що я нічого не відчувала. Ніби була на морському дні.

* * *

– Кейт?

Я дивилась на його коліна. Мої були худі, засмаглі й горбисті. Меттові ж, що виглядали з-під шортів, принаймні вдвічі товщі.

– Кейт?

– Що?

– Ти слухаєш?

– Так.

– Подивися на мапу. Це недалеко, бачиш? Я зможу тебе провідувати. Це ж не так далеко. Бачиш?

Його коліна вкривало менше волосся, ніж стегна чи гомілки, і шкіра на них була інакша. Зморщена, бо він нагнувся. На моїх колінах волосся не було зовсім, а зморшки – менші.

– Кейт, подивися сюди.

Ми тут проводили багато часу, сидячи на канапі. Метт із Люком знову працювали на фермі містера Пая, але вчорами він брав мене до ставок, а якщо йшов дощ чи вже було запізно йти, то сидів зі мною і розказував, яким буде наше нове життя і як ми зберемося разом. Я слухала. Чи ж намагалася слухати. В мені завивав вихор, і він заважав розчути.

– Ми зможемо дати собі раду з цією мапою, – сказав Метт. – Ось тут є масштаб, бачиш? Він показує, скільки миль в одному дюймі.

Та мапа була не дуже добра. Нью-Річмонда, найближчого до ферми тітки Енні міста, на ній бракувало, але Метт попросив тітку показати, де воно, взяв ручку і, хоч і не можна писати в книжках, поставив крапку в потрібному місці, а потім поряд написав назву – Нью-Річмонд, дуже акуратно.

Ми всі мали б залишатися в Кроу-Лейку, доки настав би час Люкові їхати в коледж, а тоді вчотирьох, тітка Енні,

Метт, Бо і я, мали б вирушити на схід разом. Метт і тітка Енні приїдуть до Рів'єр-дю-Лю разом зі мною і Бо, й залишаться з нами на три дні, щоб ми звикли до нової домівки. А тоді вони покинуть нас і поїдуть на ферму тітки Енні.

Тим часом Келвін Пай дуже потребував допомоги, й тітка Енні сказала, що нічого не заважає хлопцям заробити трохи грошей. Вона й не думала, що я почую її слова про те, що це також допоможе нам з Бо звикнути не бачити їх поруч.

– Приклади великого пальчика до масштабу, Кейт. Отак. Тепер дивись. Оця відстань до твого великого пальчика, від звідси до сюди, це приблизно сто миль. Бачиш? Тепер приклади цю відстань до карти. Подивись. Це ж не набагато більше за сто миль, правда? Максимум сто п'ятдесят. Я легко зможу до тебе приїжджати.

Він говорив, а вихор завивав.

– Хто це? – запитала тітка Енні. – Кейт, хто це спускається дорогою?

– Міс Керрінгтон.

– А хто така міс Керрінгтон?

– Моя вчителька.

– Он воно що, – мовила тітка Енні з цікавістю. – На вигляд вона надто молода як на вчительку.

Ми сиділи на веранді, обрізали стручкову квасолю. Тітка Енні була прихильниця твердження, що корисна праця – найкращі ліки від усіх хвороб. Вона примушувала мене го-

ворити. Їй це вдавалося краще, ніж Меттові, бо вона була нещадніша.

– Вона хороша вчителька? Подобається тобі?

– Так.

– Що тобі в ній подобається?

Мертва тиша.

– Кейт, що тобі подобається в міс Керрінгтон?

– Вона добра.

А потім мені більше не довелося відповідати на питання, бо міс Керрінгтон підійшла занадто близько.

– Добридень, – сказала тітка Енні, підводячись, щоб привітатися. – Я так розумію, ви – вчителька Кейті. Я Енні Моррісон.

Вони потиснули руки, швидше для годиться.

Тітка Енні запитала:

– Може, вип'єте чогось холодного? Або чаю? Ви йшли пішки аж із села?

– Так, – відповіла міс Керрінгтон. – Дякую. Я залюбки вип'ю чаю. Привіт, Кейт. Бачу, ти вся в роботі.

Вона злегка всміхнулась до мене, і я побачила, що вона нервує. Я мало що помічала в ті дні, але це помітила, бо це було так незвично.

– Кейт, як думаєш, не могла б ти зробити нам чаю? – запитала тітка Енні. – Можна взяти найкращий посуд, правда ж? Це ж для міс Керрінгтон.

Вона всміхнулась до міс Керрінгтон і зазначила:

– Кейт запарює чай найкраще з усіх, кого я знаю.

Я підвелася, зайшла всередину і поставила чайник на плиту. У будинку стояла мертва тиша. Бо була в спальні – тітка Енні залишила її там поспати після обіду, і вона виплакала всі сльози, але тепер, здавалось, заснула.

Доки чайник нагрівався, я стала на стільчика і зняла найкращий мамин запарник з найвищої в кухні полиці. Запарник був круглий, гладенький, насиченого кремового кольору, з гілочкою яблуні, намальованою на ньому, з декількома темно-зеленими листочками і двома дуже червоними яблуками. Яблука були не тільки намальовані, а й витиснені, так, що можна було долонями відчутти їхню округлість. А ще в сервізі був маленький глечик для вершків і цукерниця з кришечкою, а також шість чашок, шість блюдець і шість маленьких тарілочок, усі з яблуками й на жодному ні щербинки. Тітка Енні розповіла мені, що цей чайний сервіз подарувала батькам на весілля одна леді з Нью-Річмонда і що він буде мій, коли я виросту, але тепер можу ним користуватися, якщо мені хочеться, коли особливо важливі люди приходять у гості. Я знала, що мені мало б бути приємно.

Я нагріла запарника і зробила чай. Поставила чайничок на найкращу тацю і вкрила його рушником. Додала дві чашки й два блюдця, молоко і цукор й обережно понесла до дверей. Я бачила міс Керрінгтон і тітку Енні через скло. Міс Керрінгтон говорила:

– Сподіваюся, ви не будете проти, міс Моррісон. Сподіва-

юся, ви не сприймете це хибно.

Тітка Енні побачила мене, підвелася й відчинила двері.

– Дякую, Кейті. Ти все так гарно зробила, – сказала вона. – А тепер нам із міс Керрінгтон треба дещо обговорити – може, ти могла б узяти квасолю на кухню і там закінчити з нею замість мене? Або можеш забрати її на пляж, якщо хочеш. Як ти хочеш?

– На пляж, – відповіла я, хоч мені було байдуже. Я збрала квасолю, відерце, ніж, спустилася сходами з веранди й обійшла ріг будинку. Якраз за рогом впустила ножа. Скоріше за все, він упав просто мені під ноги, але трава була висока і я не бачила його. Я обережно перебирала траву пальцями ноги, тримаючи квасолю і відерце для неї, й почула, як міс Керрінгтон сказала:

– Я розумію, що це не моя справа, але відчуваю, що мушу сказати. Звісно, вони всі здібні діти, але Метт – інакший. Він має любов до знань... Він ерудит, міс Керрінгтон. Ерудит від природи. Він найрозумніша дитина з усіх, кого мені доводилося вчити. *Набагато* розумніша. І йому залишилося вчитися в школі всього лише рік...

– Та ні, два, – промовила тітка Енні.

– Лише один. Розумієте, він перескочив на рік уперед. І хоч він на два роки молодший за Люка, йому залишився всього рік. Він складе іспити навесні. І дістане стипендію в університеті. Це точно. Поза всяким сумнівом.

Настала тиша. Мої пальці намацали щось холодне й твер-

де. Я нахилилась і підняла ножа.

Тітка Енні сказала:

– Стипендії вистачить на все? На всі витрати на життя? На оренду житла?

– Ну, ні. Але її вистачить, щоб заплатити за навчання. І щось має вирішитися з житлом. Я впевнена, що вирішиться. Я впевнена, що можна буде знайти вихід. Міс Моррісон, я прошу вибачення, що так наполягаю на цьому, але ви мусите зрозуміти – якщо Метт не буде вчитися в університеті – це буде трагедією. Чесне слово, трагедією.

Хвилину по тому тітка Енні м'яко відповіла:

– Міс Керрінгтон, тут уже сталася ще більша трагедія.

– Я знаю! Святі небеса, я це чудово розумію! Але саме тому так несправедливо, що цей подвійний удар дістанеться саме Метту!

Тиша. Зітхання тітки Енні. Нарешті, м'яко, як і раніше, вона сказала:

– Думаю, ви не зовсім розумієте ситуацію. Якби ми могли, ми б допомогли Меттові. Ми б допомогли кожному з дітей, якби тільки могли. Але грошей немає. Я розумію, що це звучить неправдоподібно, але це справді так. Останні п'ять-шість років були дуже важкі для всіх ферм на Гаспé. Обидва мої брати в боргах. Мій батько в боргах. Він уже старий, і в боргах, й усе життя теж не мав і цента.

– Але цей будинок...

– Гроші за цей будинок, разом з грошима, що залишив

Роберт, будуть використані для того, щоб Люк закінчив педагогічний коледж, і забезпечать дуже маленьку суму, яку отримає кожна дитина, коли їй виповниться двадцять один рік. Дуже маленьку суму. Ми не можемо свідомо позбавити цього дівчат, тільки щоб Метт зміг учитися в університеті. У будь-якому разі цих грошей не вистачить.

– Але, напевно...

– Міс Керрінгтон, будь ласка, послухайте. Мені не варто було б цього говорити, це дуже... недоречно... Але я хочу, щоб ви зрозуміли. Я вдячна вам за турботу про Метта і хочу, щоб ви збагнули, як... як боляче це для родини. Роберт залишив так мало грошей, бо допомагав нам усім. Розумієте, він відчував, що зобов'язаний нам. Мої брати пішли на жертви, щоб у нього був шанс, він скористався цим шансом, досить успішно, отож, звісно, коли в нас почалися негаразди, він вирішив, що має допомагати. Що було дуже шляхетно з його боку... І, звісно, він не міг знати, що його діти... Він сподівався отримувати добру платню ще багато років.

Настала тиша. Я встромила ножа в квасолю.

Міс Керрінгтон холодно сказала:

– Трагедія, звісно. Як ви й сказали.

– Боюся, що так.

– Ви не могли б... Ви не могли б дозволити йому хоча б закінчити школу. Міс Моррісон, він *заслуговує* на те, щоб *хоча б* закінчити школу.

– Люба моя, у моєї сестри – не тієї, що забирає Кейт та

Елізабет, іншої – четверо синів, усі вони заслуговують закінчити школу, всі вони заслуговують учитися в університеті, раз на те пішлося. Вони розумні хлопці. У нас у родині всі розумні, на мій погляд. Але всі вони тепер на риболовних човнах. Для них немає майбутнього навіть на фермі. Ви можете і це теж назвати трагедією, але з таким зіткнулися дуже багато людей. Правду кажучи, мені здається набагато гіршим те, що доведеться розлучити цих дітей, ніж те, що Метт не закінчить школу. Він і так уже освічений більше, ніж решта.

Знову мовчання. Я уявила міс Керрінгтон, що стиснула губи, як на уроці, коли сердилася.

Тітка Енні сказала:

– Цінуймо те, що маємо, знаєте. В тому автомобілі могли бути й діти.

Я спустилася на пляж. Коли закінчила обрізати квасолю, посідила трохи, дивлячись на хвилі, слухаючи їх ритмічний шум. Шум хвиль, у всій його різноманітності, був тлом мого життя. Від народження він ніколи мене не залишав.

Через якийсь час я знову взяла ножа й притисла гострий кінець до пальця. Він розрізав шкіру, і виступила маленька крапля темної блискучої крові. Майже зовсім не боліло.

Глава 6

Ох, ці випадковості, хиткі маленькі епізоди, що визначають плин наших життів. Можна сказати, що моє життя повернуло в певний бік через смерть батьків – це зрозуміло, така значна подія вплинула б на будь-чие майбутнє. Але й можна сказати, що воно повернуло в певний бік, бо того дня приходила міс Керрінгтон, я впустила ножа, а Метт, кілька годин по тому, все ще незграбно намагаючись мені допомогти, ставив і ставив питання, і так сталося, що Люк був присутній при цьому й намагався читати газету, а Бо репетувала...

– Ти порізала пальця, – зауважив Метт.

Ми сиділи на дивані. Вже повечеряли, я закінчила витирати посуд, після того як тітка Енні його вимила. Вона, безжалісно стараючись привчити нас до нових порядків, вклала Бо спати. Та репетувала, і її було чути через двоє зачинених дверей. «Не!» – волила вона. «Не, не, не!».

Не тітка Енні, мала вона на увазі. Ми всі це знали, а тітка Енні – навіть краще за всіх.

Люк лежав на підлозі, спершись на коліна й лікті, вдавав, що читає газету. Він поклав підборіддя на стиснуті кулаки.

– Як ти порізала пальця? – запитав Метт.

– Ножем.

– А що ти робила ножем?

– Обрізала квасолю.

– Ти маєш бути обережніша.

Він сперся на спинку дивана, покрутив плечима і застогнав:

– Як болить спина! Краще вже обрізати квасолю, ніж займатися тим, чим ми із Люком займаємось, точно тобі кажу.

Він хотів, щоб я спитала, що вони робили. Я це розуміла, але слова, здавалось, ховалися десь так глибоко в мені, що я не могла їх видобути.

Він все одно розповів.

– Сьогодні ми скирдували солому. Це, скажу я тобі, одна з найжахливіших робіт. Пил забиває носа й рота, солома потрапляє під сорочку й штани, а ще той пил, змішаний із потом, налипає, як клей, між пальці, старий Пай стоїть, мов троль, спираючись на вила, й сподівається, що ми втратимо пильність і можна буде зі спокійною душею нас з'їсти.

Він хотів, щоб я засміялася, та це було понад мої сили. Але я таки йому всміхнулася. Він усміхнувся у відповідь і сказав:

– А тепер розкажи, як пройшов твій день. Що ще було цікаве, крім обрізання квасолі?

Я нічого не могла згадати. Думати стало так само важко, як і говорити. Здавалось, мою свідомість поглинув туман, як човника на річці.

– Ну ж бо, Кейті, давай, розкажи. Що ти робила? Приходив хто-небудь?

– Міс Керрінгтон.

– Міс Керрінгтон? Як люб'язно з її боку. Що вона хотіла?
Я бродила в тумані.

– Сказала, що ти розумний.

Метт засміявся.

– Серйозно?

Я почала пригадувати. Вона нервувала. Вона боялась тітку Енні, й тому їй доводилось примушувати себе говорити те, що надумала, і через це у неї був дивний голос.

– Вона сказала, що ти найрозумніший серед усіх її учнів. Сказала, що буде трагедією... *трагедією*, якщо ти не підеш учитися в університеті.

Якийсь час стояла тиша. Метт промовив:

– Ох, ця міс Керрінгтон. Підлизуватися до вчителів завжди вигідно, Кейт, повір мені на слово.

Меттів голос був дивний. Я глянула на нього, але він дивився на Люка, і обличчя його запаленіло. Люк відірвався від газети, і вони зіткнулися поглядами. А тоді Люк, звертаючись до мене, але не відриваючи погляду від Метта, запитав:

– А що на це сказала тітка Енні?

Я намагалася згадати.

– Сказала, що у нас мало грошей.

Вона ще щось говорила, але я не могла згадати, що саме.

Люк кивнув усе ще не відводячи очей від Метта.

Хвилину по тому Метт промовив:

– Ну, вона має рацію. Хай там як, це не має значення.

Люк нічого не відповів.

Ні сіло ні впало Метт, здавалось, розізлився. Він промовив:

– Якщо ти хочеш усе життя почуватися винним через те, що народився перший – справа твоя, але мене в це не вплітай.

Люк не відповів. Він відвернувся і знову взявся читати газету. Метт нахилився і підняв іншу її частину. Переглянув і кинув назад на підлогу. Метт глянув на годинника і сказав:

– Було б добре піти на ставок. Ще годину буде світло, – але ніхто не поворухнувся.

Було чути, як досі репетує Бо.

Люк раптом підвівся і вийшов з кімнати; ми чули, як він зайшов у дитячу. Залунали голоси, сердитий – Люка і рішучий – тітки Енні, а також Бо, яка, вже наплакавшись, схлипувала й, здогадно, тягнула рученята до Люка. А потім, на диво чітко й гостро, тітка Енні сказала:

– Цим ти ситуацію не покращуєш, Люку. Аж ніяк не покращуєш.

Потім ми чули, як Люк, зло й голосно гупаючи, вийшов, і за ним гримнули вхідні двері.

Дещо варто розповісти про Люка. Аж до того дня, коли загинули наші батьки, я не пам'ятаю, щоб він брав Бо на руки. Жодного разу. Метт постійно носив її на руках, але не

Люк. Також я не пам'ятаю, щоб ми з ним розмовляли. Тисячі разів із Меттом, жодного разу з Люком. Крім випадкових сварок та кепкування між ним і Меттом, я не пам'ятаю, щоб Люк коли-небудь показував, що він помічає або що йому небайдуже, що всі ми існуємо.

Зранку його не виявилось удома.

Ліжко прим'яте, в мийці миска з-під пластівців, але самого – ні сліду. Вони з Меттом мали б працювати на фермі.

– Може, він уже пішов, – припустила тітка Енні. – Почав раніше.

– Точно ні, – відповів Метт. Він дуже розгнівався. Зашнуровував робочі чоботи біля дверей, різко смикаючи шнурівки, і намагався натягнути холоші штанив поверх, щоб усередину не потрапляла солома.

– Куди він подівся? – запитала я.

– Не знаю, Кейт. Якби він залишив записку, я б знав, але ж він не залишив. Що, власне, нормально. Якщо колись Люк завдасть собі клопоту сповістити інших про свої наміри, цей день стане державним святом.

Метт мав слухність. Люк, старий Люк, той, що був два місяці тому, доводив батьків до сказу тим, що забував попереджати, куди йде і коли повернеться. Тоді Меттові було байдуже, бо його це особливо не зачіпало.

Я почала гризти пальця там, де порізалась. Я боялася, що Люк нас покинув. Загинув або втік.

– Як ти думаєш, куди він пішов?

– Я не знаю, Кейті. Яка різниця? Важливо те, що коли він через дві хвилини не повернеться, ми запізнимося на роботу.

– Доведеться тобі йти без нього, – сказала тітка Енні. Вона робила бутерброди їм на обід, фермерські бутерброди – велетенські кусні хліба зі шматками шинки, втовшки з пальцець. – Він муситиме сам за себе вибачатися. Міг він для чогось поїхати до міста? Зміг би він туди дістатися?

– Міг поїхати на молоковозі. Містер Джейні вирушає десь о четвертій ранку, можливо, він його підвіз.

– Він повернеться? – Мій голос почав дрижати. Як-не-як, наші батьки теж поїхали до міста.

– Звісно повернеться. Єдине, що мене непокоїть – що я скажу старому Паєві? В нього дим піде з вух.

– А звідки ти знаєш, що він повернеться?

– Кейт, я знаю. Не чіпай пальця, – він забрав мою руку з рота. – Я впевнений, чуєш? Упевнений.

Увесь ранок я допомагала по господарству, а пообіддя ми з Бо провели на пляжі. Бо оголосила тітці Енні війну. Думаю, так малій здавалось. Тітка Енні була винна в усьому, що їй не подобалося в житті, тому єдиним виходом Бо вбачала боротьбу на смерть. Думаю, вона б перемогла. Щось мені підказує, що тітка Енні зі мною погодилася б.

Отже, нас вигнали з будинку, щоб тітка Енні мала змогу вибудувати стратегію оборони. Я уявляю нас двох по дорозі

до пляжу, рука в руці, я плентаюсь, Бо тупцяє, і з кожним кроком її ніжки огортає хмарка пилу. Мое волосся висить, прим'яте й нерозчесане, Бо – стирчить увсебіч, як антени. Такі милі сестрички.

Ми сиділи на гарячому піску й дивилися на озеро, абсолютно спокійне. Було видно, як воно дихає, як здійсмається його гладка, блискуча, срібляста шкіра. Бо сиділа поруч зі мною, перебирала камінчики і час від часу посмоктувала великого пальця.

Я намагалась заспокоїти вихор, що вирував усередині, але коли зусиллям волі мені це вдавалося і можна було зосередитися на окремих думках, самі думки мене переповнювали. Бути без Метта. Бути без Люка. Покинути дім. Жити з чужими людьми. Тітка Енні мені про них розповіла: в них четверо дітей, троє хлопчиків і дівчинка. Вони всі старші за нас із Бо, але, як сказала тітка Енні, дуже хороші. Як вона може знати, що вони хороші, треба бути дитиною, щоб це знати. Метт сказав, що я мушу наглядати за Бо, але ж він добре знає, що мені це не під силу. Я надто сильно боюся. Куди більше, ніж Бо.

Я з усіх сил дивилася на човника посеред озера, примусила себе на ньому зосередитися. Я знала, чий це був човник – Джима Сумака, Люкового товариша, що жив в індіанській резервації.

– Це Здоровань Джим Сумак, – голосно сказала я до Бо. Мені хотілося говорити, щоб заглушити думки.

Бо схлипнула і почала смоктати ще сильніше. В ті часи її великий палець був увесь наче налитий водою, з білим кінчиком.

– Він рибалить, – сказала я. – Збирається впіймати рибу на вечерю. Його звать Здоровань Джо Сумак, бо він важить понад двісті фунтів. Він більше не ходить до школи, а Мері Сумак вчиться в третьому класі. Взимку вона не відвідувала заняття, і коли до них прийшли поговорити з їхньою мамою, виявилось, що Мері не ходила до школи, бо не мала взуття. Індіанці по-справжньому бідні.

Мама сказала, що нам усім має бути соромно. Я не була впевнена, через що, як їй здавалось, нам має бути соромно, але мала невиразне почуття провини. Я подумала про маму. Намагалась уявити її обличчя, але риси були нечіткі. Бо вже перестала про неї питати.

Звідкись узялася гагара, сіла за двадцять метрів від берега.

– Це гагара, – сказала я.

Бо схлипнула знову, і гагара зникла.

– Юк? – промовила раптом Бо, витягнувши з рота пальця і поглядаючи на мене.

– Його тут немає.

– Етт?

– Його теж тут немає. Вони скоро повернуться додому.

Я озирнулась, намагаючись знайти, чим її відволікти, щоб вона не розплакалася. Поряд з нами по піску повз павук, ніс

мертву муху. Чи, точніше, він задкував, тримаючи муху щелепами та передніми лапками і з усієї сили перебираючи задніми. Яюсь ми з Меттом спостерігали, як павук намагався витягти з діри в піску муху, що була втричі більша за нього. Пісок був сухий, і щоразу, коли павуку вдавалося витягти ношу наполовину, стінки діри осипалися, і він знову зісковзував на дно. Він пробував знов і знов, жодного разу не змінивши шляху, не уповільнивши руху. Метт тоді сказав: «Цікаво, Кейті, чи це він повний рішучості, чи його пам'ять така коротка, що він забуває все, що трапилось дві секунди тому, через те кожного разу йому здається, що він це робить вперше? Ось у чому питання».

Ми спостерігали за павуком півгодини, і в кінці, на наш подив, йому таки вдалося витягнути муху, тож ми вирішили, що він не тільки рішучий, а ще й дуже розумний.

– Дивися, Бо, – сказала я. – Бачиш павука? Він упіймав муху і тягне її додому, в гніздо, бачиш? А коли донесе, сплете навколо неї кокон, а потім, зголоднівши – з'їсть.

Я не намагалася розділити з нею своє зачудування, як Метт намагався розділити зі мною своє. Моя мета була не така висока. Я просто сподівалася, що вона зацікавиться, замість того щоб розізлитися, бо не мала сил справлятися з її істериками.

Однак не склалося. Я спочатку подумала, що складається, коли вона нахилилася й уважно дивилась на павука декілька секунд, але потім витягнула з рота пальця, підвелася, потуп-

цяла вперед і наступила на нього.

Глава 7

Метт прийшов додому майже о шостій. Я чекала його на сходах веранди. Він запитав, чи Люк уже повернувся, а коли я відповіла – ні, то нічого не сказав. Відразу пішов просто на пляж, здер із себе все, крім трусів, і пірнув в озеро.

Я пішла за ним і тихо стояла на березі, споглядаючи, як з того місця, де зник Метт, розходяться по воді кола. Коли він випірнув, то скидався на тюленя, мокрий і глянцевий. Його тіло було розділене на світлі та темні частини: засмагле обличчя, шия і передпліччя, світліші груди та спина, і білі ноги.

– Принеси мені, будь ласка, шматок мила. Я його забув, – попросив він.

Тож я сходила в будинок і принесла йому мило.

Метт мився люто, тер своє тіло милом, втирав його у волосся. Потім кинув брусок на берег і знову пірнув у воду, залишивши по собі молочно-білу пляму в темній воді. Назад він плив здалеку.

Мило не можна кидати на берег, бо зчистити з нього пісок майже неможливо. Мило треба класти на камінь. Я підняла його, вмочила у воду і намагалася відмити, та пісок тільки глибше в нього загруз.

Метт приплив назад і вибрів із води.

– Кейт, не переймайся, – сказав він і забрав у мене мило.

Коли ми йшли додому, він напружено всміхнувся мені, мимохідь, але то була не справжня усмішка, а просто гримаса.

Тітка Енні відкладала вечерю, доки могла, сподіваючись, що Люк таки з'явиться, але, врешті, ми сіли вечеряти без нього. Тітка приготувала свинячу ногу, а також на столі стояла велика миска яблучного пюре, мого улюбленого, але, як виявилось, їсти я його не могла. Я нічого не могла їсти. Ніби не могла проковтнути. В роті все збиралася слина і мені доводилося проштовхувати її вниз.

Бо теж було непереливки. Коли тітка Енні поставила перед нею вечерю, Бо скинула її на підлогу, тому тепер сиділа за порожнім столом, бліда від виснаження, з багряними тінями під очима, і похмуро смоктала великого пальця.

Метт їв розмірено, діловито, ніби закидав дрова в піч. Він перевдягнувся у чисті джинси й сорочку і зачесав волосся назад. Із волосся на комір скрапувала вода. На руках виднілися подряпини від соломи. До купання вони були чорні, але тепер яскраво червоніли.

– Ще свинини? – запитала тітка Енні, вдавано бадьоро. Якщо її й непокоїв Люк, вона не збиралася цього показувати.

– Так, дякую, – відповів Метт. Він простягнув тітці тарілку.

– Картоплі? Моркви? Яблучного пюре?

– Будь ласка.

– Яблучне пюре від місіс Лілі Стенович. Занесла сьогодні.

ні по обіді. Розпитувала про вас усіх. Сентиментальна душа. Все ж, з її боку було люб'язно принести яблучне пюре – мені не довелося чистити яблука. Кейт, я повідомила їй, що ви на пляжі, і вона так хотіла спуститися до вас і погомоніти, але я сказала, що ти зовсім зайнята Бо, й краще іншим разом. Овочі від Еліс Пай. Така дивна жінка. Дружина твого наймача, Метте.

Вона замовкла ніби в очікуванні відповіді, тож Метт кивнув.

– Що він за людина?

– Містер Пай?

– Так. Що він за людина? Приємно на нього працювати?

Метт прожував.

– Платить непогано, – відповів він нарешті.

– Не надто вичерпний опис, – промовила тітка Енні. – Розкажи нам ще щось про нього.

Їй було достатньо трагедій на день, тож ми мали вести належну розмову за вечерею хай там що.

– Ви хочете, щоб я описав містера Пая?

– Так. Розкажи про нього. Нам цікаво буде почути.

Метт розрізав картоплину і наколов шматок на виделку. Було видно, як він перебирає прикметники й відхиляє їх.

– Я думаю, що він, певно, несповна розуму, – сказав він урешті.

– Заради Бога, Метте. Скажи чесно.

– Це і є чесно. Я думаю, що він, напевне, божевільний.

Така моя думка.

– Божевільний у якому сенсі?

– Він злиться увесь час.

– Тоді це називається не божевільний.

– Скажений. Несамовито злючий. Шалений.

– Ви з ним сварилися?

– Я – ні. Він не зривається на нас із Люком – знає, що ми просто підемо геть. Він кидається на своїх дітей. Особливо на Лорі. Ви б чули його сьогодні в обід. Лорі залишив ворота відчиненими – ох, ви б тільки чули.

– Це серйозна справа, – осудливо сказала тітка Енні. Її не хвилювало те, як Метт описав свого наймача. – Ти можеш цього й не розуміти – ти не ріс на фермі, але якщо худоба втрапить на поле, то наробить багато шкоди. Може зіпсувати весь урожай.

– Та я розумію, тітко Енні! Я роками працював на тій фермі! І Лорі це розуміє! На жодному полі не було худоби. Хай там як, я не кажу тільки про сьогодні, я про увесь час. Старий Пай щохвилини на нього гнівається.

Метт старався не дратуватись, але я чула надрив у його голосі. Він так сердився на Люка, що йому взагалі не хотілося розмовляти, не кажучи вже обговорювати містера Пая.

Тітка Енні зітхнула.

– Це, звісно, погано, але ж не варто називати його божевільним. Більшість батьків і синів коли-не-коли проходять через складні періоди.

– О, так, це складний період, – відповів Метт. – Складний період, який триває вже чотирнадцять років, і стає дедалі складнішим...

Він замовк. Він помітив водночас зі мною, що Бо поводи-лася дивно. Вона більше не тримала в роті великого пальця і сиділа зі здійнятими ручками й розширеними очима. Мала була схожа на карикатуру людини, що слухає.

– Що це з нею таке, заради Бога? – роздратовано запитала тітка Енні, а Бо промовила:

– Юк! – й озирнулася, і справді, там таки був Люк, що йшов доріжкою вниз.

– Ось і він, – сказав Метт, опускаючи виделку і ножа й відставляючи стільця. – Тепер я його вб'ю.

– Сиди на своєму місці, Метте. Не треба нам такого.

Він її ніби й не чув. Він крокував до дверей.

– Ану сядь, Метью Джеймс Моррісон! Сядь на своє місце і послухай, що він скаже!

– Мені байдуже, що він скаже.

– Ану сядь!

Її голос дрижав, і коли я поглянула на неї, її підборіддя тремтіло, а очі були втомлені й червоні. Метт теж на неї дивився. Він запаленів. Промовив: «Вибачте!» – і сів.

Увійшов Люк. Він зупинився у дверях і подивився на нас.

– Привіт, – промовив.

Бо закректала і простягнула рученята, Люк її підняв. Бо притулилася личком до його шиї і палко його поцілувала.

Він запитав:

– Я зовсім запізнився на вечерю?

Підборіддя тітки Енні й досі тремтіло. Вона ковтнула і вимовила, не дивлячись на нього:

– Ще дещо залишилося. Але захололо.

Люк дивився на Метта, а Метт витріщався на Люка.

– Та нічого, – відповів він неуважно. – Я з'їм і холодне.

Люк сів і посадив Бо собі на коліна.

Метт сказав:

– Де. Ти. Був. – абсолютно рівним, безбарвним голосом.

– У місті, – відповів Люк. – Їздив відвідати містера Левінсона, батькового юриста. Треба було дещо владнати. Мені треба було дізнатися дещо. Я з'їм усю картоплю, якщо більше ніхто її не хоче.

– І ти не міг нам сказати, що збирався поїхати. – Меттів голос був рівний, жорсткий і гострий, як ніж.

– Я хотів дещо владнати перед тим, як про щось говорити. А що? – Він озирнувся. – Щось сталося?

У Метта з горла вирвався звук.

Тітка Енні сказала:

– Не зважай, Люку. Просто розкажи.

– Можна я спочатку повечерю? Я всенький день нічого не їв.

– Ні, – відрубав Метт.

– Та що з тобою таке? Ну добре! Добре! Заспокойся! Я розкажу – все не так складно. Якщо коротко – я не буду вчи-

тися у педагогічному коледжі. Я залишаюся тут. Ми всі вчотирьох залишаємося тут. Я піклуватимуся про вас, малі. Це все законно, я достатньо дорослий і все таке. У нас будуть гроші, які я мав би витратити на коледж – не з продажу будинку, певна річ, бо ми не станемо його продавати, але решта буде. Нам знадобиться більше, та я можу знайти роботу. Я можу працювати вечорами – від того часу, коли ти, Метте, повертатимешся зі школи, і доглядатимеш Кейт і Бо. Скоріше за все, робота буде в місті, тож знадобиться автомобіль, так що доведеться витратити на нього якісь гроші, але містер Левінсон сказав, що пильнуватиме для нас старі автомобілі, виставлені на продаж. Я повідомив його, що ти хочеш навчатися в університеті, й він відповів, що нам варто звернутися до батькового банку по позику, вони можуть поставитися зі співчуттям. Звісно, тобі доведеться здобути стипендію, але ж ти геній, так що це не проблема, правда? Хай там як, нам поки що не варто цим перейматися. Найголовніше – ми всі залишаємося тут. Так що дуже вам дякуємо за ваші плани і за все інше, тітко Енні, але вони нам не знадобляться. Але перекажіть усім від нас подяку, добре?

Стояла тиша.

Бо вказала на яблучне пюре.

– Те, – промовила вона і прицмокнула. Ніхто не звернув уваги.

Метт сказав:

– Ти не будеш вчитися в коледжі.

– Так.

– Ти залишаєшся тут. Відмовляєшся від учителювання.

– Я не так уже й хотів бути вчителем. Цього хотіли мама з татом.

Він встав зі стільця, посадив на нього Бо і взявся накладати собі свинини. Моя голова дивно гуділа, ніби всередині дзижчали бджоли.

Тітка Енні сиділа зовсім нерухомо, долоні лежали на колінах, погляд був спрямований на стіл. Її очі й досі були червоні.

– Те! – сказала Бо, гоцаючи на Люковому стільці й витягуючи шию, щоб заглянути в миску з яблучним пюре. – Те!

Метт промовив:

– Спасибі, не треба.

Люк глянув на нього:

– Що?

– Я знаю, чому ти це робиш. Я такого не хочу, дякую.

– Ти про що?

– Як би ти почувався? – запитав Метт. Він був блідий, як скатертина. – Якби я покинув уже здобуте місце в коледжі, щоб ти спробував його дістати – як би ти почувався? Всеньке своє життя, як би ти почувався?

Люк відповів:

– Я роблю це не для тебе. Я роблю це для Бо і Кейт. І тому що я так хочу.

– Я тобі не вірю. Ти це робиш через те, що Кейт сказала

вчора увечері.

– Мені один біс, віриш ти мені чи ні. Щойно тобі стукне вісімнадцять, можеш забрати свою частку грошей і котись на всі чотири вітри.

Він поклав собі на тарілку всього, що хотів, підняв Бо зі стільця і посадив її на підлогу, сів і почав їсти.

– Те! – закричала Бо. – Те... пудинг!

Люк узяв зі столу миску з яблучним пюре і поставив її на підлогу поряд із Бо.

Метт промовив:

– Тітко Енні, скажіть, що йому так не можна.

Я ошелешено дивилася на нього. Люк пропонував нам порятунок, а Метт від нього відмовлявся. Я не могла в це повірити. Я не могла цього збагнути. Насправді, перш ніж я збагнула, минули роки. Минули роки, перш ніж мені вдалося зрозуміти, як відчайдушно йому хотілося, щоб усе було так, як пропонував Люк, для Бо, для мене, і для себе також, і яку лють і розпач він відчував, бо знав, що має від цього відмовитися.

Він повторив:

– Тітко Енні, скажіть йому!

Тітка Енні розглядала тарілку з м'ясом. Вона глибоко вдихнула і промовила:

– Люку, боюся, Метт має рацію. Це дуже шляхетно з твого боку, дуже шляхетно, але, боюся, так не вийде.

Люк зиркнув на неї, але не перестав їсти. З-під столу було

чути, як плямкає Бо.

– Мені шкода, що твої батьки не чують, як ти це пропонуєш, – сказала тітка Енні. Вона йому всміхнулась. Її обличчя було напружене і бліде, як у Метта. Ще одне, чого мені не вдавалося збагнути роками – як важко, скоріше за все, було тітці Енні. Вона так хотіла для нас найкращого – заради свого брата і також, думаю, попри все, через що ми змусили її пройти, вона всіх нас полюбила, але можливості, відкриті перед нею, були дуже обмежені. Певно, вона бачила, як ідеально пожертва Люка, здавалося, розв’язувала проблеми кожного, але також вона, певно, розуміла розпач Метта. Більш за все вона, вочевидь, знала, що Люк насправді не міг цілком усвідомлювати, що саме пропонував.

– Справа в тому, Люку, що так не вийде. Мене дивує, що містер Левінсон цього не розуміє. Хоча, звісно – він же чоловік.

Люк глянув на неї, жуячи свинину.

– То й що?

– Йому не зрозуміло, як це важко – піклуватися про сім’ю. Це ж робота на повний день. Не можна виконувати її, а крім того ще й заробляти гроші на ваше життя. А всі ми не зможемо надсилати вам достатньо для прожитку. Не постійно, не так, щоб на це можна було б покладатися.

– Метт допомагатиме. Він зможе працювати на канікулах.

– Та навіть із Меттовою допомогою нічого не вийде. Ти ж не маєш найменшого уявлення, що доведеться робити, Лю-

ку. Та й не можеш мати. Я тільки цим і займалася, щоб справлятися з дівчатками останні декілька тижнів, а я веду господарство вже тридцять років.

– Так, але ж ви не звикли до дітей, – сказав Люк. – А я до них звик.

– Не звик, Люку. Жити з ними – не те саме, що відповідати за них. Піклуватися про них. Задовольняти кожнісіньку їхню потребу, роками, роками й роками. Це тяжка нескінченна робота. Святі небеса, сама лише Бо – це робота на повний день.

– Так, але я їй подобаюсь, – сказав Люк. Він запаленів. – Я не маю на увазі, що ви їй не подобаєтеся. Я маю на увазі – мені з нею легше. Я знаю, що впораюсь. Я знаю, що буде нелегко, але сусіди допомагатимуть і все таке. Ми справимося. Я впевнений, що впораюсь.

Тітка Енні трохи випрямилася на стільці. Її погляд був спрямований тільки на Люка. Раптом я побачила в ній нашого батька – у нього був точно такий самий вираз, коли він вирішував, що обговорення зайшло занадто далеко, і саме настав час його закінчити. І в її словах теж учувався батько.

– Люку, ти не можеш цього знати. Якийсь час ти зможеш ладнати з усім, але життя важчатиме. Сусіди не допомагатимуть вічно. Метт поїде, ти залишишся сам із двома малими дітьми. Ти збагнеш, що покинув своє життя...

– Це життя – моє, – відповів Люк. – Я з ним можу робити, що захочу, а хочу я цього.

Люк говорив уперто, визивно, рішуче, але поклав виделку і обома руками провів по волоссю. Він теж побачив у тітці Енні нашого батька.

Тітка Енні сказала:

– Ти хочеш цього *зараз*. За рік усе може змінитися, але ти вже втрапиш свій шанс. Мені шкода, Люку. Я не можу тобі дозволити...

Її перервав інший звук. Пронизливий звук. Ридання. Ли-нуло воно від мене. Я виявила, що мій рот був розкритий, роззявлений, очі широко розплющені і я ридала, ридала. Всі з подивом дивилися на мене, а мої губи намагалися вимови-ти, тремтіли й напружувалися, пробуючи сказати слово.

– Будь ласка... будь ласка... будь ласка... будь ласка...

Частина друга

Глава 8

Отримавши від Меттового сина запрошення на вечірку, я вночі не дуже добре спала. Мені наснилось декілька туманних незв'язних снів, декотрі – про дім, декотрі – про роботу, а потім, під ранок, – дуже яскравий сон, який не полишав мене увесь день. Метт і я – дорослі – лежимо на животах на березі ставка, спостерігаємо, як тонкий, гладенький водяний жучок – їх називають водомірами – плавно ковзає по поверхні, полюючи на здобич. Він зупиняється просто в нас під ногами, і нам чітко видно брижі, що розходяться по воді з-під його лапок. Метт каже: «У води є ніби шкіра, Кейт. Це явище називається поверхневим натягом. Саме тому жук не тоне».

Мене здивувало, що він вважав, ніби має розказувати мені такі абсурдно елементарні речі. Я тепер вивчаю сурфактанти – сполуки, що зменшують поверхневий натяг води. Це частина моїх наукових досліджень.

– Я знаю, – кажу м'яко. – А поверхневий натяг спричинений тим, що у води така висока когезія. Молекули полярні; позитивно заряджені атоми водню однієї молекули притягуються до негативно заряджених атомів кисню іншої молекули. Це явище називається водневим зв'язком.

Я глянула на Метта, щоб пересвідчитися, що йому зрозуміло, але він дивився у воду. Я довго чекала, але більше він так нічого і не сказав. А потім задзеленчав будильник.

Була субота. По обіді я мала разом з Деніелом відвідати виставку, після якої ми збиралися зустрітися з його батьками і повечеряти в центрі міста. В мене була купа звітів лабораторних досліджень до перегляду й оцінення, і з цією справою я збиралася покінчити насамперед, отож я піднялася, сходила в душ, запарила собі кави, але неприємне відчуття від сну не полишало мене. Я з'їла миску кукурудзяних пластівців, стоячи біля вікна на кухні з чудовим видом на кухонне вікно з будинку навпроти, потім віднесла каву до убогої та тісної їдальні-вітальні, де папери купою були складені на столі. Оцінювати звіти лабораторних досліджень – одна з найнудніших справ у світі. Їх пишуть відразу після проведення експерименту, коли все, що студент дізнався, має бути ще свіжим у голові, й тому звіти демонструють, як багато студентів не вдалося досягнути. Навіть черствий заплаче. Я в доцентурі тільки перший рік, але робота зі студентами вже мене гнітить. Чому діти вступають до університету, якщо не прагнуть учитися? Очевидно, вважають, що це лінія найменшого спротиву. Такі приходять по пиво та вечірки; хоч чого б вони нахапалися в процесі, це обов'язково виявляється вивченим мимохідь.

Я прочитала перший звіт. Сенсу не знайшла, тому прочитала в друге. На третій раз зрозуміла, що, хоч це й сумно, але

винен не звіт, а я. Відклала його вбік і спробувала збагнути, що то було за відчуття, яке мене турбувало, це відлуння сну, і раптом зрозуміла, що це – сором.

Ситуація зовсім позбавлена логіки – відчувати сором за зроблене уві сні. Наяву я б ніколи не повчала Метта. Я завжди обережна в таких речах. Я ніколи з ним не говорила про свою роботу, бо мені довелося б спрощувати її, і це здавалося образливим щодо нього. Може, він би так і не вважав, але мені так здається.

Я повернулася до звітів. Один чи два демонстрували деяке прагнення до точності, деяку обізнаність із науковою методою. Шість були такі порожні, що довелося себе стримувати, щоб не написати «Покиньте курс» на обкладинці. Коли мені залишилося проглянути ще два, задзвонив дверний дзвінок. Я встала, кнопкою відчинила двері й знову сіла.

– Майже закінчила, – сказала я, коли увійшов Деніел, захеканий після підйому сходами. Взавши до уваги, що йому лише тридцять чотири, він у жахливій формі. Деніел належить до людей худої статури, які ніколи не стануть огрядними, але худий – не обов'язково здоровий. Я постійно на нього бурчу через це, він серйозно киває і погоджується, що йому треба більше займатися спортом/їсти здорову їжу/висипатися. Я так розумію, застосовувати таку тактику – урочи-сто погоджуватися з критикою – він почав з дитинства. Його мати (професор Крейн з факультету образотворчого мистецтва) можна назвати владною особистістю, а батько (про-

фесор Крейн з історичного факультету) – ще гірший. Деніел майстерно справляється з ними обома: погоджується, а потім ігнорує все ними сказане.

– Там кава, – сказала я. – Пригощайся.

Він увійшов на кухню, повернувся з чашкою кави і став позаду мене, читаючи звіти через моє плече.

– Не можу повірити, що вони такі жакливі, – сказала я. – Просто катастрофа.

Він кивнув.

– А так завжди. Чому ти їх сама перевіряєш? Для цього є асистенти викладачів.

– Як інакше я знатиму про успіхи своїх студентів?

– А нащо тобі знати про їхні успіхи? Думай про них, як про слонів, що проходять повз.

Він злегка кивнув у бік стада, що зникало за горизонтом.

Звісно, він прикидається. Деніел щонайменше так само сумлінний, як і я. Він каже, що я все занадто серйозно сприймаю, маючи на увазі, що успіхи його студентів – їхня турбота. Насправді ж він більше за мене витрачає часу на викладання. Різниця в тому, що його воно, здається, не зводить з глузду.

Я продовжила читати. Деніел бродив по кімнаті, посьорбуючи каву і бавлячись із речами: підіймав, розглядав і ставив на місце. Деніел – «хапун», як сказала його мама. Йому подобається крутити речі в руках. Місіс Крейн за роки зібрала колекцію дуже гарних фігурок, і їй доводилося ховати їх

у шафі зі скляними дверцятами, щоб Деніел ними не грався.

– Певно, це хтось із родичів.

Я підвела очі. Він тримав у руці фотографію. Саймона. Я й забула, що залишила її на дивані.

– Мій племінник, – відповіла я.

– Трохи схожий на стару даму, портрет якої висить у тебе в спальні. Твою прапрапрапрабабцю, чи хто вона там.

– Просто «пра».

Я відразу напружилась усім тілом. Не могла згадати, куди поклала те запрошення. На ньому Метт нашкрябав *«Візьми з собою когось, якщо хочеш»*. Воно лежало поряд з фотографією? Деніел помітив його чи ні?

– У вас у всіх таке дивовижне волосся?

– Та воно всього лише світле.

Певно, щось, що прозвучало в моєму голосі, примусило його дивно на мене глянути і повернути фото на місце.

– Вибач. Воно просто тут лежало. Я не міг не помітити сімейну подібність.

– Та нічого, – кинула я недбало. – Я знаю. Всі кажуть, що ми подібні.

Побачив він запрошення чи ні?

Варто зазначити, що Деніел познайомив мене зі своїми батьками через місяць після того, як ми почали зустрічатися. Ми тоді зустрілися за вечерею. Вони живуть саме там, де, за загальним уявленням, і мають жити поважні науков-

ці – в гарному будинку, побудованому в середині століття, з дощечкою із прізвищем на стіні, в районі, що називається Апекс, поряд з університетом. На стінах картини – оригінали, не копії; то тут, то там валяються важкенькі скульптури. Меблі на вигляд старі та солідні, й вилискують так, як можуть вилискувати тільки меблі, любовно натирані раз на тиждень щонайменше останні сто років. Там, звідки я родом, такий безумовно добрий смак, а разом з тим любов до матеріального, що стоїть за ним, заслужили б певного осуду. Але я знаю, що це – різновид аристократичної зверхності, й, чесно кажучи, я вважаю їхній будинок швидше цікавим, аніж показним.

Утім, того вечора я почувалась ніяково. Не дивлячись на оздоблення – ми вчотирьох вечеряли в їдальні з багряними шпалерами й овальним столом, за яким можна було розмістити якнайменше дванадцяттеро – з Денієловими батьками мені було тривожно. Вони обидва говорили надзвичайно виразно і надзвичайно переконано у своїй правоті, й постійно сперечалися одне з одним, отож атмосфера була напружена через обмін перериваннями, непогодженнями та шпильками. Час від часу один із них раптово згадував про нашу присутність, припиняв чіплятися до іншого, дивився стривожено і говорив щось на зразок: «Денієле, ти б налив Кетрін ще вина», а потім відразу продовжував поєдинок.

Денієлова мама сказала щось на кшталт: «Денієлів батько прагне тебе переконати в тому і тому, Кетрін». Вона здійма-

ла на мене елегантну брову, вимагаючи, щоб я посміялася з абсурдності того-то і того-то. Вона жінка висока, худорлява, з яскравою зовнішністю, волоссям швидше сріблястим, аніж сивим, що коротко підстрижене на потилиці, а спереду обрамляє обличчя чіткими пасмами.

Деніелів батько, що, хоч і нижчий за неї, але вигляд має владний, масивний та безжалісний, заледве стримував енергію, всміхнувся, втерся серветкою так, що якимось чином скидався на стрільця, який спокійно прицілюється. Він покликався на свою дружину «шановна пані доктор». «Шановна пані доктор намагається перетягнути тебе на свій бік, Кетрін. Не дозволяй себе обманути. На її боці нема логіки...».

Я сиділа й слухала їх, і нервово відповідала, коли було треба, дивуючись, як цим двом, за генетичним щасливим випадком, випало народити такого врівноваженого і байдужого до суперечок Деніела.

Деніел ховався за тушкованою олениною, зовсім на них не зважаючи. Я була вражена його хоробрістю показувати їх – якби це були мої батьки, я б заперечувала, що їх знаю – й очікувала, що він потім за них перепросить. Але він не перепросив. Здавалось, він вважав, що ці люди абсолютно нормальні.

Він не сумнівався, що мені вони сподобаються, або, коли ні, то що я, якнайменше, заради нього буду до них терпимою. І справді, познайомившись з ними ближче, я почала відчувати до них щось на кшталт приязні, за умови, що на-

ше спілкування було дозоване. Вони обоє ставилися до мене привітно, і я справді вважаю їх цікавими людьми. Крім того, завдяки випадку чи ні, але вони народили Деніела, тому аж зовсім поганими бути не можуть.

Але основне – Деніел вважав самозрозумілим, що я маю з ними познайомитись. Він сприймав це як щось, що треба зробити, коли з кимось маєш близькі стосунки – познайомити з родиною. Після першої зустрічі ми почали збиратися разом досить часто, десь раз на місяць. Деколи ми приїжджали до них, часом вечеряли разом у ресторані в центрі міста. Вони телефонували Деніелові, й він проголошував, що час відвідати «поле бою», так він це називав. Він мав на увазі, що ми поїдемо разом. Так ми й робили.

Звісно, Деніел очікував, що я чинитиму так само. Зі мною ситуація була інша через відстань, але, все ж, я знаю, що його дивувало, – більше ніж дивувало, – що я ще його не брала з собою додому. Я це точно знала, бо приблизно за місяць до того, як отримала запрошення від Саймона, він, фактично, сам про це сказав.

Одного вечора ми розважалися з друзями, колегою з факультету і його новою дружиною, що розказували, як вони вперше відсвяткували різдвяні свята зі своїми родинами. Святвечір провели із його сім'єю, а святкувати Різдво поїхали на гостину до її батьків. Ця домовленість нікого не потішила, їм ще й довелося між святами їхати сто миль у завірюху. Оповідали вони весело, але мені їхня розповідь зда-

валась сумною. Деніел був на диво тихий дорогою додому і я вирішила, що йому ця історія здалася сумною теж. Я сказала щось на зразок: «Ну, добре, що вони хоч можуть над цим посміятися», а Деніел відповів: «Угу». А потім, по хвилині мовчання, промовив:

– Кейт, куди ми прямуємо?

Я подумала, що він має на увазі, куди ми поїдемо – до нього чи до мене. Він орендував останній поверх занедбаного старого будинку десь за півмилі від університету. Квартира темна, незграбна, з маленькими вікнами і великими, приземкуватими, занадто діяльними батареями, які продукували тепло в таких кількостях, що йому доводилося весь рік тримати відчинені вікна, але простору не бракувало, чого аж ніяк не скажеш про мою комірчку, тому ми проводили більшість часу там. Я відповіла: «До тебе?»

Кермував Деніел. Мені завжди подобався його профіль – як у приязного сокола – але тепер, коли його час від часу накривало світлом машин, що їхали назустріч, вигляд у нього був незвично серйозний. Він поглянув на мене і сказав: «Я не це маю на увазі».

Щось у його голосі примусило моє серце стиснутися. Деніел нічого ніколи не драматизував. Він з гумором ставився до життя або ж створював таке враження про себе, але незалежно від того, що обговорювалося, його тон завжди був веселий і трішки здивований. Такий він був і тепер, але я відчувала в глибині щось іще, а що саме – впевнена не була.

Тому перепитала:

– Перепрошую. А що ти маєш на увазі?

Він завагався, але відповів:

– Ти розумієш, що ми з тобою зустрічаємося вже більше року?

– Так. Так, я знаю.

– Справа в тому, що я не впевнений, що ми... до чогось ідемо. Я не маю жодного уявлення, як ти ставишся до... ну, до всього, насправді. Чи ці стосунки для тебе важливі.

– Важливі, – відповіла я швидко, дивлячись на нього.

– Наскільки важливі? Не дуже важливі? Досить важливі? Дуже важливі? Вибери варіант.

– Дуже. Дуже важливі.

– Що ж, яке полегшення...

Якийсь час він мовчав. Я теж нічого не казала. Сиділа напружено, тримаючи руки на колінах.

Він сказав:

– Але, справді, немає нічого... немає нічого, що б на це вказувало, знаєш. Що ці стосунки важливі для тебе. Я маю на увазі – про що ми розмовляємо? Про роботу. Про друзів і колег, переважно, але стосовно до їхньої роботи. Ми кохаємося, це чудово, справді чудово, але потім ми закутуємось кожен у свою ковдру і розмовляємо про плани на наступний робочий день. Робота важлива. Звісно. Але ж не тільки вона, правда?

Він зупинився на червоне світло і вступився у світлофор

так, ніби чекав від нього якоїсь відповіді. Я теж на нього дивилась.

– Я й почуваюся так, ніби майже нічого про тебе не знаю. – Він глянув на мене і спробував усміхнутися. – Мені би хотілося знати більше. Ми зустрічаємося понад рік і, думаю, я вже мав би добре тебе знати. Ти... я не знаю, чи правильно пояснюю, але... здається, є щось... – Він відпустив кермо і показав руками, ніби впирається в стіну. – ...якийсь бар'єр. Десь посеред шляху. Ніби ти показуєш тільки певну частину себе... не знаю. Я не знаю, як це пояснити.

Хвилю по тому він подивився на мене знову і ще раз спробував усміхнутися.

– А мене це гризе. Думаю, тобі варто знати, що мене це гризе.

Світлофор засвітився зеленим. Ми рушили.

Я злякалась. Я й подумати не могла, що він це відчував. Завмерла від жаху, що все може скінчитися, що він хоче порвати стосунки, і шоку через усвідомлення, як багато він для мене значить.

Ви мусите зрозуміти: я ніколи не думала, що справді зможу кого-небудь полюбити. Наскільки я знала, на моїй долі такого не написано. Чесно кажучи, я думала, що не здатна на таке глибоке почуття. Коли «знайшла» Деніела, якщо так можна сказати, думаю, я була вражена самим фактом його існування. Я не прислухалась до своїх почуттів аж занадто

і не дозволяла собі ними мучитися, певно, боялася, ану виявиться, що я так його люблю і він мені так потрібен, що він буде просто зобов'язаний зникнути. Люди, яких я люблю і які мені потрібні, мають звичку зникати з мого життя. З цієї ж причини я не дозволяла собі думати про майбутнє – *спільне* майбутнє – занадто багато. Просто сподівалася на краще.

Але сказати це все вголос я могла хіба що під прицілом. На той момент я цього й не усвідомлювала. Я й не думала про наші стосунки як про щось, що має рости чи розвиватися – мені ніколи не спадало на думку, що це необхідно чи навіть бажано. Я покладалася на долю; думала, що ми або будемо разом, або ні, і я на це не дуже можу вплинути. Сподівалась на краще. Припускаю, це як вести машину із заплющеними очима.

Я не знала, що йому сказати. Як зробити так, щоб він зрозумів. Я дуже засмутилась. Промовила:

– Деніеле, мені просто не дуже добре вдається... говорити про такі речі. Про кохання і все таке. Але це не означає, що я його не відчуваю.

– Знаю. Але проблема не тільки в цьому, Кейт.

– То в чому ж?

Якийсь час він мовчав. А потім відповів:

– Ти могла б дозволити мені бути частиною інших сторін твого життя. Інших речей, важливих для тебе.

Він не сказав прямо: «Ти могла би познайомити мене зі своєю сім'єю», але я знала, що це малося на увазі, хоча б

частково. Малося на увазі, що, для початку, мені було варто взяти його з собою додому і познайомити з Люком. І з Бо. І з Меттом.

Справа в тому, що я саме про таке й подумати не могла. Не знаю чому. Й досі не розумію. Я знала, що вони йому сподобалися б, знала, що він сподобався б їм, але, попри це, не могла й подумати про таке. Я вважала цю ідею безглуздою. Сама себе в цьому переконала.

Він звернув у провулок і зупинив машину на узбіччі. Не знаю, як довго ми там стояли, двигун працював, хурделиця завивала за вітровим склом.

Я промовила до нього: «Я спробую, Деніеле. Чесно, я постараюсь».

Він кивнув. Мені хотілося, щоб він щось сказав – сказав, що зрозумів, але ні; він завів машину й відвіз мене додому. Відтоді минув місяць, і ми про це не згадували. Але це стояло між нами. Не зникло.

Отож, я знала, що він відчує, якщо побачить запрошення від Метта. Він вважатиме, що це ідеальна можливість. Насправді, так і є.

Він поставив фото Саймона на стіл, обережно, ніби здогадався, що воно було для мене особливе. І через його обережність я майже змогла його запросити, просто там. Майже змогла примусити себе перемогти свій спротив чи щось таке. Але в моїй свідомості відразу ожив образ Метта, яскравий, бо недавно він мені снівся, і раптом я уявила їх

двох, їхнє знайомство, дуже чітко. Усміхаються, потискають долоні. Побачила так ясно: Метт питає, як ми доїхали, Деніел відповідає, що добре. Приємний сценарій. Вони вдвох ідуть до будинку. Метт каже: «Ви ж працюєте в університеті, правда? Займаєтесь мікробіологією, Кейт казала...» І відразу неприйняття поглинуло мене, аж перехопило дух. Я поглянула на звіти, в роті гірчив металевий присмак.

– Кейт?

Я знехотя підвела на нього очі. Він дивився на мене насулено, збентежений. Деніел Крейн, наймолодший професор зоологічного факультету, стоїть посеред моєї кімнати, збентежений, бо одна деталь його життя складається не зовсім ідеально.

Мені хотілося сказати: тобі це дісталось так легко. Так *легко*. Ти важко працював, але з тобою завжди була удача, і, закладаюсь, ти навіть цього не розумієш.

Ти розумний чоловік, я знаю, я цього не заперечую, але мушу сказати, що супроти нього – звичайний. Не видатний. Не рівня Метту.

– Щось негаразд?

– Ні, – відповіла я. – А що?

– Ти якась така...

Я очікувала, що Деніел продовжить, але він не став. Узяв чашку кави, зробив ковток, усе ще дивлячись на мене. Я подумала: не можу. Просто не можу. Якщо він побачив запрошення – що ж, погано. Так тому й бути.

– Я майже закінчила, – сказала я і продовжила читати.

Глава 9

Не так давно я відвідала конференцію в Едмонтоні⁶, щоб виголосити доповідь про вплив пестицидів на життя у ставках. Хоч сама конференція виявилася не надто блискучою, на ній варто було побувати хоча б заради того, щоб дорогою додому дуже низько пролетіти над Північним Онтаріо. Мене приголомшила його безкрайність. Його порожність. Ми пролітали над багатомильною пусткою, над каменями, деревами й озерами, прекрасними й безлюдними, далекими, мов Місяць. А тоді раптом вигулькнула тонка сіро-біла смужка, що зміїлася посеред тієї пустки, прокладаючи собі шлях побіля озер, боліт та оголеного граніту. А попереду, ніби повітряна кулька зі шворкою з тієї тоненької смужки, з'явилася невеличка просіка збоку від озера. На ній були розмічені поля, розсипані будиночки і ще кілька сіро-білих смужок сплітали все це до купи. Більш-менш у центрі, впізнавана за приземкуватим невеличким шпилем, стояла церква, а поряд з нею, посеред розбитого майданчика, – школа.

То був не Кроу-Лейк, але міг і бути. Я подумала: дім.

А тоді: які ж ми сміливі!

Я не мала на увазі саме нас, а всіх тих, хто наважився жити так віддалено, в такому безмежному й тихому краї.

Хай там як, а відтоді, думаючи про дім, я часто ніби див-

⁶ Столиця провінції Альберта у Канаді. – *Прим. пер.*

люся на нього з висоти. Я зосереджуюся на ньому і, так би мовити, кружляю над ним, опускаючись усе нижче й нижче, аж доки нарешті бачу нас, нас чотирьох. Зазвичай, чомусь, у церкві. Ось ми, два хлопці й дві дівчинки, сидимо рядочком, Бо не така слухняна, яка могла б бути, якби з нами була мама, але не надто вередлива, враховуючи обставини. Усі інші – тихенькі й уважні. Може, наш одяг не надто чистий, або взуття – не надто вилощене, але я не опускаюся так низько, щоб це побачити.

Дивно, що я завжди бачу нас учотирьох, бо ж ми залишалися вчотирьох лише перший рік. Далі Метта з нами не було. Але, звісно, той рік став найзнаменніший. Мені здається, що за той рік сталося більше, ніж за інші роки мого дитинства, разом узяті.

* * *

Тітка Енні зосталася з нами до середини вересня. Насильно переконаній, що я могла не пережити розлуки з сім'єю, їй довелося прийняти Люків план відмовитися від кар'єри, щоб «зростити дівчат». Тітка цьому не раділа, але вибору не було, тож вона залишилася до пори, коли ми всі щасливо підготувалися до початку шкільного року, а тоді поїхала додому.

Пам'ятаю, як ми везли її на станцію у нашому новому (старому) авто. Можна було й не їхати аж так далеко – ми могли помахати водієві зупинитися, коли потяг проходив повз

дорогу з північного боку, але, думаю, Метт і Люк вважали, що варто провести тітку достойніше. Пам'ятаю потяг, який велетенський він був і який чорний, і як він хекав від спеки, мов пес. Пам'ятаю, як він вразив Бо. Люк ніс її на руках, і вона весь час намагалася своїми ручками повернути його голову в бік потяга, наполягаючи, що й Люк теж має бути ним вражений.

Тітка Енні не попрощалася. Коли настав час сідати, вона вдруге призначила мене головною з листописання, втретє наказала телефонувати, якщо матимемо проблеми, а тоді моторненько ступила на знімну сходинку, що для неї опустили провідник, і пішла далі у вагон. Ми спостерігали, як вона увійшла всередину, провідник ніс за нею валізу. Сіла біля вікна й помахала нам. То був веселий, дитячий помах: вона ворушила тільки пальцями. Я це запам'ятала, бо помах та усмішка дивно контрастували зі сльозами, що текли їй з очей. «Не зважайте на сльози», – казали їй пальці й усмішка. Отож ми на них не зважали, ніби вони були не тітчині, й серйозно махали у відповідь.

Пам'ятаю, як ми їхали додому; всі четверо сиділи спереду, Метт кермував, Люк тримав Бо на колінах, я – між ними. Ніхто й слова не проронив. Коли ми звернули на під'їзну дорогу, Люк зиркнув на Метта і промовив:

– От і приїхали.

– Ага, – відповів Метт.

– У тебе все гаразд?

– Звісно.

Однак він здавався стривоженим і не дуже задоволеним.

А Люк? Люк був страшенно радісним. Люк мав вигляд чоловіка, що тріумфально йде на війну, знаючи, що Бог – на його боці.

Того дня сталося ще дещо – okazія, не пов'язана з відїздом тітки Енні. На той час ми геть не надали їй ваги, на правду минуло багато часу, перш ніж я навіть просто про неї згадала, і ще більше – перш ніж я усвідомила, що вона могла мати хоч якесь значення.

Було вже пізно, після вечері; ми з Меттом мили посуд, а Люк укладав Бо спати.

Тітка Енні залишила будинок у майже надзвичайному порядку. В останні дні перед відїздом вона відчистила все, що могла, вимила кожне вікно, випрала кожен шматок тканини в будинку, починаючи з фіранок. Безсумнівно, вона знала Люка досить добре, щоб розуміти – тоді більшість речей бачили мило й воду востаннє, але, думаю, піклуючись про нас, вона уклала угоду з Богом: раз вона зробила все, що могла, щоб ми вдало ступили в нове життя, то Він буде зобов'язаний робити все, що може, щоб нас не зачепила ніяка біда. Угода є угода.

Тож ми з Меттом стояли у блискучій кухні, миючи сяйливі каструлі й витираючи їх рушниками, випраними, про-

кип'яченими, накрохмаленими й попрасованими, тож на вигляд і на дотик подібними до аркушів паперу. Увійшли Люк і Бо, малá, вдягнена в дивовижно чисту піжаму, вимагала пити. Люк дав їй склянку соку з холодильника, почекав, доки вона вип'є, взяв її на руки й звелів побажати «на добраніч». Він тримався рішуче, показуючи їй від самого початку, хто тепер головний, а Бо була в такому доброму гуморі через перемогу (так вона це розуміла) над тіткою Енні, що дозволила Люкові думати, ніби йому це вдавалося.

– Скажи «добраніч» галерним веслярам, – промовив Люк.

Бо виглядала у вікно. Вона озирнулась і слухняно всміхнулася Меттові й мені, але тоді показала пальчиком на сутінки й пролепетала:

– Дядя!

Темрява тільки опускалася. У нашій кухні горіло світло, але все одно можна було розрізнити обриси окремих дерев. А якщо вглядатися, то можна було також помітити темний силует, так далеко, що майже зливався з лісом, який уночі, здавалося, обступав будинок. Ми всі виглянули й тінь зрушилася, ступила трохи назад.

Метт спохмурнів.

– Схоже на Лорі Пая.

Люк кивнув. Він підійшов до дверей, відчинив їх і гукнув:

– Гей, Лорі!

Тінь завагалася, а тоді трохи підійшла. Люк пересадив Бо на іншу руку й широко прочинив двері.

– Як справи, Лорі? Заходь до нас.

Лорі спинився за кілька футів від дверей.

– Не, – відповів він. – Усе гаразд.

– Заходь, – повторив Люк. – Вип'єш соку чи ще чогось.

Чим можемо допомогти?

Ми з Меттом теж підійшли до дверей, Лорі мельком на нас глянув, просто блиснувши темними очима. Він похитав головою й сказав:

– Не, все гаразд. Пусте.

Обернувся й пішов.

І все.

Ми дивилися, як він зникав серед дерев. Метт і Люк перезирнулися. Люк обачно зачинив двері.

– Дивно, – проронив Метт.

– Думаєш, щось не так?

– Поняття не маю.

Далі це геть забулося. Ми з Меттом повернулися до посуду, Люк поклав Бо спати, на цьому все й скінчилося.

Згадуючи це, я думаю, що він, певно, прийшов поговорити з Люком або Меттом. Жодна інша причина не спадає на гадку. Він знав їх обох краще за будь-кого зі свого оточення, крім родичів, – хлопці роками працювали пліч-о-пліч на полях його батька, і якщо він комусь і довіряв, то, певно, їм.

А з іншого боку, не уявляю Лорі Пая, щоб він із кимось розмовляв. Не можу, бачачи його суворе бліде обличчя, його тривожні очі, уявити, як він бурмоче слова, які, певно, так

відчайдушно хотів сказати.

Ще одна причина, яку можу назвати, – може, це сталося майже випадково. Він пішов прогулятися і раптом опинився поряд з нашим будинком. Хоча навіть якщо це припустити, то він усе одно, свідомо чи несвідомо, а шукав співбесідника.

Хай з якої причини, та Лорі стояв у дедалі густішій темряві й дивився. Спостерігав. Уявляю, яким усе йому видавалося. Напруження й тривога, що мучили Метта і Люка, вразливість Бо, моя власна травма, яка ще не минула, – всього цього йому було не видно. Що він бачив, так це чистий чепурний будинок, тиху, світлу домашню сцену, як ми вчотирьох живемо нашими життями, допомагаємо одне одному, найстарший носить найменшу на руках. Певно, це скидалося на ідилію. І це, мабуть, зробило задум зайти й поговорити про те, що відбувалося у нього вдома, нездійсненим, зовсім неможливим. Якби Бо верещала, або Метт із Люком сварилися, або ж принаймні якби ми не були вчотирьох на тій блискучій кухні, може, Лорі б наважився. Він просто вибрав невдалий вечір.

* * *

У місті не виявилось роботи для Люка, де він міг би працювати саме в ті години, коли хотів, але він знайшов собі місце в магазині Маклінів. Думаючи про це тепер, я маю сумнів, що містер та місіс Маклін справді потребували допомо-

ги. Вони тримали магазин двадцять років і завжди обходилися самотужки. Все ж, вони вдали, що Люк їм придасться на кілька годин на день, і жодному з нас не спало на гадку, що то був ще один акт доброчинності.

Вони були дивною родиною. Дивні і кожен окремо, й усі разом. Якщо взяти якусь групу дітей і посадити їх з одного боку кімнати, а якусь групу батьків – з іншого, а тоді спробувати їх звести до купи, Саллі точно виявилася б останньою дитиною, яку б підібрали для містера та місіс Маклінів. Для початку, вони обидва були маленькі і якісь ніякі, а Саллі – досить висока, з чудовим волоссям. Коли, безсумнівно, містер і місіс Маклін славилися своєю сором'язливістю, Саллі, особливо підлітком, була протилежністю до них. Скажімо, мова її тіла; як вона стояла: таз уперед, груди підняті, підборіддя делікатно задерте... Маю певність, що місіс Маклін такої мови не знала, а містер Маклін її ніколи й не розумів.

А ще вони славилися любов'ю до дітей. Вони разом стояли за довгим темним прилавком, з півмагазину завдовжки, і якщо заходила дитина, їхні сором'язливі усмішки ширшали, сяючи щирим задоволенням. Вони б охоче народили десятеро дітей, але Саллі була одиначка. Коли вона з'явилася, їм уже виповнилось близько сорока – досить зрілі батьки, порівняно з іншими, кого я знала. Думаю, вони роками «намагалися», й роками нічого не вдавалося, а тоді, як часто трапляється, задовго по тому, як вони прийняли, що з Бо-

жої волі залишаться бездітними, нагодилися Саллі. Несподіваний дарунок, як вони казали. І, думаю, вона дивувала їх і надалі.

Отож, Люк став до роботи у Маклінів. Не пам'ятаю, як поставилася до цієї домовленості. Певно, не надала їй значної уваги. Однак мені подобався магазин, чи ж то подобався у старі часи, коли я з мамою щотижня ходила туди на закупи. Він займав велику стару комору, зроблену із неполірованих дощок, повну грубих дерев'яних полиць і крокв з усім, що душа забажає: фрукти й овочі в кошиках по кварти⁷ чи бушель⁸, нарізаний хліб, горошок в банках, пакетики з родзинками, вила, мило, вовна на плетиво, мишоловниці, гумові чоботи, кальсони, туалетний папір, качалки, патрони для рушниці, папір для писання, «Ех-Лак»⁹. Мама давала мені частину списку (з дуже чітко написаними назвами, щоб я могла прочитати), і я бродила між полицями, доки знаходила потрібне й клала в кошика. Часто ми з мамою проходили повз одна одну й обидві всміхалися, і вона питала, як мої успіхи або ж чи мені не випало помітити родзинки, скажімо, або консервовані персики. А коли ми знаходили все потрібне, то несли кошики до каси, де містер Маклін складав покупки у наші сумки, а місіс Маклін записувала ціни товстим чорним олівцем, і вони обидва широко всміхалися увесь час.

⁷ Кварта – міра ваги, 11,340 кг. – Прим. пер.

⁸ Бушель – міра ваги, приблизно 25 кг. – Прим. пер.

⁹ Проносне. – Прим. пер.

Я люблю спогади про ці походи. Вони належать до небагатьох, де ми з мамою тільки вдвох.

Тепер і Люка приставили до прилавка, хоч його від природи не тягнуло широко всміхатися. Він працював у будні, з четвертої, коли Метт приходив додому зі школи, і до шостої, коли магазин зачиняли. У понеділкові вечори – довше, він їздив вантажівкою Маклінів у центр міста по товари на тиждень, а тоді заповнював полиці.

Часом Саллі їздила з ним. Із того, що опісля прояснилося, думаю, вона сідала до нього ближче, ніж треба, і хапалася за його ногу, щоб утриматися, коли вантажівка підстрибувала на вибоїнах. Як почувався Люк, можна тільки здогадуватися. Безсумнівно, як і кожен на його місці, та ще й був збентежений, бо усвідомлював обставини, у яких опинився.

По суботах він працював на фермі Келвіна Пая зранку, а Метт – по обіді. Наскільки мені відомо, більше про дивну з'яву Лорі біля наших дверей не говорили. Келвіну придався б Люк і шість днів на тиждень, але того обмежувало прагнення доглядати за мною і Бо самотужки. Не один сусід пропонував забирати нас на кілька годин щодня по обіді, але ні Люк, ні Метт цього не хотіли. Бо дуже не любила незнайомих, і я теж давала їм привід непокоїтися. Вочевидь, я й досі була дуже заглиблена в себе, тож вони думали, що менше в моєму житті незвичного, то краще.

Метт вирішив наглядати за нами так: кожного пообіддя брав нас із Бо на ставки, доки дозволяла добра погода, а вона

того року протрималася значну частину жовтня. Між іншим, я раджу споглядання ставок як терапію. Щось таке є у воді, навіть якщо вас особливо не цікавить життя у її товщі. Хай там як, а це середовище, з якого ми народжуємося. Ми всі вийшли з води.

Єдиною ложкою дьогтю в бочці меду тих пообідь, на мій погляд, були часті зустрічі з Мері Пай на зворотному шляху. В такі моменти я завжди вже була втомлена, голодна й хотіла додому, і кружляла навколо Метта, нетерпляче копаючи залізничні шпали, доки вони правили теревені. Я не могла збагнути, що таке треба було обговорювати, про що не можна поговорити в суботу, коли Метт працював на фермі. Вони обидва були завантажені: Мері – покупками, Метт – Бо, що мішечком сиділа на його шиї; легко припустити, що їм обом мало б хотітися піти додому якомога скоріше. І все одно вони там стояли, переміщаючи свої ноші, розмовляючи про дурниці. Минали хвилини, я черевиком викопувала ямки у дорожньому піску й спересердя гризла пальця. Нарешті Метт казав: «Думаю, час мені йти», а Мері відповідала: «Так», і вони й далі мололи язиками ще хвилин десять.

Якось вона непевно його запитала: «Як ти, Метте? У тебе... все гаразд?».

Нас це питали весь час, і ми мали відповідати: «Так, дякую, у нас все добре». Однак тоді Метт відповів не відразу. Я зиркнула на нього, але він дивився вбік, вглядався у ліси за коліями. Потім перевів погляд на Мері, всміхнувся їй і

промовив: «Майже».

Вона відповіла якимось жестом, мимовільним змахом рук, хоч і повних продуктів. Метт повів плечима, знову всміхнувся й сказав: «Гаразд. Час нам іти».

Тепер я замислююся, чи не Метта найбільше з усіх нас вразила смерть батьків. Усі припускали, що найбільше вона вплинула на мене, та я маю сумніви щодо цього. Я могла прихилитися до Метта. А йому прихилитися не було до кого. На початку вересня йому виповнилося вісімнадцять, і тому і Метт, й усі інші вважали, що він дорослий і впорається сам.

Сподіваюся, що ми з Бо були йому утіхою хоч трохи. Певна, що ставки – були. Точно знаю, що він діставав утіху від безперервності ставкового життя. Того факту, що втрата одного не зруйнувала громаду. Того факту, що закінчення життя – це частина задуму.

Щодо Мері... Тепер я розумію, що він, мабуть, діставав утіху від тих коротких зустрічей з Мері.

Глава 10

Мені варто розказати вам про Паїв. Більшість із того, що я знаю, мені переповіла старенька міс Вернон, коли я була старшокласниця і поралася на її овочевих грядках. Може, її пам'ять і не надто надійна, але, з іншого боку, вона ж свідок, вона бачила, фактично, кожне покоління цієї сім'ї, від Джексона Пая і далі, так що її словам можна вірити. Звісно, вона розповідала не лише про Паїв; уся історія Кроу-Лейку та його ранніх поселенців оживала на її грядках моркви й квасолі. Вона розповідала, доки я трудилася, і коли я відходила все далі й далі від неї, вона говорила дедалі голосніше, а тоді враз викрикувала: «Заради Бога, підійди й допоможи мені перейти! Як я маю розмовляти з тобою, коли ти аж там?». І я йшла і допомагала їй підвестися з кухонного стільця, і вела її доріжкою вздовж грядки, аж доки доводила її туди, де вона могла далі нормально розповідати.

За її словами, Джексон Пай мав гострий розум. Пам'ятаю, як вона запитала мене, чи я коли-небудь зауважувала будинок Паїв. Я не зрозуміла, про що вона говорить – я бачила будинок Паїв з мільйон разів, але потім пішла і глянула на нього ще раз. То була масивна дерев'яна будівля, зведена далеченько від дороги, з «доладним», як казала міс Вернон, фасадом. По обидва боки вхідних дверей виднілися величезні відсувні вікна, а елегантна веранда окутувала будинок

з трьох боків. Джексон залишив декілька пишних берізок, що росли близько до будинку, і вони затіняли його влітку, а взимку захищали від вітру. Можна уявити, як добре сидіти на тій веранді літнього вечора, слухаючи вітерець у березах, відпочиваючи після трудового дня. Певно що Джексон саме це й мав на думці, коли її зводив, хоч я й не можу уявити його на тій веранді. Насправді, я не пригадую, щоб там узагалі хто-небудь сидів. Паї не були прихильниками відпочинку.

Але, як сказала міс Вернон, той будинок був кращий за пересічний, тим паче, враховуючи, що його звів зовсім неосвічений чоловік. Він спланував будинок Джейнів і Вернонів, і також добре впорався.

– Він мав у голові картинку, яким усе має бути, – казала міс Вернон. – І міг придумати, як зробити так, щоб було, як на картинці. Ох, який він був розумний. І добрий фермер. Він вдало вибрав землю. Знаєш, ферма Паїв найкраща серед багатьох. Добре просушена. Добрий ґрунт, як на цю місцину. Кращий, ніж у нас. Кращий, ніж у Джейнів. Йому могло б там справді щасливо житися, якби він не сварився з усіма своїми хлопцями. Фермерам потрібні сини, знаєш. Дівчата не такі цінні. Ну, деякі з них непогані, але більшість просто не мають потрібної сили. Фермерство – тяжкий труд. Тобі цього не збагнути, але це тяжкий труд.

І оце після того, як я дві години сапала її грядки під палючим липневим сонцем.

– Скільки у нього було дітей? – запитала я. Тоді багато з

її історій про минуле мене не дуже цікавили – дітям минуле ні до чого, вони дивляться в майбутнє – але Паї слугували винятком. Біда цікава всім, а я тоді мала ще й особисті причини хотіти все про них дізнатися.

– Семеро. Ти сапай, сапай. Ти сапатимеш, а я розказуватиму, тож ми обидві робитимемо те, що кожній добре вдається. Семеро дітей: п'ять хлопців і дві дівчини. Дівчата були близнята, але обидві померли ще немовлятами. Не знаю чому, сама була ще маленька. Може, від скарлатини. Хай від чого, а обидві померли. Хлопці. Так, дай-но згадаю. Норман був найстарший. Трохи старший за мене. Він утік. Я ж тобі про це розповідала, так? Втрапив у воду на озері взимку й надто боявся батька, щоб піти додому. Далі – Едвард. Цей був із тугодумів. Місіс Пай нелегко довелося, як його народжувала, тож, може, через це, не знаю. Він так і не навчився ні читати, ні писати, і його татко аж зі штанів вистрибував, так злився на нього. Постійно на хлопця кричав, а той стояв і дивився, як баран. Не розумів, що діється. Одного дня він узяв і пішов, просто посередині сварки. Обернувся й пішов геть, ніби всі ці роки складав два і два, і тепер нарешті додумався – життя кращим не стане. Отож узяв і пішов. Цей був другий. Третій був Піт. Чула таке ім'я? Пітер Пай. Звісно, всі його дражили Пітером Пайпером і все питали, скільки паків пекучих перчиків він міг понаасмикувати¹⁰, певно, доводили його до сказу. Але, думаю, то була не найбільша його

¹⁰ Скоромовка про Пітера Пайпера. – Прим. пер.

біда. Ні, не найбільша.

Вона застукала зубами, зсутулившись на стільці, вглядаючись у минуле. Пам'ятаю, що подумала, яке довге її минуле. Як багато його в неї.

– Хочеш лимонаду? – запитала вона раптом.

Я кивнула.

– То сходи принеси.

Кожного пообіддя, як я приходила до міс Вернон, моє перше завдання було приготувати квартиру лимонаду й поставити його в смердючий старий холодильник. Через кожні кілька грядок вона мене посилала по скляночку лимонаду їй і собі, а через кожні кілька склянок я з деяким поспіхом допомагала міс Вернон дістатися до ванної.

– Про що ми тут говорили? – запитала вона, коли ми допили лимонад і я перенесла її стілець ближче до редиски.

– Про синів Джексона Пая.

– А-а-а, так. До кого я дісталася?

– Щойно почали про Піта.

– Піт, – промовила вона, киваючи. – Правильно. – Вона гостро глянула на мене. Її очі були бліді й туманні, та все одно мені завжди здавалося, що вона бачила більше за інших людей. – Мені подобався Піт. По-справжньому подобався. І я йому подобалася. – Вона хитро зиркнула на мене. – Ти, мабуть, цьому не віриш, бо молода. Думаєш, що я завжди була така, як тепер. – Вона замислено ворушила підборіддям. Міс Вернон мені видавалася схожою на коня, дуже старого

коня з обвислою шкірою й вусами, і майже зовсім без вії. – Він був вродливий парубок. Привітний, як його мати. Вона була привітна жінка, бідолашка. Дивно, але чоловіки з Паїв завжди знали добрий смак у жінках. Хто б міг подумати. Але Піт був на неї схожий. Тихий і милий. І розумний. Якби його пускали в школу, він би добре вчився. Але він швидше за інших додумався, що розумніше буде піти геть. Розказав мені, що збирається йти. Сказав, що поїде в Торонто. Кликав мене їхати з ним. Я не знала, що робити.

Вона знову замовкла, перебираючи спогади. Коли я на неї дивилась, майже уявила її молодію. Майже побачила її свіжою й гарною дівчиною, що дивиться в обличчя тому юнакові, хоче піти з ним, хоче залишитися вдома. Розривається. Намагається уявити, яким буде життя, якщо вона залишиться, і яким – якщо піде.

– Я не поїхала. Забоялась. Мені було лише п'ятнадцять. Ми з Неллі – це моя сестра, на рік молодша, – ми були дуже близькі, тож я не могла її покинути, навіть заради Піта.

Вона посиділа непорушно якусь хвилину. Тоді заворушилась і глянула на мене.

– Скільки тобі років?

– П'ятнадцять.

– Ну то ти, певно, знаєш, про що я. Ти б поїхала з хлопцем, якби він тобі подобався? Просто зараз. Встала й пішла.

Я похитала головою. Глибоко в душі я знала, що ніколи б не поїхала з хлопцем. Я поїду сама, коли настане час. Я

це знала. Я працювала, маючи це за мету. Саме для цього складала гроші, що мені платила міс Вернон – на спеціальний, мій «університетський» рахунок. Люк його для мене відкрив, і я була вдячна, бо знала, що йому зайві гроші не завадили б. Я дуже старанно вчилася – старанніше за будь-кого зі знайомих. Не надто любила бувати в товаристві – ніколи не була «популярна», – але вчитися мені подобалось. Гуманітарні предмети: мови й історія, малювання й музика – не давалися мені легко, але я однаково над ними працювала. Природничі науки я любила, особливо біологію. А хіба могло бути інакше? Я мала лише добрі оцінки. Люк уважно розглядав мої табелі, він був вражений. «Ти зовсім як Метт», – сказав він якось. Але не мав рації. Я знала, що й близько не така розумна, як Метт.

– Подай мені, будь ласка, редисочку, – сказала міс Вернон. – От редисочку я зараз з’їла б залюбки.

Я висмикнула велику редиску й простягнула її старенькій.

– На вигляд добра. Візьми й собі, якщо хочеш.

Я відмовилась. Редиска після лимонаду мене не спокушала.

– У всіх нас є вибір. Часом не знаєш, правильно вибрав чи ні. Що вже цим тепер перейматися? Хай там як, отак склалося з Пітом. Троє пішли, двоє залишилися. Подумай лише про ту бідолашну жінку, що споглядала, як її родина розпадається. Привела на світ сімох, залишилася з двома. Навряд чи ті, хто пішов, писали їй листи. Вони таким не морочили-

ся. Просто зникли з лиця землі.

Отож. Ті двоє, що лишилися, були Артур та Генрі. Вони між собою вирішили, що мають триматися разом, хай там що, тож обоє успадкували б ферму. Для двох роботи там було з верхом, тож вони так собі вирішили, що раз уже стільки праці туди вклали, мають її таки дістати, хай там що.

Поза тим, звісно, минав час, ми з Неллі й Паєві хлопці по-виростали з підліткування – Артуру виповнилось десь двадцять. І яким буде їхнє майбутнє, стало важливим для нас, бо ми вирішили, що підемо за них заміж.

Тут вона раптом захихотіла.

– Напевно, на твою думку, це дивно, особливо раз я щойно сказала, що вподобала Піта. Але я на нього довго чекала, сподіваючись, що він повернеться, навіть коли глибоко в душі знала, що ні, і на той час мені виповнилось дев'ятнадцять, час мій збігав. Якщо говорити про молодиків, то тоді у Кроу-Лейку не те щоб був великий їх вибір. Ти, певно, думаєш, що їх і тепер тут небагато, але тоді ситуація була куди гірша. Тут жило лише три родини, до Струана їхати добрий день, так що туди дуже не наїздишся. Френк Джейні мав повну хату хлопців, але ці Джейні всі були страшенно негарні. Не надто чемно таке казати, але це правда. Усі миршаві й бліді. Хоча вдачею добрі, але коли ти молодий, то шукаєш більшого, аніж просто добра вдача. Чи ж то ми з Неллі шукали. Правду кажучи, ми особливо не замислювалися, які були Паєві хлопці на вдачу.

Ми з Неллі собі науявляли, як облаштуватимемо дім у тому старому гарному фермерському будинку, що його звів старий Джексон. Бачили, як удвох теревенимо й хихочемо на кухні, готуючи їм вечері, випікаючи пироги з яблуками о п'ятій ранку, щоб не стояти біля плити у спеку, пораємося в саду й біля курей та свиней, прибираємо в будинку – робимо все, що робила наша мама, тільки нам буде весело, бо ми все це робитимемо з Неллі вдвох. І матимемо дітей одного віку, і наші діти ростимуть разом, і ніхто до пуття не знатиме, котра з нас мама, а котра – тітка. Ой, як же добре ми все спланували. Бачили себе на тій гарній великій веранді увечері з церуванням на колінах, як ми перемовляємося між собою, доки наші чоловіки розмовляють то про те, то про се...

Вона замовкла, розглядаючи картинку в своїй уяві, а тоді пирхнула.

– Двійко дурненьких дівчат, та й годі. Гралися в дорослих. Жодної розважливої думки в голові. – Вона роздратовано провела нігтистими пальцями однієї руки по набряклих кісточках другої. Минуло сімдесят років, а дурощі молодості й досі її дратували. Вона зиркнула через овочеві грядки на мене й сварливо сказала:

– Не те що ти, юна міс Моррісон. Здається, в тій твоїй голові тільки розважливі думки. Занадто багато розважливих думок. Спробувала б трохи побути молодою, доки можеш. Знаєш, життя – це більше, ніж добрі оцінки. Більше, ніж розум.

Я не відповіла. Я терпіти не могла, коли вона починала говорити зі мною про мене. Минулого тижня вона сказала, що я увесь час виглядаю розлюченою і вже час пробачити того, хто мене розлютив, і продовжувати жити. Я так на неї розсердилася за ці слова, що пішла, не забравши гроші й не попрощавшись.

Тепер вона до себе бурмотіла, спостерігаючи, як я полола редиску. Стояла страшенна спека. Я була боса, й темна земля обпікала мені ступні, якщо не викопати собі невеликі ямки й не стояти в них. У кущах за нами цикади виспівували гімн сонцю.

– А тепер піди й принеси нам лимонаду, – наказала міс Вернон, з відчутною ноткою гостроти в голосі. – І печива теж візьми. А тоді приходь і посидь тут, як їстимеш. Спекотно сьогодні.

Я пішла до будинку. Мені він не особливо подобався, хоч і був так добре спланований Джексоном Паєм. Занадто темний і тихий, ще й відгонило там старістю й мишами. Я сполоснула склянки й знову наповнила їх лимонадом, витягнула банку для печива й перевірила її вміст. Печиво з корицею. Печиво з корицею – від місіс Стенович. Сметанне – від місіс Мітчел. Квадратове, з родзинками й фініками – від місіс Тедвотс. Ми, моррісонські діти, не єдині були на совісті в Добрих Жінок Кроу-Лейку. Я обачно примостила склянки на банку з печивом і повернулася на город. Сіла поряд з міс Вернон на суху траву, і якийсь час ми гризли печиво з ко-

рицею та слухали цикад, аж доки перестали дратуватися на минуле й одна на одну.

– На чому я спинилася? – нарешті запитала міс Вернон.

– Ви із сестрою вирішили вийти заміж за Генрі й Артура Паїв.

– Ага! – вигукнула вона. – Саме так! Саме так і було!

Вона випрямилася, сидячи на стільці, примружилась і стала вглядатися у ліси за городом, у далекі ліси й далі, в минуле. Тепер вона дивилася йому в обличчя, суворо, без жодної дівочої романтичної ідеї.

– Ми вбили собі це в голову, я і Неллі. Без жодної причини – вони до нас не залицялися, нічого такого. Ну, якісь знаки уваги коли-не-коли, ото й усе. Чесно сказати, ми навіть не знали їх добре. Звучить дивно, бо ми ж так близько росли, з ким нам іще було знатися? Але вони працювали на тій фермі з рання до смерку майже відтоді, як почали ходити, так що вільного часу особливо й не мали. І до любителів поговорити не належали. Тільки Піт умів розмовляти й думати про всяке. Все, що ми з Неллі знали про Генрі й Артура – що вони нежонаті й вродливі. Всі чоловіки з роду Паїв були вродливі, кожнісінький з них. Ну, це ти й сама знаєш. Кожен з них, перерісши худорлявість, ставав високим й струнким, з густим темним волоссям й такими їхніми очима. Неллі все говорила, що в них божественні темні очі. Артур і Генрі мали чудові темні очі. Вони також були кремезні, міцні хлопці, кремезніші за свого татка. Кремезніші за наших братів.

Вона зітхнула.

– Хай там як, а то був наш із Неллі план. Ми збиралися вийти заміж за Паєвих хлопців. Тож зараділи, дізнавшись, що ті постановили собі успадкувати ферму. Звісно, ми планували, що старого Джексона не буде. Ти б подумала, що він учився на своїх помилках, правда ж? Спровадив трьох синів – більш ніж половину своєї робочої сили, тож ти б подумала, що будь-хто усвідомить, що має щось змінитися, і ставитиметься до тих, що залишилися, із дрібною поваги. Але виявилось, що він цього усвідомити не зміг.

Тієї зими він загадав їм розчистити ще землі: зрубати дерева, висмикати підлісок, викорчувати корені. Жахливо важка робота. Мої брати допомагали – тоді всі сім'ї виручали одна одну, – й розповідали, що приходили зранку, а Паєві хлопці вже працювали, аж гай шумів, а коли увечері йшли додому, то робота все ще кипіла, а старий Пай і на хвилину не припиняв їх лаяти з рання й до смерку. Аж тут того дня, коли вже сонце почало сідати, Джексон став кричати на Генрі за щось, і Генрі кинув, що робив, просто завмер на хвилину, втупившись у землю. А тоді опустив сокиру і попрямував до батька – пам'ятаєш, я казала, що хлопці були кремезні? Ну, він підняв Джексона, захопивши за шию.

Міс Вернон стисла собі горло під підборіддям артритичною старечою рукою.

– Отак. І підняв його над землею. Він потримав Джексона, притиснувши до дерева, хвилину чи дві. Джексон брикався,

махав ногами й пищав, як миша. Мої брати казали, що це було б смішно, якби не було так страшно. А тоді Генрі кинув погляд на Артура, що стояв разом із моїми братами, і пальцем не поворухнувши, щоб допомогти батькові, й сказав: «Хай ферма тобі, Арте». Відпустив батька й пішов. Забрав свої речі з дому й того ж вечора пішов дорогою вниз.

Вона знову зітхнула й склала руки на колінах.

Я взяла печиво з банки й простягнула їй, але вона похитала головою, тож я зїла його сама. Я жувала тихо, сподіваючись, що як я її не тривожитиму, вона продовжить розповідати. І нарешті вона знову заговорила. Її голос був утомлений, ніби спогади далися їй взнаки.

– Генрі мав бути мій, – сказала вона. – Не пам'ятаю, як ми з Неллі визначили, хто буде кому, але я знала, що Генрі мав бути мій. Може, він цього й не знав, бо не зайшов попроситися. Я думала про нього, що йшов тією дорогою, уявляла, як він іде точнісінько слідами Піта, що пішов раніше за нього. Звісно, Едварда і Нормана теж – чотири пари відбитків ніг Паїв, усі – спрямовані на південь, жодна – назад – але насамперед я думала про Піта. Пам'ятаю, як подумала: оце пішов мій останній шанс.

Якийсь час вона мовчала. Тоді знову пирхнула, але цього разу, здавалось, не через зневагу, а через іронічну смиренність.

– Отож Артурові дісталася ферма, – сказала вона.

Вона знов спинилась і стала шамкати. Я стривожилась, що

вона не розповідатиме далі, тож все ж її підштовхнула:

– А що з Неллі? Вона вийшла за Артура?

– Я до цього підходжу. – Вона сердито на мене глянула. – Май терпіння. Це довга історія, і вона мене виснажує.

Саме цього я й боялася – що вона виснажитья до того, як дійде до кінця. Я відчувала, що мала знати про все, що сталося на тій нещасній фермі. Не хотіла чекати до завтра. А якщо вона помре вночі або матиме серцевий напад і втратить мову? Я ніколи не почую решту історії. Це здавалося мені майже катастрофою. Я майже почувалася так, наче якби я знала все про минуле, якби точно знала все, що трапилося з попередніми поколіннями Паїв, то могла б прослизнути крізь час і навести лад у їхній історії, дати їй інший курс, щоб вона не перетнулася з нашою.

Так що зберігати терплячість мені було непросто. Я мала чинити спротив своєму пориву штовхнути її, буркнути на неї, щоб продовжувала. Ми обидві забули, що я мала б полоти город. Ми так і сиділи: вона – на стільці, я – на траві поряд із нею, доки день помалу втрачав своє тепло.

– Отож, що було далі... – Вона постукала зубами, подумки гортаючи сторінки минулого. – А далі померла місіс Пай. Так, померла. Від пневмонії. Дуже швидко по тому, як Генрі пішов. А ще через кілька місяців Артур запропонував Неллі вийти за нього заміж. Пам'ятаю, як спостерігала за ними крізь кухонне вікно. Вони були надворі, стояли біля повітки. Я збагнула, що він казав, бо Неллі мало не вистрибнула зі

шкіри. Було видно, яка вона рада, навіть зі спини. Вона мала промовистий зад, та дівка. Звісно, вона погодилась. Але наш батько сказав – ні. Сказав, що нічого особистого не має проти Артура, але одного дня на тій фермі когось уб'ють і він не хоче, щоб там була його дочка, коли це станеться. Так що отак. Вона поїхала з проповідником через рік після того. Про це я тобі іншим разом розкажу, це зовсім окрема оповідка; у неї все склалося добре.

Джексон із Артуром стали жити удвох. Пліткували, що Артур не розмовляв із батьком останні три роки його життя, але не знаю, хто міг мати таку певність. А як із вечерею? Звідки люди знали, що Артур не казав: «Передай сіль» або «Куди подівся ніж для хліба?». Хай там як, одне можна сказати точно – в день, коли батька хоронили, Артур радів. Я це знаю, бо була на похороні. Він не міг перестати посміхатися. Усю службу усміхався. Я б нітрохи не здивувалася, якщо б він повернувся на цвинтар після того, як усі пішли, й станцював босий на могилі.

Наступного дня Артур – на коня і аж за ним закурило. Минає шість тижнів, і він повертається додому з дружиною.

Я стривожено на неї глянула. З'явилося зловіще почуття, майже передчуття, ніби я, сама того не усвідомлюючи, завжди знала, куди ця історія поверне. Ніби це знання завжди було в мені, але до цього часу залишалось приховане.

Міс Вернон мені закивала, ніби знаючи, що я відчуваю, й погоджуючись з усім.

– Тож це була наступна місіс Пай, – сказала вона. – Миле й ніжне створіння. З великими блакитними очима. Власне, трохи схожа на Артурову матір.

Вони з Артуром почали вити гніздечко в тому великому фермерському будинку. Жили там тільки вдвох. Можна сказати, свіжий початок. Через рік вона народила дитину. Ще через рік – ще одну. Всього шестеро, троє хлопців і троє дівчат, повна сім'я. Все мало б бути добре. Але знаєш що? Артур сварив їх усіх. Кожнісінького. Дівчата повискакували заміж, щойно попідростали – що завгодно, аби світ за очі. Не знаю, куди вони поїхали, але жодна з них не повернулася. І двоє хлопців теж. Пішли тією дорогою за своїми дядьками...

Вона похитала головою й цокнула язиком.

– Господи-Боже... жінки Паїв, певно, ненавиділи ту дорогу. Ніби біля неї стояв знак: «Односторонній рух». Як у казках, що дітям розповідають. Про велику гору, яка заковтнула всіх дітей – ну, знаєш, та, що ще про пацюків.

Я кивнула.

– Як там вона називається? Я все забуваю назви. Це так злить.

– «Щуролов»¹¹.

– Ага, вона. Всіх дітей заковтнула гора. Мабуть, таким усе здавалося місіс Пай. Усім місіс Пай. Пішли дітки тою доро-

¹¹ Середньовічна німецька легенда про дударя, що позбавив місто Гамельн від щурів, але міська влада обманула його й відмовила у винагороді. Тоді музикант вивів усіх дітей з міста музикою своєї флейти і втопив у річці (або повів за собою в гірську ущелину на горі Коппен).

гою...

Я подумала про ту дорогу. Сіра, курна, непримітна. Вихід. Мені й самій хотілося тією дорогою піти, але навіть тоді, а я думаю, що то були найгірші й найприкріші часи, коли бідолашна міс Вернон бачила мене найгіршу, я хотіла цього геть не так, як ті діти з родини Паїв.

– Хай там як, один син залишився. Знаєш, хто то був?

Я подумки перебрала декілька поколінь Паїв, намагаючись пов'язати те, що вже знала, з тим, що розповіла міс Вернон, і зрозуміла, що то міг бути лише один чоловік.

– Келвін?

– Правильно. Келвін Пай. Саме він і залишився. На мою думку, він ненавидів свого татка більше за інших. І боявся його також. Але все одно залишився. Упертюх. Йому, певно, було нелегко. Худенький малий хлопчина, низенький, як на свій вік. Виріс тільки у вісімнадцять чи близько того – тож, трудитися, мабуть, довелося до сьомого поту. Й увесь час Артур на нього кричав...

Слухаючи її розповідь, я уявляла собі кожного героя. Але тепер виявилось, що я не можу уявити Келвіна хлопчаком. Натомість бачу Лорі. Лорі, худенький малий хлопчина, низенький, як на свій вік, день у день працює на полях і завжди – завжди – його супроводжує батькова лайка.

– Він ніколи не відсварювався, – говорила міс Вернон, і я збентежилася, а тоді згадала, що це вона про Келвіна. – Навіть коли зовсім виріс. Не наважувався. Просто стояв і слу-

хав, і проковтував образу. Виїло йому, мабуть, усе нутро.

Отож, урешті, різниця між ними була. Дитиною Лорі теж спалахував від проковтнутої образи, але коли підріс, то став огризатися. О так, він точно відповідав.

Міс Вернон й далі шамкала.

– А тоді померла його мати. Дай згадаю... скільки було Келвінові... десь двадцять один-двадцять два. Вона померла, стоячи біля плити – готувала підливу. Ця ніколи не зчиняла гвалт. Приготувала вечерю – все, крім підливи. Я це знаю, бо допомагала класти покійницю на стіл. Підлива пристала до дна каструлі – чоловікам не спало на думку зняти її з плити. Ох і довелося мені помучитися з тією каструлею.

Ніхто з нас не міг збагнути, чому Келвін вирішив залишитися після цього. Усі думали, що він поїде геть. Не могли уявити, що йому аж так хотілося тієї ферми. Але він зостався. Може, думав, що татко скоро впокоїться, але помилився. Артур був здоровий чоловік, прожив іще вісімнадцять років. Тільки уяви. Жити й працювати разом вісімнадцять років, до смерті ненавидячи один одного. Тільки подумаєш – мороз попід шкірою.

Міс Вернон знову похитала головою й цокнула язиком.

– Сім'ї, – промовила вона і стала переміщатися на стільці, намагаючись сісти зручніше. Хоч би вона не сказала, що їй треба в туалет. Я боялася, що вона загубить нитку, тепер, в останню хвилину, так близько до моменту, коли мої знання вже могли підхопити розповідь. Але все було гаразд, вона

продовжила:

– На чому я спинилась?

– Артур і Келвін залишилися удвох.

– Ага. Правильно. Зосталися вдвох у тому великому старому домі й жили з ненавистю один до одного. Певно, під кінець вигостили її до досконалості. Повторення дає уміння. Врешті Артура розбив напад. Горлав на Келвіна за щось через поле цукрових буряків, та й упав мертвий. Убитий гнівом, скажеш ти, а яке благословенне полегшення для всіх.

Вона знову змовкла.

– Отож скільки це було Келвінові, як він нарешті став вільним? Порахуй. Я погано вмію додавати.

– Тридцять дев'ять або сорок.

– Десь так. Чоловік середніх літ. Але це нічого, він тепер нарешті вільний і має добру ферму. Як думаєш, що було далі? Скажи мені.

Я глитнула. Раніше передчуття тепер скрутило мені шлунок.

– Поїхав у Нью-Ліскерд і знайшов собі дружину?

Вона кивнула.

– Правильно. Ти зрозуміла. Збагнула, до чого все йде.

Ми трохи посиділи, слухаючи тишу. Цикади перестали співати. Роками я намагалася застати їх, коли вони замовкають – почути, як найостанніша цикада доспіває останню ноту дня – і ніколи мені не вдавалося. Тепер ліси стояли страхітливо мовчазні, чекаючи, як на зміну прийдуть створіння

ночі.

– Я б тепер з'їла ще печивко, – сказала міс Вернон.

Я простягнула їй печиво, й старенька повільно його з'їла, кришачи на сукню. Ще з повним ротом вона промовила:

– Вона теж була приємна жінка, тільки от імені не згадаю.

Чоловіки з Паїв завжди мали добрий смак на жінок. Як, пак, її ім'я? Ти мала б пам'ятати.

– Еліс.

– Саме так, Еліс. Приємна жіночка. Приїхала така життерадісна, як і всі вони. Пекла на церковні свята, вступила до клубу швачок. Думаю, вона навіть якийсь час грала на церковному органі. Точно. Грала. А тоді Келвін сказав, що репетиції забирають надто багато часу, тож їй довелося покинути. Джойс Тедвортс її замінила, а вона й нот не знає... Не музика, а тортури...

Міс Вернон стала вглядатися в ліси, пригадуючи недолугу музику. А за хвилинку сумовито сказала:

– В Еліс було багато викиднів. Певно, два на кожну народжену дитину. Бідолашна. Так що вона народила тільки трьох. Я так ніколи й не вивчила їхніх імен. Хоча, ти ж їх знаєш. Мені не треба тобі про них розповідати.

Я подумала про Розі. Вона була схожа на паросток, що випадково зійшов на чужому задньому дворі – худюща, бліда, цибата й скуйовджена. Раптом я чітко пригадала Розі, як та стояла біля парти – наші парти були поряд, тож вона стояла і біля моєї. Ми обидві тоді мали десь по шість років, навча-

лися в першому класі. Певно, міс Керрінгтон поставила їй питання: щоб відповісти, треба було підвестися. Але Розі не могла відповісти. Вона просто мовчки стояла, а за хвилину я помітила, що вона тремтить усім тілом. Міс Керрінгтон сказала, досить м'яко:

– Я знаю, що ти це знаєш, Розі. Спробуй відповісти.

І тут щось задзюркотило, і засмерділо сечею, і я враз побачила на підлозі калюжку, що росла навколо її черевичків. Міс Керрінгтон після цього її більше не запитувала.

Отака була Розі. А ще була Мері. Я згадала, як вона завжди стояла, коли мала порожні руки – обійнявши себе, вкривши лікті долонями, ніби мерзла, навіть у спекотний день. Її голос завжди звучав м'яко й боязко – занадто м'яко і боязко. Він мене завжди дратував. Пам'ятаю, як слухала їхні з Меттом розмови і дратувалася через той голос.

І Лорі, який брав на себе лев'ячу частку Келвінового гніву. Я уявити не могла, яке було його життя. Такі речі лежали зовсім поза межами моєї уяви. Все, що я знала – він майже ніколи не дивився людям в очі, а коли таки дивився, то в його очах було щось таке, що примушувало відвести погляд.

Міс Вернон заворушилася й зітхнула.

– Тепер ти мені щось скажи. Ти ж маєш бути розумна, всі так кажуть. Як так вийшло, що всі чоловіки з родини Паїв так не любили своїх дітей? Як таке могло статися з усіма трьома поколіннями? Передалось по крові? Чи просто вони не знали, як інакше поводитися? Бо мені це не здається при-

родним. Немає жодного сенсу.

– Не знаю, – відповіла я.

– Ні. Я так і думала. Ти не аж така розумна. Ніхто того не знає.

Ми посиділи в тиші. З лісу ширилася тінь, нишком повзла, підкрадалася до нас. Я пристукнула комара долонею, шкіра на руці виявилась холодною.

– Хай там як, – сказала міс Вернон. – Думаю, решта тобі відома. Може, навіть краще за мене.

Я кивнула. Я знала решту.

Вона струсила крихти з колін покрученою старечою долонею.

– Назбирати вам овочів на вечерю? – запитала я.

– Так, квасолі. Але спочатку відведи мене до туалету. Бо я вже довгенько терплю.

Отож ми з міс Вернон поплелися до ванної й залишили історію Паїв ще раз розчинятися, повільно, як туман із озера, в прохолодному вечірньому повітрі.

Глава 11

Мені було п'ятнадцять, коли я почула історію родини Паїв від міс Вернон. У цьому віці я була здатна, хоч і заледве, повністю усвідомити все, що вона розповіла, подумати над цим і зрозуміти, як це пов'язано з життям мого покоління. Не скажу, що це збудило в мені більше співчуття чи розуміння, але принаймні допомогло вписати події у контекст. Якби я почула цю історію в сім років, то певна, що не надала б їй значення. Насамперед, бо діти неминуче зациклені на собі. Яке їм діло до трагічного чи безладного життя сусідів? Їхня найважливіша справа – вижити, й переймаються вони тими, хто допоможе їм у цьому. Звісно, ще одна їхня справа – вивчати світ навколо, звідси безмірна цікавість молодих тварин, але найперше – вижити. Того року все, на що мене вистачало, було виживання, принаймні в сенсі емоційному.

Як і кожного, того жахливого року я щодня ходила до школи вздовж залізничних колій. То був найкоротший маршрут. Дорога зміїлася, а колії лежали прямо. Чесно кажучи, їхня прямота мене й тепер дивує, хоча дитиною я над цим не замислювалась. Коли чоловіки, що будували залізницю, наштовхувалися на перепону, то висаджували її в повітря, зрубували або заповнювали її, або будували над нею міст – залежно від ситуації.

Я бачила фотографії тих чоловіків; вони не схожі на ге-

роїв: спираються на мотики, з капелюхами на потилиці, всміхаються фотоапаратові гнилими зубами. Більшість із них невеличкі, худі, аж світяться, з жилавими, та невеликими м'язистими руками, що напинають рукави. Деякі виглядали так, ніби в дитинстві недоїдали. Але, вони, певно, мали сталеву витримку й міць. Безсумнівно, мали.

А що місце, яке вони розчистили для колій, було втричі чи вчетверо ширше за самі колії, то за роки воно заросло дикими квітами й травами: іван-чаєм і молочаєм, золотарником і дикою морквою, дзвіночками й козельцем – так, що коли я щоранку йшла вздовж колій, то ніби ступала через луг. До вересня поспівало насіння. Зачеплені шапочки з насінням торохтіли, а реп'яхи чіплялися за одяг. У якийсь час стручки молочаю починали всі разом тріскати, підштовхнуті спекою; тисячі й тисячі тихесеньких трісків усе повторювалися, влаштовуючи салют уздовж довгих миль колій. У такі дні я ходила, вкрита хмарками м'якого пуху, що плавали в ранковому вітерці, як дим.

Я ходила тими лугами, мов сновида. Притомна, але посправжньому всього цього не бачила. У школі було так само; міс Керрінгтон проводила заняття із арифметики, граматики, історії чи географії, а я сиділа за партою, виховано-уважна, і не чула жодного слова. Певно, дивилася на пилінки, що висіли в широких смугах світла, яке падало крізь вікна у класі. Або слухала, як із гуркотом завантажували цукрові буряки у вагони, готові до подорожі на південь. Колії про-

ходили повз задню частину шкільного двору, й майданчик, де вагони чекали своєї черги на завантаження, розміщувався якраз навпроти неї. Там стояли також і ваги, й сам бункер – напівзруйнована дерев'яна будівля у формі перекинутої піраміди, і довге металево-гумове плече конвеєра, що стриміло в повітрі під кутом так, щоб його можна було закинути у вагон. Увесь вересень вантажівки з ферм вишикувалися вздовж дороги позаду залізниці й викидали свій буряковий вантаж у бункер з таким гуркотом, що міс Керрінгтон завмирала з переляку. А тоді вмикали конвеєра і буряки починали падати, спочатку по одному, а тоді – суцільним потоком у величезні порожні вагони. В інші роки, десь через тиждень після початку занять, я вже майже не помічала того шуму; ми всі росли з ним, і він, як і плюскіт хвиль, був тлом – частиною нашого життя. Однак того вересня шум здавався певною мірою гіпнотичним. Я слухала його, зачарована, і глухий, важкий гуркіт, здавалося, осідав у моїй душі.

Якось міс Керрінгтон прийшла зі мною додому.

– Можна, я піду з тобою додому, Кейт? Я вже так давно не бачила твоїх братів-красунчиків. Як думаєш, вони не будуть проти, якщо я заскочу? – запитала вона.

Швидше за все, тоді вже почався жовтень. Удень ще було тепло, але ввечері – прохолодно й сутінки опускалися швидко.

Я не повела міс Керрінгтон уздовж колій – вона була вбра-

на в довгу спідницю, і я подумала, що їй потім не вдасться повидирати з неї реп'яхи. Ми йшли додому звичайною дорогою, хоч вона була дуже курна й забирала більше часу. Вона розповідала про свій дім – теж фермерську громаду, хоч і більшу й не таку віддалену, як наша. Вона жила у великому фермерському будинку, її сім'я мала коня.

– І в мене є брати – аж троє. Але сестри немає. У цьому ти мене випереджаєш.

Вона глянула на мене й усміхнулась. Її волосся було відкинуте назад і нетуго зв'язане простою блакитною стрічкою. Міс Керрінгтон була висока й струнка, й мала обличчя надто видовжене, щоб бути вродливим, але гарні очі. Великі й темно-карі, й волосся вона теж мала темне, а в сонячні дні воно виблискувало червоним і золотим.

Коли ми зійшли стежкою, Люк і Бо були надворі, Люк розвішував випране, хоч наближався вечір і сонце гріло дедалі слабше. Метт ще не повернувся додому – автобус підвозив його до кінця дороги близько четвертої. Побачивши міс Керрінгтон, Люк зупинився. Він залишив підгузок висіти прищепленим однією прищепкою, взяв на руки Бо й пішов нам назустріч. Підгузок не був дуже чистим. На ньому лишилися плями й до білого йому було далеко.

– Добридень, Люку. Сподіваюся, ти не проти. Я просто зайшла глянути, як ви тут, – мовила міс Керрінгтон.

Люк мав присоромлений вигляд. Йому не подобалось, що міс Керрінгтон бачила, як він розвішував підгузки. Він від-

повів:

– Гм, добре, дякую. Я тут трохи... – Він показав на випране. – Думав розвісити зранку, але закрутився з Бо.

Люк завжди запізнювався із розвішуванням підгузків. Цю роботу він не любив найбільше й відкладав її, скільки міг.

Він опустив Бо на землю, але вона почала скиглити й смикати його за штанину, тож він знову взяв її на руки. Вільною рукою він провів по волоссю й промовив:

– Та це таке, хочете чогось випити?

Він скинув швидким поглядом на будинок.

– Ні, ні... – відповіла міс Керрінгтон. – Я не... Я просто хотіла глянути, як ви тут.

Люк кивнув.

– Дякую, добре. Все гаразд. – Він завагався. – Слухайте, заходьте, присядьте на хвилику. Тут спекотно. Ви ж, певно, хочете пити. У нас є... гм-м... чай...

– Скляночку води, – мовила міс Керрінгтон. – Випити скляночку води було б добре. Але не заходитиму. Я лишень хотіла глянути, як ви тут, і трохи обговорити дещо...

– А-а, – відповів Люк, дивлячись на неї. – Ага. Добре. Гм, Кейт, ти не могла б принести міс Керрінгтон води? Може... гм... може, доведеться вимити склянку.

Я зайшла у будинок. Всюди панував безлад. На кухні – найбільше: брудні чашки й тарілки займали весь стіл, повсюди валялися огризки. Якось Бо витягла всі каструлі й горщики з нижніх шаф, тому, щоб дістатися, куди треба, доводи-

лося поміж них сновигати. Я знайшла склянку, вимила її під краном, налила холодної води й понесла надвір. У ній засохло молоко й на дні залишилося біле коло, але я сподівалася, що міс Керрінгтон не помітить.

Вони з Люком розмовляли. Люк тримав Бо, вона смоктала пальця і тією ж долонею стискала прищепку. Прищепка колола їй щоку, але вона, здавалося, не помічала. Вона дивилася на міс Керрінгтон примружено, але та зосереджено слухала Люка. Люк про щось її питав. Щось про лікаря Крістоферсона.

– Навряд чи, – відповіла міс Керрінгтон. – Сумніваюся, що тут можна чимось зарадити, чесно кажучи. На мій погляд, це просто справа часу. Думаю лиш, що ми маємо тримати зв'язок. Ну, розумієш, приглядати...

Вона побачила, що я несу їй склянку води, й усміхнулася до мене.

– Дякую, Кейт. Саме те, що треба.

– Пи-и, – сказала Бо, тягнучись до склянки.

– Можеш її взяти, Кейт? – запитав Люк. – Дай їй чогось попити й кусень хліба, абощо. Вона погано пообідала.

Він передав мені Бо, я похитнулася під її вагою. Вона витягла пальця з рота й широко мені всміхнулася.

– Кейті-Кейті-Кейті, – сказала вона й показала мені свою прищепку.

Я занесла її у будинок і напоїла соком. Потім витягла хлібину з хлібниці й відрізала їй кусень.

– Ось тобі хлібчик, Бо.

Бо взяла його й з підозрою оглянула. Я підійшла до вікна. Люк і міс Керрінгтон ще розмовляли. Вже минула четверта, а Метт ще не повернувся додому. Щоразу, як шкільний автобус запізнювався, я починала уявляти аварії: ще один лісовоз, автобус лежить на боці, всюди тіла, Метт мертвий. Але раптом він з'явився, простуючи вниз доріжкою і тримаючи під пахвою книжки. Він побачив Люка й міс Керрінгтон і підійшов долучитися до розмови. Я побачила, як міс Керрінгтон озирнулася й усміхнулася до нього, й почекала, доки він підійде. Поряд з ними вона мала дивний вигляд. Не вірилося, що вона – вчителька; хлопці були куди більші за неї, особливо Люк, і вона не здавалася аж так набагато старшою за них.

Міс Керрінгтон щось сказала, й Метт кивнув. Слухаючи, Метт спостерігав за виразом її обличчя, а тоді втупився в землю. Він перекинув книжки під іншу руку, повільно киваючи, не підводячи голови. Міс Керрінгтон злегка махнула руками, Метт глянув на неї й слабо всміхнувся. Нічиє обличчя я не знала так, як Меттове; у його посмішці була дрібка стурбованості, тож я запідозрила, що розмовляють вони про мене. Що вони говорили? Я зробила щось не так у школі? Мій шлунок скрутила тривога. Міс Керрінгтон декілька разів м'яко робила мені зауваження за неухважність. Вони це обговорювали? Люку буде байдуже – він і сам ніколи не відрізнявся уважністю. Але Метт... я не боялася, що

він на мене сердитиметься, але боялася його розчарувати або бути не такою розумною, як він хотів би, щоб я була.

Міс Керрінгтон ще щось сказала, й вони обидва на неї глянули, а тоді обидва щось відповіли, а вона всміхнулася, обернулася й пішла до дороги. Метт і Люк пішли до будинку, розмовляючи, з опущеними головами.

– Гаразд, я вже побіжу в магазин. Уже спізнився, – сказав Люк, коли вони увійшли. – Можеш дорозвішувати підгузки? Коли вона прийшла, мені ще залишалась половина.

– Звісно, авжеж. – Метт кинув книжки на стіл і всміхнувся нам із Бо. – Добридень, панночки, – сказав він. – Як минув ваш день?

Бо відривала шматочки хліба й клала їх до рота. Її підборіддя рухалося вгору-вниз від швидкого жування, але вона широко всміхнулася Меттові й помахала йому скоринкою. З неї посипалися на підлогу крихти.

– Я пішов, – оголосив Люк. Він узяв ключі від авто з підвіконня і вийшов, грюкнувши дверима.

Метт оперся на підвіконня, оглядаючи безлад. За хвилину він сказав:

– Я розповім вам, панянки, в чому наша проблема. Проблема в тому, що Бо вправніше робить безлад, ніж Люк його прибирає. У цьому проблема, якщо коротко.

Ці слова прозвучали як жарт, але хаос його непокоїв. Думаю, він бачив у ньому певний символізм – коли у будинку був безлад, то безлад і в нашому житті. Я визнаю важливість

його страху, що Люків великий план провалиться. Люк дивився на це інакше. Ну, безлад і безлад, то й що – такий був його погляд.

Але тоді мені до всього цього було байдуже.

Я запитала:

– Чому приходила міс Керрінгтон?

– Та просто поцікавитися, як ми тут. Ну, знаєш, як усі приходять. З її боку це було люб'язно, пройшла такий довгий шлях, правда ж?

Він почав збирати каструлі й долонею забирає з їхніх дещо сміття, перш ніж складати їх у стос.

– Вона говорила про мене?

– Звісно. Вона говорила про всіх нас.

– Так, але саме про мене? Що вона про мене сказала?

Мої губи тремтіли. Я намагалася міцно їх стулити, але вони все одно тремтіли. Метт уважно на мене глянув, поставив каструлі на стіл, ступив до мене крок, оминаючи Бо, яка пальцем ноги втоптувала крихти у підлогу, і з докором смикнув мене за кіску.

– Гей! Чого ти так засмучуєшся? Поганого вона нічого про тебе не сказала.

– Тоді що?

Він притлумив зітхання і я, окрім усього, стала боятися, що роблю його ще втомленішим і нерадіснішим, ніж він уже був.

– Вона сказала, що часом ти буваєш тиха, Кейт. І все, чес-

но. І в цьому немає нічого поганого. Нічого поганого немає в тому, щоб бути тихою. Насправді, це навіть добре. Мені подобаються тихенькі жінки. – Він нахмурився на Бо. – Ти слухаєш, Бо? Мені подобаються тихенькі жінки. А від голосних у всіх їде дах.

Уночі я лежала в ліжку й слухала крики диких гусей, що пролітали над будинком. Удень і вночі десятки тисяч пташок відлітали довгими нерівними ключами, підганяючи одна одну різкими, тужними криками. Полишали нас на зиму.

* * *

Думаю, приблизно тоді на шкільному подвір'ї сталася бійка. На тому подвір'ї бійки траплялися часто – хлопці завжди будуть хлопцями, але та була жорстокіша за інші.

Усе сталося у проліску, що обрамляв територію школи, далеко за курним, вкритим колючками бейсбольним майданчиком. Якби ближче й на більш відкритій території, то міс Керрінгтон побачила б її швидше й припинила б. А так бійку помітили нескоро. В той час хлопці грали в бейсбол; кілька з них побачили, що щось відбувається, й шмигнули подивитися. Їхню зграю зауважили старші дівчата, що зібралися разом на розі школи й спостерігали за хлопцями здалеку, замовкли й стояли, дивлячись у напрямку дерев. Своєю чергою, їх помітили кілька менших дівчаток, що стрибали че-

рез скакалку на невеликому вимощеному майданчику побіля шкільних сходів, і нарешті міс Керрінгтон, яка сиділа на тих сходах, перевіряючи диктанти, й раптом усвідомила, що навколо тихо.

Вона підвелася, якусь хвилю дивилася на дерева й швидко до них пішла. Вигулькнув хлопчик, він біг. Ми бачили, як він махав руками, й міс Керрінгтон теж кинулася бігти. Її довга спідниця розвівалася. Вона зникла поміж дерев, а ми стояли, чекаючи й не знаючи, що відбувається.

А тоді міс Керрінгтон знову з'явилася, широким кроком вона йшла до школи, супроводжувана двома хлопцями, що напіввели-напівнесли третього. Третій був заляпаний кров'ю. Кров текла з його носа, рота, вух, стікала шиєю, просочувала сорочку. Міс Керрінгтон, бліда, мов скатертину, пройшла повз нас. Вона кинула:

– Заносьте його всередину, – й увійшла в приміщення школи.

Поранений хлопець був Алекс Кірбі, син фермера й першорядний задирака.

Прийшли решта хлопців, оглядаючись через плечі на відсталого, що йшов повільно, маніристо, й теж мав на собі плями крові. На їхніх обличчях були написані шаноба й страх. Відсталий був Лорі Пай.

Інші хлопці згуртувалися з дівчатами біля сходів. Лорі зупинився неподалік. Я спостерігала за ним. Я стояла біля стіни, там, де стояла весь час, спостерігаючи, як дівчатка стри-

бали через скакалку. (Того року я за всім тільки спостерігала. Розі Пай теж стояла біля тієї стіни – вона тільки спостерігала завжди, але наша відлюдність нас не об'єднала.)

Із носа Лорі юшила кров, а кісточки на правій руці були розбиті. Він постояв хвилину чи дві, байдуже дивлячись на гурт, що зібрався навколо сходів. Розі дивилася на нього, так само байдуже, як і він, але він її не помітив.

А тоді, певно, йому заболіла рука, бо він на неї глянув і, дивлячись униз, побачив свою сорочку, що на ньому буквально висіла клаптями. Справа вона була роздерта по шитому, й на спині теж розірвана. Лорі підняв її за краї, трохи крутячись, оглядаючи шкоду, і я побачила його спину й бік, і ребра, схожі на дошку для прання. Спина була всіяна рубцями. Маленькими увігнутими рубцями, що скидалися на невеличкі підківки. Деякі червоніли й виступали, інші були білі, пласкі й тьмяні. Уся його спина була вкрита ними, всі однакової форми, як перекинута набік літера U. А тоді Лорі стулив до купи шматки, розірвані вздовж шва, незграбно заправив сорочку в джинси, не рухаючи правою рукою, і рубці зникли з-перед очей.

Коли з'явилася міс Керрінгтон, він саме закінчив. Вона стала у дверях, дивлячись на нього, а тоді раптом ніби помітила нас.

– Я вас відпускаю, – сказала вона нам. – Можете йти додому. З Алексом усе гаразд – лікар уже їде. Можете всі йти додому.

А тоді знову глянула повз нас на Лорі. Вона мала стривожений вигляд. Не думаю, що Лорі раніше встрявав у бійку. Він не користувався популярністю серед інших хлопців, але вони до нього не задиралися, а, швидше, обминали. Як я вже розповідала, щось таке було в його очах.

Міс Керрінгтон мовила:

– Зайди, Лорі. Хочу з тобою поговорити.

Лорі обернувся й пішов геть.

Я не знаю, що спричинило ту сутичку, хоч і не маю сумніву, що почав її Алекс Кірбі. У нього був зламаний ніс і трохи відірване вухо. Він повернувся до школи наступного дня з бридким швом чорною ниткою, яким йому те вухо пришили.

Лорі не повернувся взагалі.

А стосовно того, що я побачила, – ну, я не знала, що то були за підківки, ті рубці. Вони не мали значення, не мали ваги. Навіть якби знала, що відбувалося тієї осені на фермі Паїв, навряд чи я змогла б додати два і два. Того року я мало що сприймала.

Отож я нікому не розповіла про рубці. І, звісно, вже ніяк не дізнатися, чи змінилося б щось, якби розповіла.

Глава 12

11-те жовтня, неділя

Люба тьотю Енні,

Як поживаєте? Сподіваюся що добре. У нас усе добре. У Бо все добре. Міс Керрінгтон приходила. Місіс Мітчел приходила принесла тушковане м'ясо. Місіс Стенович приходила принесла періг.

З любовоф'ю,

Кейт.

18-те жовтня, неділя

Люба тьотю Енні,

Як поживаєте? Сподіваюся, що добре. У нас все добре. Місіс Стенович приходила принесла курча. Місіс Тедвортс приходила принесла шинку.

З любовоф'ю

Кейт.

Ці листи тепер у мене. Тітка Енні померла від раку рік тому, й після її смерті дядько Вільям надіслав їх мені. Мене розчулило, що тітка зберегла ті листи, особливо враховую-

чи їхню безстильність та беззмістовність. За кілька років їх назбиралася ціла коробка, і коли я переглянула кілька з найперших, подумала: «Боже правий, вони ж зовсім *ні про що*». А коли ще раз перебрала, намагаючись уявити, як їх читала тітка Енні, як вона розгортала невеликі записочки з нерівними окрайками, поправляла окуляри й розбирала мої кривувльки, то збагнула – якщо шукати, то, певно, можна знайти між рядків розраду.

Насамперед, так вона знала, що ми не голодуємо й що громада про нас не забула. Що я була здорова, раз змогла сісти й написати листа, а Люк з Меттом – достатньо організовані, щоб його відіслати. Те, що я писала кожнісінької неділі, вказувало – у нас є режим, а тітка Енні належала до тих, хто режим дуже поважає. А ще вряди-годи бували справжні новини:

15-те листопада, неділя

Люба тьотю Енні,

Як поживаєте? Сподіваюся, що добре. У нас усе добре. У Бо все добре. Містер Тьортл сламав ногу бо впав із даху там у демарі була мердва ворона й він по неї поліс. Місіс Стенович приходила принисла рисовий пудинг і сказала що міс Керрінгтон сказала що Лорі має повернутися до школи а містер Пай нагруб'янив. Місіс Лукас приходила принисла огірки й горошок. Вчора вночі

*йшов сніг.
З любов'ю,
Кейт.*

Говорючи про їжу: не знаю, чи то парафіянки встановили чергу, чи кожна вирішила за себе, але раз на кілька днів нам заносили чимало продуктів. Або ж їх залишали на порозі зранку, або ж зі схилу скочувалася вантажівка, і якась із десяти фермерських дружин вистрибувала з каструлею, що її тримала під пахвою. «Ось, держи, люба, – проїжджали повз. Поставте в піч на двадцять хвилин, має вистачити на двічі. Як у вас справи? Матір Божа, тільки подивіться на Бо! Як вона виросла!».

Надовго вони не затримувались. Думаю, не знали, як поводитися поряд з Люком. Якби він був дівчиною, або молодшим, або не аж так налаштований справлятися з усім самотужки, може, вони б присідали погомоніти й у розмові давали б дуже корисні поради. Але Люк був Люк, отож вони вручали принесені гостинці, тактовно не оглядаючись на безлад, і йшли.

Серед цих тактовних візитів траплялися винятки. Місіс Стенович приїжджала щонайменше двічі на тиждень, викочувалася з-за керма битої чоловікової вантажівки, засапано піднімалася сходами до вхідних дверей з двома буханцями хліба, що колихалися, покладені на велетенське відро кукурудзи, або ж зі свинячою ногою, що стриміла з-під однієї руки, й торбою картоплі – з-під іншої. Вона стояла посеред

кухонного безладу: ноги на ширину плечей, груди під кофтою схвильовано колишуться, волосся зібране на потилиці у гульку, ніби знала, що Ісусові байдуже, який у неї вигляд, і роззиралася навкруги, доки її підборіддя тремтіло від схвилювання.

Власне, через чутливість вона не наважувалася зробити Люкові зауваження, але на її обличчі все було написано. А якщо їй потрапляли на очі Бо чи я, то це схвилювання переливалося за край.

– Моя солоденька, моя дороженька (притискає мене до грудей. Тільки мене – після першого разу вона більше не поривалася обіймати Бо), ми маємо докладати зусиль, щоб змиритися з волею Господа нашого, але часом це *тяжко, тяжко* побачити в його діяннях сенс, *тяжко* побачити мету.

Часом мені здавалося, що я вчувала в її голосі надрив, ніби вона насправді говорила не до мене, а до когось, кого не видно, але хто міг її чути. Зверталася вона до мене, але хотіла, щоб послання дісталось до Бога. Вона на Нього сердила-ся. Вона думала, що, забравши у нас батьків, особливо маму, яку вона, думаю, щиро любила, Він ганебно помилився.

– І скільки це триватиме? – запитав Метт. – Вічно? Тиждень за тижнем, років зо тридцять?

Люк глянув на напівз'їдену шинку зі свиней містера Тедвортса, що лежала на столі.

– Збіса смачна шинка, – сказав він замислено. – Нічого не скажеш.

Ми повечеряли, й Люк поклав Бо спати. Я сиділа за кухонним столом, теоретично – вчила граматику.

– Справа ж не в цьому, правда? – сказав Метт. – Справа в тому, що ми не можемо й далі приймати харчі.

– Чому ні?

– Годі тобі, Люку! Ми не можемо все життя жити з милосердя. Ти не можеш очікувати, що інші люди будуть про нас дбати. В них є свої сім'ї. Знаєш, вони й самі небагаті – ті люди, що тут живуть.

– Але й не бідні, – відповів Люк.

– Звідки на минулому тижні взялася щука? І ти скажеш, що Сумаки не бідні?

– Вони не з'їдають так багато риби, – сказав Люк. – Особливо щуки.

– Бо *продають* залишок, Люку. *Продають*, бо їм потрібні гроші!

– Ага. Ну, добре, що я мав сказати? Гей, Джиме, дякую, хлопче, але я не можу її взяти, бо ви бідні? Заради Бога, він зайшов потеревенити, а перед тим рибалив, тож і дав мені рибину! Ти про це так говориш, ніби так буде завжди! Не завжди, а доки ми станемо на ноги, знайдемо добру роботу. Вони припинять приходити, бо знатимуть, що нам це більше не треба.

– Ага, і коли це буде? Коли з'явиться ця добра робота?

– Щось нагодиться, – врівноважено відказав Люк.

– Ну, я радий, що ти так у цьому впевнений, Люку. Як, мабуть, добре володіти секретною інформацією.

Люк відказав:

– Тобі подобається тривожитися, правда? Ти завжди так любиш тривожитися.

Метт зітхнув і став викладати речі з портфеля на стіл.

– Людям подобається приносити гостинці, – промовив Люк, доводячи свою думку. – Так вони почуваються свяtimi. Хай там як, не ти один маєш їм дякувати. Ти ходиш у школу. А я маю вгадувати, що сказати в мільйонний раз то тій, то тій пані, що з'являються на порозі. Іноді вони ходять цілісінький день.

Метт на нього зиркнув. Було видно, як він над чимось мовчки розмірковує. Він сів поряд зі мною і вибрав одну книжку з купи принесених додому. Ми домовилися, що я сидатиму навпроти й учитиму граматику, а він перевірятиме мене в перерві між своїми домашніми завданнями. Коли мої знання його задовольнять (чи, швидше, коли він втратить надію), мені можна буде сісти поряд з ним і малювати, доки він вчитиметься.

Однак тепер він не почав одразу вчитися. Розкрив пенал і висипав усе на стіл, а тоді, скоса зиркнувши на мене, голо-сним шепотом запитав:

– Кейт, як думаєш, Люк вродливий? Тільки скажи чесно. Мені потрібен жіночий погляд.

Він дражнився, і я зраділа, бо це означало, що суперечку припинено. Я терпіти не могла їхніх суперечок.

Люк пирхнув. Він зішкрібав недоїдки з тарілок у помийницю. Він не виливав її так часто, як треба, тому з неї смерділо. З домашньої роботи Люк робив лише необхідне. Всі овочі варилися в одній каструлі й купою накладалися в тарілки, щоб довелося мити менше посуду. Одяг прався тільки тоді, коли ставав брудним на Люків погляд. Мої шкільні обіди склалися з яблука й кількох скибок хліба зі шматком сиру між ними. Але не пам'ятаю, щоб він хоч колись забував приготувати мені обід, а якщо старанно пошукати, то завжди можна знайти якусь більш-менш чисту одежину. У нас було все необхідне.

– Розумієш, він має рацію, – сказав Метт, й досі пошепки. – Щось приводить тих жінок до наших дверей. Як думаєш, може, сам Люк? Його врода?

Люк його штурхнув. У старі часи, коли все було звичне, він часто штурхав Метта. Насправді, щоразу, як не міг вигадати кращої відповіді на його шпильки. Але в цих стусанах не було злості, то були не такі стусани, які вони роздавали у своїх нечастих, але страшних бійках. То був його спосіб сказати: «Обережно, малий, не жартуй зі мною». Метт ніколи тим самим не відплачував, що було його способом показати – це нижче його гідності. Він просто розтирав ударене місце й правив своє.

– Бачиш-но, увесь день черга вродливих, привабливих жі-

нок стає у нас під двері. Місіс Лукас, місіс Тедвортс, місіс Стенович – усі вишикуються біля дверей, хекаючи, висолопивши язики, мотляють хвостами.

– Заткни пельку! – сказав Люк. Він почав абияк мити посуд. Меттів стілець стояв якраз позаду нього, отож вони були повернуті один до одного спинами.

– Не вживай таких слів, як він, добре? – сказав Метт, й далі пошепки: – Тільки недорікуваті люди так говорять. А також удаються до фізичної жорстокості, коли бачать, що програють в суперечці.

– Ага, ну, вони от-от знову до неї владуться, – відповів Люк. – От-от.

Я захихотіла. Я давно не хихотіла. Метт мав цілковито серйозний вигляд.

– Річ у тім, – вів далі він, нахмурений, – що люди кажуть, ніби кілька жінок, а особливо одна, я міг би назвати ім'я, та не стану, скажу лишень, що рудоволоса, вважають Люка надзвичайним красенем. Таким надзвичайним, що не можуть залишити його у спокої. Мені це здається божевіллям, але ж я чоловік. А ти жінка. Як думаєш? Люк надзвичайний красень?

– Метте, – сказав Люк. – Стули пельку.

Він і далі тримав руки в раковині, але припинив мити посуд і завмер.

– Мені справді цікаво знати, – правив далі Метт. – Як думаєш? Неабиякий він красень чи ні?

– Ні, – відказала я, хихотячи.

– Метте, – тихо промовив Люк.

– Я так і думав. Тож чому одна рудоволоса... Ой! Геї! Та що з тобою таке?!

Він розвернувся на стільці, вхопившись за плече. Люків стусан мало не збив його з ніг. Люк не всміхався. Він стояв, а з опущених рук скрапувала вода.

Метт здивовано на нього глянув, а за хвилину Люк серйозно промовив:

– Я ж сказав – стули пельку.

Тепер я розумію чому. Збагнула кілька років по тому. Сталося дещо, про що Метт не знав, і це зробило Саллі Маклін делікатною темою для розмови з Люком, і зовсім невдалою – для жартів.

Це трапилося попередньої суботи, по обіді, коли Метт відробляв свою частину на фермі містера Пая. Осінню оранку давно закінчили, але треба було полагодити огорожі, а ще Келвін Пай хотів залити підлогу в хліву бетоном, тому Метт пішов до нього, а ми з Люком і Бо були вдома – надворі, працювали над купою дрів.

Хоч попередні кілька тижнів сніг то падав, то розтавав, зима вже точно наближалася. У повітрі відчувався такий спокій, який буває тільки взимку. І озера теж завмерли. Їх оперізував льодовий ободок, тонкий, мереживний і піщаний; часом до обіду він зникав, але завжди на ранок намерзав знову,

і товщав щодня.

Отож, купа дров стала першочерговою справою, і того побіддя ми над нею працювали. Люк колов дрова, я збирала тріски на розпал, а Бо діловито забирала з купи покладене Люком і відносила на інше місце. Було вже досить пізно, десь четверта, почало сутеніти. Я пішла в ліс, туди, де впало старе дерево, щоб набрати ще гілок і обламати їх, а коли повернулась, волочачи гілки, то побачила Саллі Маклін, що, обіпершись на купу дрів, розмовляла з Люком.

Саллі була вбрана в темно-зелений светр грубого плетіння, що робив її шкіру блідішою, ніж зазвичай, а волосся – рудішим, й обвела очі чорним, й через це вони стали здаватися величезними. Вона все бавилася з волоссям, доки розмовляла з Люком, накручувала його на палець. Коли-не-коли вона притискала пасемко між губів, а потім легенько його висмикувала.

Люк крутив у руках сокиру. Спочатку він ставив її на землю головою вниз і тримався за ручку, потім її піднімав і проводив пальцем по лезу, ніби перевіряючи його гостроту. Потім знову ставив на землю і знову задумано підіймав.

Саллі щось говорила, але змовкла, коли я підійшла. Якусь мить вона здавалася роздратованою, але тоді отямилася й усміхнулась. Вона озирнулась на Люка й сказала:

– Твої сестрички такі милі. Ти так добре з ними ладнаєш, усі так кажуть.

– Правда? – запитав Люк. Він мимоволі зиркнув на Бо.

Мала почала складати свою власну купу дров за кілька метрів від справжньої. Вона клала палички зверху, а ті скочувалися, через що Бо починала сердитися; вона повторювала: «Оця, й оця, й оця», щоразу голосніше.

– Так, – відповіла Саллі. – Всі кажуть, що це по-справжньому дивовижно. Ти сам за ними доглядаєш, правда ж?

– Переважно так, – промовив Люк, не зводячи очей з Бо. Саллі теж поспостерігала за нею хвилю. Вона нахилила голову вбік, на її обличчі застигла усмішка. Якась дивна була та усмішка. Ніби Саллі раніше приміряла її перед дзеркалом, як сукню.

І досі всміхаючись, вона сказала:

– Бо ну просто чарівна, так?

– Бо? – перепитав Люк. Він подумав, що Саллі, певно, мала на увазі когось іншого.

– Оця, – суворо промовила Бо, випускаючи з рук дрючка, розміром з неї саму, на свою купу дров. Купа розсипалася.

– Кака палиця! – заверещала мала. – Кака, кака!

– Дивися, – сказав Люк. Він притулив сокиру до купи дров і підійшов до неї. – Складай їх отак, добре? Поклади з кожного краю по великій, а між ними – маленькі, отак.

Бо запхнула пальця до рота й прихилилася до його ноги.

– Ти навіть купаєш їх і все таке? – запитала Саллі. Вона сором'язливо глянула на Люка з-під вій.

– Або я, або Метт, – відповів Люк. – Втомилася, Бо? Хочеш подрімати?

Бо кивнула.

Люк озирнувся й побачив мене з гілкою.

– Поведи її всередину, добре, Кейт? Бо, йди з Кейт. Я маю тут закінчити.

Бо притупцяла до мене, й ми разом пішли до будинку. Я все чекала на удари сокири, але нічого не почула. Підійшовши до дверей, озирнулась. Люк просто стояв і розмовляв із Саллі.

Ми з Бо увійшли, я зняла її пальто. Щоб це зробити, довелося витягнути в неї з рота пальця з кумедним звуком, через що та усміхнулася, хоч і встромила пальця відразу назад.

– Хочеш попити чи ще щось? – запитала я.

Вона похитала головою.

– Почитати тобі хвилинку?

Кивнула.

Бо повела мене у спальню. Я розчистила собі місце серед розкиданого одягу, який нікому не вдавалося прибрати, сіла на підлозі біля її колиски й почала читати «Казку про трьох козенят». Ще до того, як я дійшла до місця, де перше козенятко через місточок скок-скок, скок-скок, Бо вже спала. Я припинила читати й просто перегортала сторінки, розглядаючи малюнки, але вже бачила їх надто багато разів. Тож закрила книжку, вдягла пальто й знову вийшла надвір.

Люк і Саллі зникли. Шукаючи їх, я пішла до купи дров. Сокира все ще стояла там. Земля навколо була м'яка й пухка, бо так багато років убирала тирсу, тому ступала я безгучно.

Ставало темно, а з ніччю приходив і холод. Метт сказав мені, що холод – це просто брак тепла, але за відчуттям не скажеш. Відчувалася його наявність. Холод підкрадався нишком, як крадій. Доводилося туго закутуватися, інакше він вкраде твоє тепло й залишиться порожня оболонка, крихка, як мертвий жук.

Я обійшла край дров'яної купи, роздумуючи, що, може, Саллі пішла додому, а Люк зайшов по щось у сарай, але тоді побачила їх. Саллі спиралася на дерево, а Люк стояв навпроти неї, дуже близько. Під деревами було темно, я заледве розгледіла їхні обличчя. Однак було видно, що Саллі всміхалася – я бачила її зуби.

Люк тримав руки по обидва боки від неї, на стовбурі дерева, але, доки я дивилася, Саллі взяла його за зап'ястя, а тоді вклала його долоню у свою. Вона зойкнула – певно, Люкова долоня виявилась холодна, й потерла її трохи між своїх. Тоді вона знову йому всміхнулася, взяла його руку й засунула собі під светра. Я побачила білий просвіт її блідої шкіри, і вона ніби зітхнула, засміялась і підштовхнула руку вище.

Люк стояв дуже непорушно. Мені здавалося, що навіть не дихав. Він закинув голову, і я побачила, що очі його були заплющені. Він простояв так десь хвилину; Саллі спостерігала за ним, її очі зробилися великими. А тоді він забрав свою руку, дуже повільно. Хвильку він більше нічим не рухав, стояв, як був, з опущеною головою, спирався однією рукою на дерево. А тоді – річ у тім, що навіть за такого освітлення я ба-

чила його зусилля, ніби потужне магнітне поле притягувала його до Саллі, і йому знадобилася кожна крапля сили, щоб протистояти їй, – він себе відштовхнув.

Я бачила це зусилля. Звісно, тоді я нічого не збагнула, але пізніше, коли порозумнішала й могла обдумувати такі речі, то згадала це дуже чітко. Та рука, що торкалася до її грудей, звисала збоку, ніби непотрібна, а все зробила друга. Вона обіперлася на шкарубку, темну кору дерева, й *відштовхнулася*.

А тоді він став прямо, витягнувши руки вздовж тіла. Він глянув на Саллі, але нічого не сказав. Просто обернувся й пішов геть.

От що я бачила і чого Метт не знав. От чому Люкові Меттове дражніння здалося таким несмішним. Бо Саллі Маклін була не просто якась дівчина, вона була донька його наймачів, тож Люк боявся. Він боявся, що як Саллі вирішить, що її образили, що її відкинули як жінку, то зробить так, що Люк втратить роботу.

Частина третя

Глава 13

Я не розумію людей. Кажу так не через пиху; я не маю на увазі, що люди незбагненні, бо чинять не так, як я. Просто констатую факт. Знаю, що ніхто не може впевнено заявити, що розуміє усіх навколо, але тут справа в глибині нерозуміння. Багато людей залишаються для мене повною загадкою. Я зовсім не розумію принципів їхнього мислення. Напевно, така в мене вада.

Якось Деніел запитав мене, м'яко, як він уміє:

– Кейт, слово «співпереживання» щось для тебе означає?

Ми говорили про колегу, що провів украй непрофесійне дослідження. Не те щоб він фальсифікував результати, але, скажімо так, подав їх «вибірково». Такі речі не покращують репутацію кафедри, тож його контракту на наступний рік не поновили. Я вирішила, що цілком доречно. Деніел, впевнена, теж, але відмовлявся це визнавати, що мене дратувало.

– Я не намагаюся виправдати його вчинок, – сказав він. – Я просто кажу, що ти не розумієш сили спокуси.

Я відповіла, що не розумію, як можна хотіти слави, дістаючи за фальшиві заслуги. Деніел сказав:

– Зрозумій, він гарував роками, і знав, що інші теж прац-

ують, не покладаючи рук, у тій самій галузі науки, і можуть перші зробити відкриття, він був певний, що згодом доведе свою правоту...

Я відказала, що це виправдання, на мій погляд, жалюгідне. Помовчавши трохи, Деніел запитав:

– Кейт, слово «співпереживання» щось для тебе означає?

То була наша перша сварка. От тільки ми так і не посварилися, а віддалилися, а потім ще декілька днів поводитися чемно й відсторонено.

У деяких речах Деніел наївний. Йому ні за що не довелося боротися в житті, й це зробило його безтурботним. Непретензійним. Від себе він вимагає більше, ніж від інших. Деніел благородний, чесний і толерантний, і я захоплююся цими його рисами, але часом він, як на мене, передає куті меду. Часом знаходить такі виправдання людям, що ніби позбавляють їх відповідальності за їхні вчинки. Я вірю у свободу волі. Я не відкидаю впливу генетики чи оточення – а який біолог став би? – і розумію, що чимало наших вчинків зумовлені біологією. Але переконана, що там, де маємо волю, маємо й вибір. Думка, що нас веде тільки доля, а ми не здатні ні опиратися, ні змінити напрямок, мені підозріло схожа на відмовку.

Але це я вже відхиляюся від теми. Я хотіла сказати, що тоді подумала, який несправедливий Деніелів коментар стосовно співпереживання, але роздратовано згадувала про нього щоразу, коли чула про чийсь геть безглуздий вчинок.

І коли знову стала думати про Люка й Саллі, ще тоді, в лютому, після розмови про знайомство з родиною, то виявила, що намагаюся змалювати собі, що саме Саллі планувала тоді, багато років тому. Що вона могла мати на думці? Як дівчина могла хотіти зустрічатися з таким обтяженим обставинами хлопцем, як Люк?

Єдине пояснення, що мені вдалося вигадати, було таке: вона не усвідомлювала, що ситуація, в якій опинився Люк, – не гра. Думаю, вона була дуже приваблива й не надто розумна, тому підвладна гормонам більше, ніж інші, й чомусь Люкове життя її притягувало. Старший брат доглядає за двома маленькими сестричками – може, вона вбачала щось непристойно сексуальне? Чи було це щось невинніше? Може, Саллі дивилася на нас і бачила гарненьку картинку, і просто хотіла намалювати й себе на ній? Вродливий юнак, симпатична дівчина, двійко вже готових діток. Може, у своїй уяві Саллі гралася в сім'ю. А тоді Люк забрав руку й зіпсував цю гру.

Можу уявити, що вона розказала батькам. Певно, зробила це дуже талановито. Вона все придумала того вечора дорогою додому й, переступивши поріг, уже вірила собі сама. Вона залетіла до маленької вітальні, що її мали Макліни позаду магазину, зі сплутаним волоссям і щоками, розпашілими через зачеплену гордість, замасковану під сум'яття. Її батьки стривожено глянули на неї й не відводили погляду кілька секунд, вона дивилася на них, а тоді розридалася.

– Тату... тату... – почала вона хрипло, й онімілий бідо-

лашний старенький містер Маклін видушив із себе:

– Що таке, дитинко? (Або «любонько». Він би назвав її якось так.) Що сталося?

І Саллі схлипнула:

– Тату, ти знаєш Люка...

– Люка? Так. Що таке?

– Ну, він... Він намагався...

Легко уявити, правда ж?

Можливо, вони її не повірили – хай як сильно її любили, а, певно, знали про деякі її риси. Але це нічого б не змінило. Вони знали, що раз Саллі незлюбила Люка, то вони не зможуть залишити його за працівника.

Вони повідомили його не відразу. Певно, мучилися тиждень чи близько того, доки Саллі лютувалася, споглядаючи, а Люк дозволяв собі сподіватися. Не уявляю, як вони нарешті повідомили його, бо й у найкращі часи їм часто бракувало слів. Під кінець, певно, Люк сам їм допоміг. Може, одного вечора, зачиняючи магазин, містер Маклін прокашлявся разів зо п'ять і нарешті промовив:

– Гм, Люку...

І Люк почекав хвилю, попри все сподіваючись, що то було не те, що він подумав. А тоді мовчання тривало, аж доки він збагнув, що то таки було те, що він подумав, тож сказав:

– Еге. Добре. Я розумію.

Містер Маклін стояв, маючи винуватий вигляд.

– Вибач, Люку, – прошепотів він.

Хоча, може, я недооцінюю сліпоту, що властива навіть батьківській любові. Може, вони таки повірили Саллі, й Люк був їм огидний, вони думали, що той зрадив їхню доброту в найнищійший спосіб.

Однак сумніваюся. Ми все одно ходили до їхнього магазину, бо інших не було, й Макліни й далі широко до мене всміхалися, а прийшовши додому, я завжди знаходила невеличкі гостинці, що якось потрапили до сумки: кілька цукерок, лакричну пастилку – зайвий смаколик, якого ми, як вони знали, не могли собі дозволити.

* * *

Як уже сказала, я знову почала думати про всі ці події у лютому, коли прийшло запрошення на вечірку від Меттового сина. Зазвичай, коли я збираюсь додому відвідати рідних, спогади починають потроху просочуватися, але цього разу вони ринули справжнім потоком. Частково, думаю, бо Саймонові виповнювалось вісімнадцять, а це не абищо. Але окрім цього, я певна, й через «проблему» з Деніелом.

Деніел таки побачив запрошення. І прочитав. Він знав, що міг поїхати зі мною, якби я захотіла його запросити.

Це усвідомлення прийшло до мене повільно, але перший справжній здогад мелькнув того ж таки пообіддя на виставці. Виставка мала привабливу назву «Мікроскопи: століття історії», й не дивно, що ми були там єдині відвідувачі. На-

справді, вона виявилася не така нудна, як очікувалося; експозиція охоплювала цікавинки: починаючи від колекції малесеньких скелець для розглядання комашок від 1600 року до розкішного й цілком некорисного інструмента, зробленого для короля Георга III, який був надто високий, щоб дивитися в нього, прикріпленого до столу, й надто низький, щоб користуватися ним, поставленим на підлогу, а ще той мав неправильно спрямовані лінзи. А в усьому іншому інструмент був досконалий, як сказав Деніел. Гідний короля.

Усе ж, я здогадалася, що Деніел мав щось на думці – у залі стояли кілька міцніших інструментів, які можна було покрутити, та він не став. Деніел – знаменитий любитель погратися з речами, Деніел – мікробіолог. Але він ставав перед ними, по черзі перед кожним, задумливо на них дивився, але заледве торкався. А тоді дивовижно довго затримався перед столітнім мікрознімком хоботка вікторіанської кімнатної мухи, потім зиркнув на годинника й сказав, що час їхати в центр на вечерю із його батьками.

Зазвичай я була досить рада час від часу зустрічатися з професорами Крейними. Щоб цілий вечір витримувати їхнє товариство, я мала бути сильна духом, але вони відразу беззаперечно мене прийняли, що мене вразило, враховуючи нашу різницю в походженні, й прихилило до них. У перші дні мені було непросто споглядати їхні битви за столом, бо, думаю, я очікувала, що хтось із них має перемогти. Збагнувши, як добре вони пасують одне одному, я змогла трохи розсла-

битися. Часом мене хтось чи навіть обидва одночасно брали за союзника або за щит, але я навчилася з цим справлятися.

Однак того вечора вони сипали шпильками як ніколи. Мені було важко зосередитися на їхніх словах, бо я думала про Деніелову задуманість й увесь вечір відчувала, як рівень моєї напруги підіймався, мов ртуть у градуснику. Ресторан був одним із їхніх улюблених: маленький, дорогий і задушливий, чи ж то він таким здавався того вечора. Деніелова мати увесь вечір ділилася спогадами про його дитинство, раніше вона такого не робила, і того вечора вперше в житті я подумала про певні переваги смерті обох батьків.

– Він був такою спокійною дитиною, Кетрін. Відтоді, як став носити підгузки, – а він їх носив, мушу визнати, занадто довго, та все ж, – його можна було брати будь-куди, кинути десь посеред вечірки, галереї, лекційної аудиторії...

– Таке справді було? – запитав Деніелів батько, заінтригований. – Бо я не пригадую Деніела в підгузку в лекційній аудиторії. Або посеред вечірки, як на те пішлося.

– І не згадаєш, Г'юго. За означенням, людина може пригадати лише те, що запам'ятала. А ти, любий, думав про високе. Ти рідко душею був з нами. Тілом – часто, а душею – ні. Ми часто приймали гостей, Кетрін, влаштовували факультетські зібрання чи вечері для запрошених лекторів, ти ж знаєш, як це буває, тож Деніел, звісно, дуже звик до незнайомців. Він заходив до вітальні, вбраний у піжаму, сказати гостям «добраніч», а через годину ми раптом помічали, що

він і досі там, стоїть із широко розплющеними очима, всотував усе, про що говорили – хоч політику, хоч мистецтво, хоч антропологію...

– Астрофізику, – сказав Деніелів батько, монотонно, ніби читав з папірця, – економіку, особливо, кейнсіанську, всотує, як ніхто інший, філософію – у два рочки він засвоював по три філософи на тиждень. Тебе особливо вразили роботи Декарта, правда ж, Деніеле?

Деніел зосереджено вивчав меню, але за хвилину усвідомив, що всі мовчать, і підвів погляд.

– Перепрошую?

– Я сказав, що ти у два рочки був вражений Декартом. Правда ж?

– Гм, – відповів Деніел. – Правда. Вражений, влучне слово. – І повернувся до меню.

– Він був такою втіхою для нас, – м'яко продовжила Денієлова мати. – Звісно, йому пішов на користь такий розсип ідей та думок із такого раннього віку. Поза всяким сумнівом, то була велика перевага. Більшість дітей страждають через згубну нестачу стимуляції. Мозок схожий на будь-який інший м'яз: якщо ним користуватися, він розвивається. Якщо його ігнорувати – атрофується.

Деніел це почув.

– Невеличка деталь, – сказав він м'яко, опускаючи меню. – Мозок – не м'яз. Він куди складніший за м'яз. Думаю, я замовлю яловичину. – Він озирнувся, шукаючи офіціанта, і по-

махав йому.

– А соус із перцю дуже гострий? Ну, більш перчений чи сметанний?

– Думаю, сметанний, – відповів офіціант, сумніваючись. – Я не впевнений.

– Я спробую. А ще буду печену картоплю. І моркву.

– Особливо коли ми бували за кордоном, Кетрін. Особливо коли ми жили в Англії. І коли приїздили в Рим! Деніелові було шість. Справді шість? Або сім. Хай там як, а через місяць життя у Римі він розмовляв італійською краще за мене!

Я сказала:

– Не знала, що ти володієш італійською, Деніеле.

– А я й не володію, – відповів він. – Офіціант чекає на замовлення. Що ви будете їсти?

– Ну, його мати теж ні, – сказав Деніелів батько.

– Курятину, – замовила місіс Крейн. Вона всміхнулася офіціантові й той помітно злякався. – Без картоплі. Салат – але щоб усе тільки свіже, будь ласка. Заправки не треба. Мінеральну воду без лимона й без льоду.

Офіціант кивнув, шалено швидко шкрябаючи у блокноті. Я піймала себе на тому, що намагалася уявити Деніелову матір у Кроу-Лейку. І не змогла. Спробувала уявити її в магазині Маклінів за купівлею картоплі або туалетного паперу, і теж не змогла. Спробувала уявити її знайомство з місіс Стенович і збагнула, що не можу уявити їх разом в одному місці. Навіть образ міс Керрінгтон нервово тікав, коли я спробува-

ла викликати його разом з образом Денієлової матері.

На якусь хвилю, принісши полегшення, бо це було б таке вправне й просте пояснення, мене пройняла думка, що моє небажання брати Денієла з собою додому може бути пов'язане з прірвою між двома моїми світами. Може, в цьому й полягала проблема – вони були просто занадто різні. Але, навіть перейнята цією думкою, я знала, що причина не в цьому. Може, мені й не вдалося уявити Денієлову матір у Кроу-Лейку, але самого Денієла я могла легко там уявити. Він би був там недоречний – якщо бувають природжені містяни, то це Денієл, – але всі йому тільки раділи б. Він – найвідкритіша й найтолерантніша людина з усіх.

Вони всі дивилися на мене.

– Ой, – промовила я. – Вибачте. Я буду курятину. І печену картоплю, і салат.

– Біфштекс, – сказав Денієлів батько. – Смажену картоплю. Ніяких овочів. Ніхто не проти червоного вина? – Він роззирнувся, шукаючи незгодного. – Добре. Пляшку бордо.

Денієлова мати сказала:

– Денієле, беззаперечно, пережите в ранньому дитинстві має величезний вплив на інтелектуальний розвиток дитини. Саме тому батьківські обов'язки такі важливі. У дитинстві закладаються підвалини майбутньої дорослої особистості. «Дитина – то батько дорослого»¹² й таке інше.

Денієл повільно кивнув. Я хотіла впіймати його погляд,

¹² «The child is father of the man» Вільям Вордсворт.

хотіла, щоб він якимось непомітним жестом показав мені, що він розуміє – вечір не вдався й ми підемо, щойно зможемо, але він не дивився у мій бік.

Його батько говорив до мене, нахилившись й вимовляючи слова кутиком рота, щоб не почула дружина:

– Ніколи в біса не розумів, що значить цей вислів, – сказав він. – «Дитина – то батько дорослого». Ти, часом, не знаєш?

– Думаю, мається на увазі, що риси дитини стають рисами дорослого. Щось таке.

– Ага. Тож Айнштайн був Айнштайн, навіть коли ще лежав у колисці? – Він замовк і примружився, намагаючись собі це уявити. – А Деніел був Деніел і завжди ним буде, без уваги на те, брала мати його в підгузку на вечірки чи ні?

– Думаю, досить багато визначає природа. Однак, вочевидь, обставини мають деякий вплив.

Він кивнув.

– Іншими словами, вислів значить якраз протилежне тому, що в нього вкладає шановна пані доктор. На що й варто сподіватися, але як приємно, що хтось, хто справді знає, про що вона говорить, може це підтвердити.

– Я не певна, що... – почала я.

Денієлова мати нахилилася до мене.

– Не звертай на нього уваги, Кетрін. Я не відкидаю, що є й інший вплив, окрім батьківського. Вчителі, наприклад, можуть відіграти вкрай важливу роль. Скажімо, у твоєму випадку. Це повністю твоя заслуга, що ти змогла досягнути та-

кого успіху, хоч і осиротіла в дитинстві, але, думаю, у тебе був принаймні один надзвичайно добрий вчитель за всі ці роки, правда ж?

Переді мною з'явилося Меттове обличчя. Я подумала про тисячі годин, проведених разом.

– Так, – відповіла я. – Був.

Денієлова матір відкинула волосся назад тріумфальним жестом.

– А також я матиму рацію, коли припушу, що та вчителька тебе вчила у молодшій школі, а не у старшій?

Денієл знову вивчав меню. Я б менше хвилювалася, якби він виглядав знудженим, засмученим або роздратованим, але ні. Він виглядав... відсутнім. Ніби відчепився від нас і відплив у далечінь. Мені було непросто зібрати думки докупи.

– Насправді, то був чоловік. Але так, до мого восьмиріччя. Хоча все життя я мала досить добрих вчителів.

– Незвично для чоловіка надихати маленьку дитину. Чоловіки зазвичай безпорадні з дітьми. Денієлів батько – чудовий тому приклад. Г'юго зовсім не усвідомлював існування Денієла, аж доки той не став професором. Одного ранку з університету надійшов конверт, адресований професорові Д. А. Крейну – Денієл переїжджав і на цей період переадресував усю пошту до нас – і Г'юго сказав, щиро розгнівавшись: «Що це ще за професор Д. А. Крейн? Ми працюємо в тому клятому університеті двадцять років, а вони досі не

вивчили наших імен!»). Я повідомила його, що він має сина з таким іменем, і Г'юго був у повному захваті. Сказав, що варто запросити його на вечерю. Дякую, офіціанте. На вигляд гарно, крім картоплі. Я ж сказала – без картоплі. Ні, нічого, мій чоловік її з'їсть. Звісно, у кожного правила є винятки. Наприклад, Деніел розповідав, що вас із сестрою виростив старший брат, так? Думаю, це прекрасно. Знімаю капелюха перед вашою матір'ю. Цілком доводить мою думку. Вона, певно, була чудова, раз виростила такого сина.

Деніелів батько примружився.

– Певно, це найзаплутаніший аргумент з усіх, що я чув цього року. Хоча ні, не тільки цього року, взагалі. Ти його збагнув, Деніеле?

Деніел відчужено на нього глянув.

– Перепрошую? Ой, вибач, ні. Я прослухав. Думав про щось інше.

– Молодець, – схвально відповів його батько. – Випий вина.

Дорогою додому я намагалася переконати себе, що все навігадувала. Здавалося, Деніел спам'ятався, вставши з-за столу, ніби проблема полягала у поганому кровообігу і його просто треба було труснути. Ми попрощалися із його батьками й поспішили до машини через льодяну мжичку. Дорогою додому ми розмовляли про вечір, про офіціанта і про те, що його батьки мало не до смерті лякають усіх, з ким зустрі-

чаються, що якимось незбагненим чином прослизав повз Деніела. Я сказала, що у нього було дивовижне дитинство, а він усміхнувся, як завжди іронічно, і відповів, що, крім усього, можна і так сказати. Я подумала над його відповіддю й вирішила, що це сказав звичайний Деніел. Я зауважила, що не у багатьох дітей є можливість так багато подорожувати в ранньому віці, й він відповів, що це правда, а потім додав, що добре мати змогу жити десь достатньо довго, щоб завести друзів чи призвичаїтися до школи, але ж усього ніхто не може мати. Я відповіла, що він, принаймні, зустрів дуже цікавих людей, і він серйозно кивнув.

– Що таке? – запитала я.

– Нічого. Просто дитиною ти не надто зацікавлений у цікавих людях. Мене б задовольнило трохи уваги від батьків. Пам'ятаєш розповідь, як я годинами стояв і слухав гостей? Я так робив, бо хотів сказати щось мамі, а вона все повторювала: «Почекай хвилинку». Але з моїх слів здається, ніби я мав нещасливе дитинство. Та воно не було нещасливе. Самотнє, але не нещасливе.

Я зиркнула на нього, а він глянув на мене й усміхнувся.

– Хай там як, думаю, тобі на сьогодні досить моєї сім'ї. Мені – так точно.

Я сказала, що справді вважаю його батьків чудовими. Він нахилив голову, ніби вдячний за чемне зауваження. Щось таке було у цьому його жесті... а також у негативному відтінкові попередніх його слів. Не можу точно описати, лише

скажу, що в ньому була туга. Порожнеча. Ніби все пусте, все неважливе.

Це було так несхоже на Деніела, що я відразу збагнула, що він таки бачив запрошення. Із цим усвідомленням прийшли два прозріння: по-перше, що відсутність запрошення від мене багато для нього означала, навіть більше, ніж я боялася. Деніел подумав, що це каже щось про моє ставлення до наших стосунків. Це неправда, але він думав, що каже, а важить саме його думка. По-друге, що ми підійшли до одного з таких переломних моментів коли, якщо взяти неправильний напрямок, то можна розминутися, як човникам у тумані. Я насправді не вірила, що до цього дійде. Думаю, я просто сподівалася, що, попри його слова, ми й далі продовжимо жити, як жили.

Він звернув на паркінг за моїм будинком, став на місце біля дверей і вимкнув двигуна. Хвильку ми посиділи в тиші, доки я змирялася з фактом, що тепер, коли я маю зробити вибір, вибору в мене немає ніякого. В якийсь момент, за попередній рік, доки я цього не усвідомлювала, Деніел став надзвичайно важливою частиною мого життя.

Я сказала:

– Пам'ятаєш про квітневу конференцію у Монреалі?

– Ту, що на тему забруднення?

– Я не зможу поїхати. Нагодилася інша подія. На тих вихідних буде вісімнадцятий день народження мого племінника, велика родинна гулянка, і я мушу там бути. Тільки

вчора про це дізналася.

– А-а, – відказав Деніел. – Ясно. Що ж, почитаєш копії доповідей, якщо буде щось цікаве.

У машину просочувався холод, тонкі підступні струмені морозного повітря. Деніел запустив двигуна й увімкнув обігрів. Двигун хвилину погудів, а тоді Деніел знов його вимкнув.

Я сказала:

– Мені дозволили привезти когось, якщо захочу. Я думала тебе запросити, а тоді вирішила, що всі вихідні ми будемо тільки те й робити, що ділитися спогадами. Ти, певно, страшенно знудишся.

Деніел дивився у вікно, що швидко пітніло.

– З превеликою радістю, – відповів він.

– Справді? – перепитала я, чудово розуміючи, що він дійсно буде радий.

Він озирнувся і глянув на мене, й досі тримаючи обидві руки на кермі. Він намагався нічого не виказувати, але на лобі було написано полегшення.

– Так, – відповів він. – Справді. Я буду радий поїхати.

– Добре.

Я не знаю, що відчувала: полегкість, відчай, сум'яття або ж усе відразу. Мені б хотілося сказати йому правду – зняти з плечей тягар і пояснити, чому не хотіла б, щоб він їхав. Але як людина може пояснити те, чого не розуміє сама?

Глава 14

Думаю, зима того скрутного року видалася Меттові однією із найгірших. Не найгіршою – ця була потім – але однією із. Мені він часто здавався куди старшим за Люка; він чіткіше розумів проблеми й реалістичніше оцінював шанси їх розв'язати. У багатьох речах Метт був безтурботний, але його природа не дозволяла йому відкладати проблему в надії, що та розв'яжеться сама собою. Якщо вона з'являлася, Метт працював над нею до повного розв'язання. У науковій роботі то була його сильна сторона, але з негараздами тієї зими він самотужки впоратися не міг. А ще його гризло почуття провини за те, що Люк відмовлявся від свого шансу, тоді як Метт продовжував учитися. Й усвідомлення, що скоро він втече від наших проблем, певно, тільки роздмухували їх у Меттових очах.

Скажімо, втрата Люком роботи – я знаю, що це хвилювало Метта навіть більше, ніж Люка. Не сказати, що Люк не непокоївся, але відтоді, як він вирішив залишитися вдома й доглядати за нами, його віра в те, що все буде гаразд, здавалася непохитною. Безсумнівно, найрелігійніші представники громади схвалили б такий підхід – згадайте польові лілеї¹³

¹³ 28 «Погляньте на польові лілеї, як зростають вони, не працюють, ані не прядуть. 29 А Я вам кажу, що й сам Соломон у всій славі своїй не вдягався отак, як одна з них. 30 І коли польову ту траву, що сьогодні ось є, а взавтра до печі вки-

– але я думаю, що та спокійна впевненість доводила Метта до сказу й стала основною причиною все частіших сварок між ними.

– Все буде гаразд, – почула я Люкові слова одного вечора десь під кінець листопада.

Стояла ніч. Я кілька годин проспала й прокинулася сходити в туалет, отож нечутно босоніж пройшлася коридором і зупинилася, дослухаючись їхніх голосів, підібгавши пальці, що мерзли на холодному лінолеумі підлоги у ванній. Маленькі тверді крупинки снігу пролітали за вікном; якщо притулитися обличчям до скла й глянути в ніч, то здається, ніби в ній мільйон дірок.

– Щось нагодиться, – сказав Люк.

– Наприклад? – відповів Метт.

– Хтозна. Але щось нагодиться.

– Звідки ти знаєш?

Люк промовчав, певно, знизав плечима.

– Ну годі, Люку. Звідки ти знаєш? Звідки тобі знати, що все буде гаразд? Що дає тобі таку певність?

– Просто знаю.

дається, Бог отак зодягає, скільки ж краще зодягне Він вас, маловірні! 31 Отож, не журіться, кажучи: Що ми будемо їсти, чи: Що будемо пити, або: У що ми зодягнемось? 32 Бож усього того погани шукають; але знає Отець ваш Небесний, що всього того вам потрібно. 33 Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, а все це вам додасться. 34 Отож, не журіться про завтрашній день, бо завтра за себе само поклопочеться. Кожний день має досить своєї турботи!» (Матвія 6: 28–34).

– Святий Боже! – сказав Метт. – Святий Боже!
Ніколи не чула, щоб він колись так вживав ці слова.

Наближалось Різдво – родинні свята, для недавно осиротілої сім'ї – найгірші часи, неперевершена нагода для зайвого роздратування.

– Що ми робимо з подарунками для дітей містера Мітчела? – запитав Метт.

Ми були на кухні. Метт чистив свічки запалювання, готуючись до наступної безплідної спроби запустити автомобіль. Зима видалась тяжка, одна з найхолодніших, і автомобіль став першою її жертвою. У неймовірному випадку появи роботи для Люка в місті за підходящим графіком йому знадобилося б авто, щоб туди діставатися.

Люк чистив моркву на вечерю. Довгі смужки шкірки збиралися на столі. Деякі з них знесилено звисали через край, а Бо гралася з тими, що дісталися до підлоги.

Люк невиразно глянув на Метта.

– Що?

– У містера Мітчела є діти, – відповів Метт. – Двоє. Мітчели точно подарують щось Кейт і Бо, може, і нам теж, тож ми маємо щось подарувати їхнім дітям.

Отець Мітчел із дружиною запросили нас до себе на Різдво. Ніхто з нас не хотів іти, але відмовитися не вдалося. Тедвортси запросили нас на другий день Різдва, і ми не хотіли туди йти теж. Уявляю, як жінки з церкви занепокоєно

вирішували, до кого ми маємо піти, не в змозі витримати те, що ми будемо самі, не в змозі зрозуміти, що віддали б цьому перевагу.

Люк опустил морквину й озирнувся, щоб як слід глянути на Метта.

– А вони *чекатимуть* подарунків?

– Ні, вони не чекатимуть подарунків. Але ми все одно маємо щось їм подарувати.

Люк повільно повернувся до чищення моркви. У нього впало ще кілька шкірок, якими Бо елегантно прикрасила голову.

– Скільки тим дітям років? – промовив він нарешті. – Хлопчики чи дівчатка?

– Як ти можеш цього не пам'ятати? – відповів Метт. – Ти ж знаєш цю сім'ю усе своє життя.

– Я не звертаю уваги на кожнісіньку дитину.

– Вони дівчатка. Їм десь... десять. – Він глянув на мене. – Скільки їм років, Кейт?

– Їх троє, – відповіла я занепокоєно.

– Троє?

– Як ти можеш цього не пам'ятати? – сказав Люк. – Ти ж знаєш цю сім'ю усе своє життя.

– Їх справді троє, Кейт? Я думав, що тільки двоє.

– Малюк ще зовсім крихітний.

– А-а-а, малюк, – відказав Метт.

– Ну добре, – мовив Люк. – Малюк не рахується.

– Марті десять, а Джейні – сім, – швидко сказала я.

На підлогу впала ще одна гірка морквяних шкірок. Бо жадібно писнула й зачерпнула повну їх жменю.

Метт сказав:

– Заради Бога, не скидай їх так близько до краю! Вони всі падають на підлогу!

– Я потім приберу, – відповів Люк.

– Якби ти не складав їх так близько до краю, то й *прибирати* не довелося б.

Люк зиркнув на нього через плече.

– А яка *різниця*?

– Є різниця! Різниця є, бо ти їх потім *не прибереш*, ти забудеш і станеш по них ходити, і рознесеш по всьому будинку, де вони приєднаються до іншого сміття! Саме тому цей будинок так схожий на свинарник!

Люк опустив морквину і скребачку й озирнувся. За хвилю промовив:

– Якщо це так тебе непокоїть, можеш сам спробувати навести в ньому лад.

– Як потішно! – тихо сказав Метт. Він нахилився вперед, тримаючи руки на колінах. – Як це потішно! Я всеньке своє кляте життя прибираю за тобою! Усе кляте життя. І якщо ти думаєш... – Він замовк. Глянув на Бо, на мене, підвівся й вийшов з кімнати.

27-те грудня, неділя

Люба тьотю Енні,

Дуже вам дякую за светра. Мені він дуже подобається. Бо подобається їй а Меттові й Люкові подобаються їхні. Вони самі вам напишуть. Бо знає що їй з овечкою і їй подобається а мені подобається каченя на моєму. Дякую за книжки вони дуже хороші і шкарпедки теж дуже хороші. І шапочки. На Різдво ми ходили до отця Мітчела і я сиділа біля Джейні і була велика індичка але я не могла багато їсти. Вчора ми ходили до Тедвортсів і у них теж була індичка. Місіс Мітчел подарувала мені набір грибінців і книжку а Бо ляльку а Джейні подарувала мені ручку. Місіс Тедвортс подарувала мені ляльку. Метт подарував мені книжку про комах а Люк подарував мені книжку про жаб. Місіс Стенович подарувала нам із Бо однакові сукні і вони правельного розміру. Містер Тедвортс дав нам окіст із часником дуже смачний а місіс Стенович дала нам різдвяний періг і місіс Пай теж і лікар Крістоферсон і місіс Крістоферсон прийшла в гості і принисла такі малесенькі апельсинчики дуже смачні...

Лист продовжується таким чином ще десь півсторінки. Хороші там люди. Кращих не знайдеш.

Під кінець січня біля будинку намело гладенькі звивисті кучугури снігу. Вночі будинок стогнав од холоду. Перш ніж озеро замерзло, відбурхало кілька буревіїв; хвилі, гнані арктичними вітрами, розбивали льодові брили, що намерзли вздовж берега, й викидали їх на сушу. Тиждень ті брили стриміли блискучими уламками скла, пощерблені, як акулячі зуби. А тоді знову здійнявся вітер, температура знизилася, хвилі вдарялися об ті брили, й бризки води замерзали ще у повітрі. Замерзлі бризки з гуркотінням ударилися об сушу й збиралися в галькові купи біля брил, врешті повністю вкриваючи їх горами виглянсуваного скла. А тоді за одну ніч озеро замерзло, й було чути лише стогін вітру.

Метт із Люком проклали через сніг борозну від вхідних дверей до під'їзної доріжки, а від неї – до дороги; а далі щоранку по черзі відкидали сніг. Прибирати сніг із дороги вони не стали, бо автомобіль усе одно не запускався. У деяких місцях стіни борозни сягали мого зросту, й за нею нічого не було видно. Бо страшенно подобався сніг, але вона мало його бачила, тому що Люк боявся надовго її випускати, щоб малá не змерзла.

Зранку я йшла в школу закутана так, що заледве могла рухатися; панталони й майка, на них – гамаші, штани, зверху – спідниця, фланелева сорочка, а на неї – светр, потім – гетри,

куртка і шарф, що закривав ніс, і шапка, натягнута на очі, і дві пари рукавичок, три пари шкарпеток і зимові чоботи, що раніше належали Меттові, а до того – Люкові. Я боялася, що коли впаду, то не зможу підвестися. Буду лежати, де впала, аж доки промерзну до кісток.

Іноді вранці, діставшись до дороги, я знаходила там Метта, який чекав шкільного автобуса, тупцяючи й потираючи руками в рукавицях, щоб вони не змерзли. Автобус міг дорогою зламатися, або застрягнути в кучугурі, або прокласти собі шлях по об'їзній дорозі, вслід за снігоочисником – і ніяк не дізнаєшся, що саме з ним трапилось. У такі дні Метт зазвичай чекав мене, а тоді ми йшли у школу разом, сподіваючись, що дорогою нас наздожене автобус.

– Це ти? – питав він, коли я з'являлась, визируючи з проміжку між шарфом і шапкою.

– Так, – приглушено звучало з-під шарфа.

– Це може бути хто завгодно.

– Це я.

Шарф уже ставав мокрий всередині від мого дихання. Він пахнув мокрою вовною, морозом і повітрям, що обпече легені, якщо дати йому хоч найменшу можливість.

– Що ж, повірю тобі на слово. Ти не проти компанії?

– Ні.

– Тоді ходімо. Ти ворушиш пальцями?

Я крутила пальцями в рукавичках, щоб він побачив, він схвально кивав, і ми йшли, й сніг хрускотів під нашими но-

гами.

Він і досі жартував зі мною, досі дражнився, але я розчу-вала силкування в його голосі. У селі не з'явилося за велін-ням чуда ніякої роботи на неповний день, а на фермі містера Пая у такий холод не було чого робити, тож ні Метт, ні Люк не працювали вже два місяці.

11-те лютого, неділя

Люба тьотю Енні,

Як поживаєте? Сподіваюся добре. Бо хворіє в неї кір. Лікар Крістоферсон сказав що вона одушає але вона дуже в крапинку й дуже дуже дратівлива. У інших в школі теж кір але я уже хворіла. Ми вчили про Генрі Гудсона й Північно-Західний прохід. Його люди були такі злі. Ми і дроби вчили. Якщо ти маєш два $\frac{1}{2}$ яблука то маєш ціле яблуко якщо маєш чотири $\frac{1}{2}$ яблука то два яблука якщо маєш три $\frac{1}{2}$ яблука то маєш одне і $\frac{1}{2}$. Розі Пай плакала у школі.

З лобоф'ю, Кейт

Не лише для нас зима видалася нелегкою. Старенька міс Вернон у лютому мало не померла від застуди, що розвинулася у пневмонію. Будинок найстаршого сина місіс Стенович згорів дотла, і йому з дружиною довелося переїхати назад до батьків. Джим Сумак обморозився, доки рибалив на льоду, тож йому довелося ампутувати пальці на ногах. Лікар

Крістоферсон п'ять разів застрягав у кучугурах, в останній раз його пацієнтці довелося самій народжувати близнят, бо її чоловік підсковзнувся на льоду біля вхідних дверей, коли біг до сусідів по допомогу, й зламав ногу.

А ще щось відбувалося із Паями. Щось у Паях хвилювало Метта. Я не знаю, чи то було те саме, що спричинило істеричку Розі в школі, але здається, що так.

– Хтось має щось зробити, – сказав Метт.

Був вечір. Я мала б готуватися спати, але не могла знайти піжами й пішла питати Люка, де вона. Я завмерла за дверима у їдальню послухати їх і переконатися, що вони не сваряться.

– Наприклад? – запитав Люк.

– Розповісти комусь. Розповісти отцеві Мітчелу чи ще кому.

– Що саме йому розповісти? Що саме ми знаємо?

– Ми знаємо, що ситуація погіршується.

– Справді?

– Я вчора бачив Мері. Дорогою додому зі школи. Я побачив, як вона йшла, й вийшов з автобуса.

– Так?

– Так.

– І вона щось розповіла?

– Не зовсім. Але однаково щось негаразд.

Пауза. Люк сказав:

– Частково це його власна провина.

– Лорі?

– Ага. Він огризається.

– А ти б не огризався?

– Не огризався б, якби мене за це били. Він має бути розумнішим і стуляти пельку.

Знову мовчання. Метт рішуче сказав:

– То ти думаєш, він його б'є.

Нерішуче:

– Мабуть.

– Я теж так думаю. Не просто там штурхає – у нього часом дивна хода. Тому, певно, ми маємо щось зробити.

– Наприклад? – запитав Люк.

– Можемо розповісти отцеві Мітчелу.

– І що доброго він зробить? Що він може вдіяти?

– Поговорити зі старим Паєм чи щось таке, – відповів

Метт. – Не знаю, можливо, він щось придумає.

– Це погіршить іще більше.

– Якщо він знатиме, що люди знають, то, може, припинить.

– А що, як він подумає, що це місіс Пай або Мері щось сказали? – сказав Люк. – Він може відігратися на них.

– Тобто ти кажеш, що ми нічого не маємо робити? Сидітимемо, та й усе? Знаючи про це, але нічого не роблячи?

– Ми насправді нічого не знаємо напевне.

Кілька стуків об стіл – Метт злісно закриває одного підручника й витягає іншого.

– Отака твоя життєва філософія, Люку. Коли сумніваєшся – нічого не роби.

Їм слід було розповісти отцеві Мітчелу. Але задньою думкою всі розумні. На їхній захист можу сказати, що вони були зайняті своїми власними проблемами, які на той час досить посерйознішали: хвороба Бо, мій крихкий стан, нестача роботи вже три місяці, й напруга, що посилювалась між ними, мов грім, який відчуваєш ще до того, як почуєш, напруга, що росла, набухала й нагромаджувалася день за днем.

Глава 15

Настав березень. Усе ще лежали глибокі кучугури снігу, білого й гладенького. На око – так само, як у лютому. Однак, ступивши на нього, відчуваєш різницю. Кучугури вкриті тонкою кіркою, що хрускає під ногами, а під нею сніг осідає. Свіжонасипаний шар лежить, як пил, день чи два, а тоді й сам укривається кіркою. Під нею – важко розпластаний старий сніг, як тіло огрядної літньої жінки.

Думаю, десь у березні Люк почав привчати Бо до горщика. Той момент у нашому житті позначився певним драматизмом: Бо поводитись типово для себе, і спогад про це й досі залишається зі мною. Пам'ятаю, як ми з Меттом виконували домашню роботу за кухонним столом, і малá притупцяла, вбрана в шість одежин згори, але голенька від пояса, тримаючи горщика – порожнього – обома руками. Вигляд вона мала похмурий. Люк ступав відразу за нею із так само похмурим виглядом. Він щось говорив про те, що хіба вона хоче всеньке життя провести в підгузку, як вона це витримує – весь час ходити мокрою й смердіти, як вигрібна яма, а Бо його ігнорувала. Вона донесла горщика до відра для сміття в кутку кухні й укинула його туди, а тоді потупцяла назад.

Пам'ятаю, як Люк, притулившись спиною до стіни, став повільно зісковзувати вниз, аж доки не опустився на підлогу, підтягнув до себе коліна, склав на них руки, а на руки поклав

голову й сказав: «Як я втомився від її лайна». І пам'ятаю, як Бо, що зупинилася у дверях, озирнулася й глянула на нього. Якусь хвилину вона мала непевний вигляд, а тоді підійшла до нього, погладила по голові й сказала: «Не плач, Люку». Хоч горщика назад не взяла. Вона жаліла Люка, але не аж так дуже.

І пам'ятаю, як Метт сказав: «Люку, це ж її перше повне речення: “Не плач, Люку”». І вони засміялися.

Хоча, я могла й помилитися з часом. Може, це було не в березні, бо навряд чи вони в той час багато сміялися. Думаю, ми досягли тієї стадії, коли, як усі дороги до Риму, так і кожна розмова, кожна пригода призводила до сварки, і зазвичай – до тієї самої сварки.

Якось по обіді, певно, в неділю, коли в усіх нас було трохи вільного часу, Люк вирішив, що я маю навчити Бо якихось дитячих пісеньок. Мирне заняття, якщо такі бувають. Він занепокоївся, що Бо виросте, так і не вивчивши жодної, і вмовив мене проспівати їй декілька. На той час Бо вже видужала від кору й стала така ж шумна, як і раніше, й гримала на кухні каструлями.

– Навчи її пісеньок, Кейт, – провадив він. – Навчи її найголовніших.

– А які найголовніші?

– Не знаю. Навчи її своїх улюблених.

Я не могла згадати й однієї.

– Я їх не пам'ятаю.

– «Гікорі дікорі док», – сказав Метт. Він сидів за кухонним столом, писав тітці Енні листа.

Я ніяково промовила:

– Бо, скажи: «Гікорі дікорі док».

Мала припинила свою роботу й глянула на мене з підозрою.

– Вона думає, що ти здуріла, – сказав Метт, навіжено шкрябаючи на листку.

Я спробувала знову.

– Бо, скажи: «Гікорі дікорі док».

– Ікі дікі док, – грубо відказала Бо. Вона озиралася, шукаючи якусь певну каструлю.

– Молодець! – відповіла я. – Молодець, Бо. А тепер скажи: «Мишка в годинник – скок!»

– Ця кастлюля, – сказала Бо. Вона схопила найбільшу каструлю й почала складати в неї інші за розміром. Їй це теж добре вдавалося. Помилялася не часто.

– Вона тебе ігнорує, – мовив Метт у паузі між бамканням. – Вона подумала, що ти втратила глузд.

– Ну ж бо, Бо, – продовжила я. – Мишка в годинник – скок!

– Дуля, – промовила Бо, знайшовши хвильку суворо помахати на мене пальцем.

– Ця пісенька дурна, – сказав Люк. – Спробуй якусь іншу. Пропівай її повністю.

Я трохи подумала й проспівала:

– Пані Поллі мала ляльку, яка захворіла
Пані Поллі тоді з горя мало не зомліла
«Швидше кличте лікаря!» – телефон дзвенить
І пан лікар їм на поміч вже щодуху мчить

Бо подивилася на мене зі скептичною цікавістю.

– Спіймала, – голосно прошепотів Метт. – Вона на гачку.

Тепер повільно її заманюй.

– Цить, цить, цить, – для проби промовила Бо. – Ла-ла-ла.

– Молодець, Бо! Молодець! Слухай:

– Лікар в капелюсі й із валізою прибуб
Стук-стук-стук у двері кожен в домі чув
«Ляльку в ліжку покладіть і дайте ліки їй
Я пізніше надішлю за них рахунок свій»

– Свій, свій, свій, – сказала Бо, уважно придивляючись до моїх губ і згинаючи коліна відповідно до ритму.

– Молодець, Бо! Ти молодчина!

– Цув, цув, цув! – проспівала Бо. – Свій, свій, свій!

– Чудово!

– А нам прийшов рахунок від лікаря Крістоферсона? – запитав Метт.

– За що? – відповів Люк.

– За лікування Бо від кору. Прийшов рахунок?

Люк знизав плечима.

– Наче ні. – Він знову став споглядати Бо.

– Хвола, хвола, хвола! – репетувала Бо, виспівуючи з усіх сил. – Ла-ла-ла!

– Як думаєш, скільки грошей там буде? – запитав Метт.

– Хтозна.

– Ну так, але приблизно. Лікар приходив чотири чи п'ять разів. Має бути на величеньку суму.

– Почнемо хвилюватися про це, як він прийде, гаразд? Кейт, проспівай ще раз. По одному рядку. Вона справді швидко вчиться.

Але я спостерігала за Меттом, що підвівся на рівні й виглядав у вікно. Вже опустилася темрява, й він навряд чи бачив щось, окрім свого віддзеркалення, але все одно стояв і дивився.

Якусь хвилину було тихо, а тоді Люк промовив:

– Ти любиш хвилюватися, правда? Просто й дня не проживеш, щоб не похвилюватися. Нічого не залишиш просто так, щоб владналося саме собою, й одненього пообіддя, одненьої хвилини не можеш провести, не пережовуючи, не обсмоктуючи гризоту. Й на хвилину не можеш про все забути... Все, все, що ми робимо, все тобі треба зіпсувати.

Метт тихо сказав:

– Ми маємо щось робити, Люку. Батькові гроші так швидко витрачаються...

– Та я ж тобі кажу! Щось нагодиться!

– Звісно, – відповів Метт. – Звісно.

Думаю, то для нього був поворотний момент – момент, коли він вирішив, що далі так тривати не може. Що було абсурдно, справді абсурдно, бо якби він над усім подумав, то зрозумів би, що лікарю Крістоферсону ніколи і на гадку не спало б надсилати їм рахунка.

* * *

У березні я три тижні не писала тітці Енні й знаю чому. Це сталося тоді, коли тертя між Меттом і Люком нарешті призвело до загоряння, а одинадцята заповідь була з тріском порушена й наш маленький світ мало не розлетівся на шматки.

Метт виголосив новини за вечерю. Здається, у нашому домі панувало таке правило – якщо маєш якісь важливі новини, скажи їх за столом, найкраще – коли всі інші жують.

– Я маю дещо вам сказати, – промовив Метт, накладаючи собі тушкованого м'яса від місіс Стенович. – Я кинув школу.

Коли це сталося, Люк і справді жував. Він завмер і зиркнув на Метта. В якийсь момент упродовж попередніх місяців вони стали сидіти на інших місцях: тепер Люк сидів на місці мами, найближчому до кухні, Метт – на місці батька. Ми з Бо й далі сиділи поряд.

– Я сьогодні мав розмову з містером Стоуном, – продовжив Метт. – Сказав йому, що кидаю з фінансових мірку-

вань. Я дістав роботу на повний день у магазині «Гадсонс Бей». Від дев'ятої до п'ятої, з понеділка до суботи. Очевидячки, транспорт – це проблема, доки ми не відремонтуємо авто, але я все влаштував. Їхатиму туди шкільним автобусом, а якщо не зможу повертатися ввечері, то мені дозволили залишатися на ніч у магазинній коморі. Вони дуже приємні. Містер Вільямс – керівник – як виявилось, був знайомий із батьком, здається порядним чоловіком.

Люк усе ще вирячався на нього, маючи повен рот м'яса. Метт спокійно на нього зиркнув і почав їсти. Люк пожував трохи і проковтнув. Прожував він не дуже добре – було видно великий кусень, що опускався його горлом, як коли змія ковтає жабу. Він знову ковтнув, двічі, задираючи підборіддя, щоб проштовхнути їжу вниз, а тоді промовив:

– Що ти верзеш?

– Робота, – відповів Метт. – Я дістав роботу. Я збираюся заробити трохи грошей.

Люк мовив:

– Що ти в біса верзеш?

Метт глянув на Бо й на мене і підвів брови.

– Хтось сьогодні тугодум, панночки. Спробувати ще раз?

Він не підколював Люка, він намагався перетворити все на жарт, щоб воно видавалося не таким важливим. Глянув на нього.

– Робота, Люку. Праця. Те, що люди роблять, щоб мати гроші й купувати всякі речі.

– Як розуміти твоє «я кинув школу»?

– Так і розуміти – я кинув школу. Ну, знаєш, «кинути», це як «припинити». Я припинив ходити до школи. Більше до школи не піду.

Люк відштовхнув стільця від столу. Він не здавався людиною, що сприйняла все за жарт.

– Що ти в біса верзеш. У тебе іспити за два місяці.

– Я, певно, складу іспити, отримаю атестата за тринадцятий клас. Містер Стоун сказав, що так можна. Не матиме значення, що я пропущу кілька місяців – я все одно знаю досить, щоб скласти.

– Скласти – мало, ти мусиш дістати стипендію. Ти ж знаєш! Як ти збираєшся вступити до університету без стипендії?

– Я не збираюся вступати.

Люк втупився у нього, широко розплющивши очі.

Метт м'яко мовив:

– Послухай, того, що ми робимо, – намагаємося протриматися, маючи роботи на півдня, щоб один із нас міг завжди бути з дівчатами, – цього не досить. Як цього може бути досить? Ми, певно, несповна розуму, бо думали, що цього буде досить.

Він уважно подивився у Люкове лице, що червоніло, наливалось гнівом, і стривожено зиркнув на нас із Бо. Певно, він шкодував, що оголосив це при нас. Він не міг очікувати, що Люк зрадіє зміні плану, але, вочевидь, не сподівався й на

саме таку реакцію.

– Послухай, – почав Метт. – Поговоримо про це пізніше, гаразд?

– Ой ні, – відказав Люк. – О-о-ой ні. Ми це вирішимо просто зараз, бо завтра ти повертаєшся до школи.

Кілька секунд стояла тиша. Потім Метт тихо сказав:

– Люку, це не тобі вирішувати. Я вже повідомив – я кинув.

– Ну то передумай! Немає жодної клятої причини тобі працювати повний день! Мине щонайбільше місяць, перш ніж зможемо почати роботу на фермі старого Пая, і тоді...

– Це нічого не вирішить! Навіть якщо ми протримаємося цей рік, як ти збираєшся справлятися, коли я поїду? Це неможливо! Один із нас має працювати, а інший – бути вдома. Це єдиний спосіб.

– До дупи! До дупи такий спосіб! – Люків голос ставав голосніший і різкіший. – Нам не треба буде вічно сидіти з дівчатами! Наступного року Бо можна буде віддавати комусь по обіді, багато хто пропонував, а Кейт приходитиме до неї після школи. Тоді вони добре без нас обходитимуться. Я зможу працювати по обіді п'ять днів на тиждень. Ми зможемо за це жити! За це, та ще й за те, що надсилає тітка Енні.

Він глибоко вдихнув і було видно, що він докладає зусиль, щоб заспокоїтися й говорити розмірено, раціонально, бо знав, що тільки так можна вплинути на Метта.

– Ти поїдеш до університету, вчитимешся три, чотири роки... – Він стукнув пальцем по столу, так перейнятий праг-

ненням говорити спокійно, що його палець затремтів. – Працюватимеш улітку. Платитимеш за себе, а як щось залишатиметься – надсилатимеш нам. Здобудеш диплом. – Він зиркнув на Метта й знову повторив останній шматок. – *Здобудеш диплом. А тоді знайдеш роботу, бо тоді ти зможеш знайти добру роботу. І тоді ти зможеш допомагати, якщо нам і далі це буде треба.*

Метт хитав головою.

– Ти себе обдурюєш. Яка така робота на півдня з'явиться наступного року, щоб ти міг працювати по обіді? Ти мариш.

– Усе налагодиться, – відповів Люк, стримуючи свій гнів, стиснувши зуби. – Хай там як, це не твій клопіт. Твій клопіт – дістати стипендію. А мій – доглядати за дівчатами.

Метт зблід. Кумедно, як вони різнилися: Люків гнів було видно з обличчя, а Меттів стискав йому шлунок.

Метт відказав:

– А відколи це ти сам відповідальний за дівчат? Відколи саме? За кого ти мене вважаєш? Знаєш, вони й мої сестри теж. Думаєш, я їх на тебе покину, коли ти й роботи знайти не можеш?

Люк ухопився обома руками за боки столу й опустив голову, як бик, що от-от кинеться нападати. А тоді він нахилився над столом і проревів:

– Я ЗНАЙДУ РОБОТУ! ЩОСЬ НАГОДИТЬСЯ!

Метт підвівся й вийшов з кімнати.

Якусь хвилю Люк сидів як був, тримаючись за стіл. А тоді

скочив і пішов за ним.

Я сиділа непорушно й не дихала. У вітальні щось упало й вони знову почали кричати.

Бо сповзла зі стільця, подибуляла до дверей, і стала їх споглядати, тримаючи великого пальця у роті. Я підійшла й стала поруч із нею. Крісло лежало перекинute, й вони кричали, стоячи по різні його боки. Люк вигукнув, що Метт усе зіпсує. Метт запитав, ким Люк себе вважає, Богом? Планує за людей їхні життя? Люк відказав, що Метт просто не міг цього терпіти, правда ж? Не міг стерпіти думку, що Люк уперше в житті збирається зробити щось важливе, щось справді важливе. Завжди це має робити Метт. Ну і шкода. В біса шкода. Саме він сказав, що буде ростити дівчат, це його робота, і він збирався, розтуди його нехай, так і зробити, і йому точно не треба від Метта ніякої допомоги.

Метт на той час сплотнів. Він сказав, що от воно через що все це затіяно! Все це затіяно для Люка. Святого Люка, що створив із себе головного мученика і рятівника сім'ї. Про дівчат він і не думав, хіба не так? І не подумав, що для них справді буде найкраще. Все це для Люкового бісового его, все це для нього.

А далі було ще гірше, місяці й місяці хвилювання, відчаю й туги, що всі вилилися разом, вихлюпнулися потужним потоком слів, і лилися, й лилися, аж доки Люк не сказав одну кінцеву й непростенну фразу. Він сказав, що пожертвував своїм клятим майбутнім, щоб Метт міг здобути освіту, і як-

що Метт тепер на все це наплює, то він його вб'є.

Не знаю, як описати те, що сталося далі. Ми бачимо бійки в кіно й по телебаченню, де люди замахуються один на одного й збивають один одного з ніг або розтרוшують один одному щелепи, але ж це все не насправжки. Їхня злість несправжня. І наш, глядацький, страх несправжній. Ми не любимо героїв щиро, й насправді не боїмося, що один із них загине. У попередні рази, коли вони билися, я боялася, що Метт помре. Тепер я була в цьому впевнена, і була певна, що Люк помре теж. Я думала, що стіни будинку стрясуться й упадуть на нас. Я думала, що настане кінець світу. А тоді я зрозуміла, що так і сталося, бо посеред цього гвалту краєм ока помітила поряд із собою рух, опустила очі й побачила Бо, яка тремтіла так, що, здавалося, вібрувало і її волосся. Вона стояла непорушно, тримаючи руки витягнутими вздовж тіла, пальці розчепірені, рот широко роззявлений і сльози стікали її щоками, але вона не видавала жодного звуку. Нічого страшнішого я раніше не бачила. Вона була така мужня, Бо. Я думала, її ніщо не може злякати.

Нарешті все закінчилося, хоч і не погасло само собою. У кінці Метт замахнувся на Люка, а той вхопив його руку і смикнув так, що збив Метта з ніг. Пролунав дивний звук, щось схоже на притлумлений ляск, а тоді Метт жахливо закричав, ударився об стіну й сповз по ній на підлогу.

Якусь секунду стояла мертва тиша.

А тоді Люк сказав:

– Вставай. – Він, і досі страшенно злий, важко дихав.

Метт лежав під стіною, дивно вигнувшись, і не відповідав. Мені було видно його обличчя – завмерле й бліде, з широко розплющеними очима.

– Вставай, – повторив Люк. Коли Метт знову не відповів, він зробив крок у його бік, і тоді Метт заговорив:

– Не підходь! – здавалося, він силою витискав із себе слова.

Люк зупинився.

– Вставай, – сказав він знову, цього разу невпевнено.

Метт промовчав. Саме тоді я помітила, що щось трапилося з його рукою. Вона лежала під ним, вивернута боком, плече скидалося на велетенський горб і стриміло не звідти, звідки мало б. Я думала, що його рука відірвалася. Відірвалася всередині сорочки, там, де плече. Найстаршому синові містера Тедвортса відрізало руку, коли він потрапив під потяга, і хлопець помер від втрати крові, перш ніж прибула допомога.

Люк кричав на когось, кричав на мене.

– Заткайся! Заткайся, Кейт!

Він схопив мене й трусонув, і тоді я замовкла.

Він глянув на Метта й провів руками по волоссю.

– Що таке?

– Покличте лікаря, – відповів Метт. Його голос був такий напружений, що звучав, як писк.

– Нащо? Що таке? – Але він теж бачив руку, і його голос

тремтів.

– Покличте лікаря.

Пам'ятаю чекання: Метт лежав так непорушно, що, здавалося, не дихав, із сірим обличчям, блискучим від поту. Пам'ятаю, як лікар Крістоферсон увійшов до кімнати, глянув на лежачого Метта, тоді на нас із Бо і, нарешті, на Люка, що на той час уже сидів, обхопивши голову руками. Він запитав, що сталося, і ніхто йому не відповів.

Пам'ятаю, як він опустився на коліна поруч із Меттом, розщепнув його сорочку й просунув руку пощупати плече, а Метт стиснув губи точно, як лисиця, що якось втрапила до пастки містера Сумака. Лікар Крістоферсон стишено сказав:

– Нічого, Метте. Нічого страшного. У тебе просто вивихнуте плече, та й усе. Ми його зараз швиденько вправимо.

Він підвівся й глянув на Люка важко і сердито, й промовив:

– Буде потрібна твоя допомога.

І пам'ятаю, як Люк зиркнув на лікаря, а тоді – на Метта, витираючи рота зовнішнім боком долоні.

Лікар Крістоферсон озирнувся й замислено глянув на нас із Бо. Бо майже перестала тремтіти, хоч і досі плакала. Вряди-годи її охоплював трус і тоді видихала вона з дрижанням. Лікар Крістоферсон підійшов до неї, поклав долоню їй на голівку й пригладив волосся, а потім і мені.

Він сказав:

– Твоя допомога, Кейт, теж буде потрібна. Допоможеш

мені з дечим? Моллі залишилась сама в автомобілі, а якщо її надовго залишити, то їй стає самотньо. Допоможи мені вдягнути Бо в комбінезон і тоді ви вдвох могли б піти надвір і посидіти з нею, щоб їй не було самотньо. Авто стоїть на дорозі – я не зміг підїхати доріжкою до будинку, але двигун залишився увімкнений, тож там затишно й тепло.

Пам'ятаю, як ішла за ним, а він ніс Бо вздовж тунелю в снігу до дороги, і пам'ятаю, як зраділа Моллі, коли він відчинив двері й посадив нас із Бо поряд з нею на задне сидіння. Моллі була найніжніша собака з усіх, що я знала. Вона також була чудова нянька. Вона ніжно вилизала заплакане обличчя Бо, вуркочучи до неї, і за хвилику Бо теж стала до неї вуркотіти, заховала обличчя у теплій Молліній шії, вкрившись її шовковими вухами.

А я... Я сиділа поруч з ними й чекала, коли мені скажуть, що Метт помер. На той час я вже знала, що має статися щось страшне, бо ж був знайдений привід забрати нас із Бо з-перед очей. Я мала мільйон можливостей додуматися до цього. Отож, коли лікар Крістоферсон повернувся по нас, я перебувала у глибокому шоці й він мав на руках ще одного пацієнта.

Звісно, іронія цього всього в тому, що за кілька тижнів Люкові слова справдилися. Дещо таки нагодилося.

Частина четверта

Глава 16

Був якийсь час – досить довгий – коли вони не здавалися мені реальними.

Мабуть, «реальними» – неправильне слово. «Важливими» – краще. Мої родичі не здавалися мені важливими. Це було на останньому курсі. Не на першому, коли я думала, що помру з туги за домівкою, а пізніше, на другому й третьому, коли мої обрії розширилися й Кроу-Лейк ніби зменшився до малесенької непримітної цятки на мапі.

Я виявила, що прабабуся Моррісон мала більше рації щодо сили освіти, ніж сама могла уявити. В освіті вона вбачала найбільше добро і водночас можливість утекти від злиденності фермерського життя, але не мала уявлення, які двері та може відчинити. Я вивчала зоологію й склала іспити за перший курс найкраще в групі, й мені сказали, що як працюватиму з такою ж старанністю, то здобуду стипендію на написання дисертації. Я знала, що як добре з цим упораюся, то матиму пропозиції роботи, в університеті чи деінде. Я знала, що як колись захочу працювати за кордоном, то це можна буде влаштувати. Світ відкривався мені; я відчувала, що можу поїхати будь-куди, займатися будь-чим. Бути будь-ким.

Метт, Люк і Бо відступили в невеликий затінений куточок моєї свідомості. На той час – на другому курсі мені ще й двадцяти не виповнилося, отож Бо – тільки чотирнадцять – Бо ще мала відкриті можливості, а Метт із Люком залишалися там, де завжди були й де завжди будуть. Відстань між нами здавалася такою величезною, а та частина мого життя – такою далекою й минулою, що я вже не бачила між нами нічого спільного.

Я не могла собі дозволити приїжджати додому на короткі канікули, а що в Торонто було більше робіт на літо й за них краще платили, ніж удома, то на літо теж не приїжджала. Яюсь я не бачила їх два роки, й могла б і більше, та вони приїхали на мій випускний. Усі троє, вбрані у найкращий одяг. Мене це розчулило, але я їх соромилася. Я не стала знайомити їх із друзями.

За ці роки я зустрічалася з кількома хлопцями, але стосунки довго не тривали. Невдачі в особистому житті мене не тривожили. По-перше, я надто старанно вчилася, щоб забагато про це розмірковувати, по-друге, як уже сказала, я ніколи не думала, що когось покохаю. Певно, уявляла себе якимось ексцентричним науковцем. Відлюдним і самостійним, закоханим у свою роботу.

І то не була вигадка – я справді щиро любила свою роботу. Університетське життя стало для мене справжнім одкровенням: книжки й наукові матеріали, лабораторії з їхнім обладнанням для аналізів і чудовими складними мікроскопа-

ми, консультанти й викладачі, кожен з яких компетентний у своїй галузі – все, що хочеш. На середині третього курсу я вже точно визначила, що далі займатимуся наукою. До кінця того року я вибрала, в якій саме галузі зоології спеціалізуватимуся.

Моє рішення стало результатом навчальної практики на невеличкому озері на північ від Торонто. Те озеро любили відпочивальники, особливо зацікавлені в катанні на човнах та інших видах водного спорту. Ми приїхали туди у вересні, коли відпочивальники вже розїхалися. Метою практики було визначити, яке довкілля залишають по собі люди по закінченні літа. В рамках дослідження ми взяли зразки води й зібрали представників флори й фауни з поверхні для подальшого розгляду в лабораторії. Водяних істот везли у резервуарах і пластикових пакетах, у холодильнику, повному льоду, інші їхали в Торонто просто в коробках чи банках. Повернувшись до лабораторії, ми отримали завдання визначити й задокументувати, кого зібрали, прокоментувати їхній стан здоров'я, а якщо хтось помер, то висловити припущення, що могло стати причиною їхньої смерті.

Я зібрала більшість своїх істот із невеликої загатки в кінці озера, й виловлюючи їх, також зачерпнула трохи гнилої органічної речовини із дна. В лабораторії, щасливо перенісши своїх істот у резервуари, я висипала мул і пісок у посудину й швиденько переглянула, чи немає там, бува, чогось цікавого. Переважно там лежало мертве листя й гілочки, але серед них

виднівся маленький, чорний, невідомий згусток. Я підняла його пінцетом, обережно опустила на вологий папірець, щоб він не висох, і поклала під стереомікроскоп.

Той згусток колись був гладиш, *Notonecta* – жорстокий малий хижак, що багато часу проводить догори лапками під поверхнею води, дослухаючись вібрацій, що свідчитимуть про наближення здобичі. Я добре знала гладиша з часів, проведених із Меттом, – він був першим доказом того факту, що поверхневий натяг діє і під поверхнею води – і за звичайних обставин упізнала б його з першого погляду. А так мені знадобилося кілька хвилин, щоб ідентифікувати його як представника виду, бо він був укритий – заліплений – липким чорним шаром мастила з якогось моторного човна, що ходили озером. Мастило повністю вкрило його делікатні чутливі волосинки на животі, повністю заблокувало дихальні отвори.

Складно пояснити, чому це так мене зачепило. Усі створіння помирають і те, як вони зустрічають свій кінець, в людських очах здається жахливим. І не те щоб я не знала про забруднення довкілля – це одна з найбільших проблем природничих наук. Можливо, бо в цьому випадку жертва була так добре мені знайома. У мене малої гладиш викликав величезне зацікавлення – мені здавалося, що він ніби висить зі стелі, і я все чекала, коли ж він утомиться і впаде.

Хай там як, а дивлячись на крихітне почорніле тільце, я відчула суміш жаху й щирої... скорботи. Кілька років я й

не згадувала рідні ставки, але тепер вони яскраво постали в моїй уяві. Звісно, вони надто малі для катання на човні, але безліч інших забруднювачів могли потрапити до них із дощем або просочитися із землі. Я уявила, як колись у майбутньому повернуся до них, вглядатимуся в їхні глибини й... нікого не побачу.

Просто тоді я вирішила, що буду екологом безхребетних і моєю спеціалізацією стане вплив забруднення довкілля на жителів прісноводних ставків. Певно, можна назвати цей вибір неминучим і визначеним задовго до того, як я натрапила на того одного мертвого жука. Мабуть. Я лише знаю, що той малий гладиш щось у мені пробудив і дав мені спрямування, нестачу якого я навіть не усвідомлювала.

Після цього я довго залишалася такою поглинутою дослідженнями, що на все інше залишалось дуже мало часу. Кілька хлопців, що з ними я ходила на побачення, виявилися далеко не такими цікавими, як моя робота. А люди з минулого залишалися, ну, – в минулому. І здавалися сторонніми.

Тільки зустрівши Деніела, я усвідомила, що все-таки не залишила свою сім'ю позаду. Ми познайомилися, коли я стала працювати на факультеті, й потому стали стрічатися в коридорах – ви знаєте, як це буває. А тоді якось я працювала в лабораторії – у такій, що називається «прикладною» – повній акваріумів, де могла контролювати довкілля своїх безхребетних і вивчати їхні реакції, – озирнулася і побачила його в дверях. Я уявлення не мала, що там хтось стояв, і

здивувалася, а він сказав:

– Вибачте. Не варто було вас турбувати. Ви на чомусь зосереджені.

– Та ні, нічого страшного, – відповіла я. – Просто спостерігаю за водоміркою.

– А що вона робить?

– Міряє воду, – промовила я, й він усміхнувся.

– І що, добре їй це вдається?

Я невпевнено всміхнулась у відповідь. Я не надто вправна у невимушених балачках. Не те щоб я лінувалася, просто ця навичка погано мені дається.

Я сказала, досить нескладно:

– Насправді так. Тобто, водоміркам узагалі добре вдається все... міряти.

– Можна мені глянути?

– Звісно, дивіться.

Він підійшов і зазирнув в акваріум, а що рухався так швидко, то водомірка злякалася й підстрибнула сантиметрів на десять. Над акваріумом установлюють сіточку, щоб комахи не повтікали, так що я не хвилювалася, але Деніел швиденько відскочив.

– Вибачте, – промовив він. – Щось я сьогодні всіх лякаю.

– Та нічого, – відповіла я.

Я боялася, що він почуватиметься відштовхнутим. Щось у ньому мені подобалося – серйозність, що, як мені здавалося, ховалася за невимушеністю. І його обличчя мені теж по-

добалося. Довге й худе, як і весь він, але з сильними рисами, орлиним носом й поріділим піщаного кольору волоссям.

– Вона просто нервує, та й усе. Я знижувала натяг води. Вже знизила на вісім відсотків, так що вона дратується.

– Над чим ви працюєте?

– Над суфрактантами. І їхнім впливом на комах, що живуть на поверхні.

– Маєте на увазі мийні засоби? Речовини на кшталт них?

– Так. Та інші забруднювачі. Багато що може знизити поверхневий натяг. Або пристати до гідрофобних поверхонь на тілі комах, так що та перестає бути водонепроникною. І то не.

– Але не ця водомірка?

– Ще ні. Та й у неї є свої межі.

– Звучить дуже жорстоко.

– Ой, ні, я її врятую, – швидко сказала я. – З нею все буде гаразд.

Він усміхнувся, і я зрозуміла, що це був жарт, й відчула, як зашарілася. На хвилю запало мовчання, а тоді він сказав:

– А коли ви її врятуєте, може, вип'ємо кави?

Тож ми пішли на каву, й розмовляли про водомірок і про те, що вони одним рухом лапок можуть переміститися на 15 сантиметрів й досягнути дивовижної швидкості – 125 сантиметрів за секунду. А тоді поговорили про забруднення довкілля взагалі й витікання нафти зокрема, і що, як виявилось, молюски їдять нафту, ще й, судячи з усього, з великим

задоволенням. А потім – про мікроби (Денієлова спеціальність), їхню здатність змінюватися й адаптуватися, й чи зможуть вони завдяки цьому заселити планету.

Потому ми почали зустрічатися.

Він мене вразив. Насправді – знаю, що це звучить навдивовижу цинічно – я ніколи не сподівалася, що знову зможу кимось по-справжньому захоплюватися, а Денієлом я захопилася. Я казала, що вважаю його в дечому наївним і трохи надто безтурботним, але, думаю, частково це наслідок його великодушності. Якийсь час я себе переконувала, що почуваю тільки захоплення і приязнь. Склала список його добрих рис: почуття гумору, допитливість, розум, привабливість, відмова брати участь у підлості й дріб'язковості, що здавалися частиною наукового оточення, так, ніби це робило його ні до кого не прихильним. І поганих також: те, що він, як стара бабця, терпіти не міг мочити ноги, його нелюбов до фізичних вправ, його схильність думати (хоч він з цим і не погоджувався), що завжди має рацію, – ніби вони могли скасувати добрі риси й зробити так, щоб я взагалі нічого не почувала. А тоді якось – я саме милася в душі, намилувала ступню чи якусь іншу емоційно нейтральну частину тіла – усвідомила, що мої почуття до нього можна описати тільки словом «кохання». Певно, саме тоді я вирішила не думати про наші стосунки занадто багато, не аналізувати їх і не питати себе, чи він відповідає на мої почуття й чи довго ми будемо разом.

Хай там як, а сенс у тому, що любов до Деніела відрізнялася від усіх тих почуттів, що я мала раніше, в ній було якесь *упізнання*. Певно, любов сягає більших глибин, ніж усе інше. Вона дістає до глибини серця, й коли Деніел дістав до глибини мого серця, то виявилось, що там жили й Метт, і Люк, і Бо. Вони були частиною мене. Попри роки розлуки, я все ще знала їхні обличчя краще за своє. Всього, що я знаю про любов, я навчилася у них.

Я почала час від часу їздити додому на канікули. На той час уже могла собі це дозволити. Почувалася незвично – у громаді мене вважали дивовижею, «втікачкою». Звісно, вони всі мною пишалися, й дражнили, звертаючись до мене «доктор Моррісон» або «пані професор». Дехто ставився з повагою, що мало б бути кумедно, але чомусь натомість було гірко. Люк грав роль гордого батька, що мало б бути гірко, але було кумедно. З Бо мені було найлегше. Бо сприймає всіх такими, як вони є.

А Метт? Ох, Метт пишався мною. Метт так мною пишався, що я ледве могла це витримувати.

* * *

Вечірка з нагоди дня народження Саймона мала відбутися в кінці квітня, й увесь березень я намагалася вигадати для нього підхожий подарунок. Що дарують хлопцеві з нагоди змушніння? Якщо точніше, що тітка має дарувати племін-

никові? І ще точніше, який дарунок стане підхожий Меттовому синові? Якщо чесно, я більше переймалася тим, щоб Метт схвалив той подарунок, аніж тим, щоб він сподобався Саймонові.

Я знала, що Саймон сподівався через рік вступити до університету й вивчати фізику. (Мушу сказати, що у випадку Саймона «сподіватися» зайве. Він успадкував батьків розум і точно складе іспити на раз-два.) Тож я кілька пообідь побродила фізичним факультетом у пошуках натхнення. Натхнення не навідалось.

Я відклала це на тиждень чи два, сподіваючись, що ідея прийде до мене сама, але ні. Всі звичайні речі – одяг, книжки й музичні диски – здавалися занадто незначними для такого значного дня народження, та й у будь-якому разі я б не наважилася вгадувати Саймонові смаки. Величезні подарунки – авто, поїздка Європою – не з моїми грошима. Середні подарунки – програвачі й таке інше – він уже мав або, певно, отримає від батьків.

Минали дні. Настав квітень. Я організована людина, мені не подобається залишати щось на останню мить. А надто щось важливе.

У відчаї я дві суботи поспіль їздила в місто, шукаючи ідеї, бродячи натовпами, з надією передивлялася гори мотлоху в пошуках чогось підхожого. На другу суботу Деніел поїхав зі мною, стверджуючи, що дуже любить ходити по магазинах і завжди має добрі ідеї. Насправді ж його ідеї були просто

смішні. Йому подобалася кожна побачена річ, його пропозиції ставали дедалі пустотливіші, аж доки я не розсердилася й попросила його їхати додому.

– Господи, ти так серйозно це сприймаєш, – поскаржився він. – Чи є у світі щось, що ти сприймаєш несерйозно? Заради Бога, це ж на день народження! Це має бути *весело!*

Я нагадала йому, що а) він єдина дитина й не має ні племінників, ні племінниць, так що не знає, про що говорить і б) будь-хто, хто вважає, що обмежений у часі пошук важливого подарунка на день народження – це *весело*, має сходити до лікаря.

– Послухай, – сказав він, коли роздратування почало переливатися через край, – ось телефон. Чому б тобі не зателефонувати братові й не запитати, чи знає він щось таке, що сподобалося б його синові?

– Деніеле, я хочу зробити це сама. Будь ласка, їдь додому. Він пішов геть із ображеним виглядом. Але відтоді, як я запросила його з собою на вечірку, він перебував у такому доброму гуморі, що я була певна – навіть моя нервова поведінка не могла засмутити його надовго.

Врешті я вирішила відкрити Саймонові рахунок в університетській книгарні й покласти на нього достатньо грошей, щоб заплатити за всі підручники, потрібні першокурсникові. На додачу, щоб йому було що розпакувати того дня, купила йому маленького гіроскопа – насправді, просто іграшку, але дуже добре зроблену, як символ краси й тонкості предмета,

який він вибрав вивчати.

Коли я розповіла Денієлові, що вирішила щодо подарунка, він реабілітувався, сказавши, що той буде чудовий. А тоді все зіпсував, як це вміє тільки він, сказавши, що той дуже «в моєму стилі».

– Що ти маєш на увазі? – підозріливо запитала я.

– Ну, підручники. Він має ще якусь тітку, що подарувала б йому підручники на вісімнадцятиріччя?

– Коли я згадую, як проводила в бібліотеці години, намагаючись дістати підручники, які хтось узяв, бо не мала грошей їх собі купити...

Він широко всміхнувся і сказав, що просто дражниться.

* * *

Я не знаю, чи то через те, що Метт заповнив мої думки, чи ні, але у вівторок перед Саймоновою вечіркою у мене на роботі сталася невелика катастрофа. Раніше нічого такого не траплялося й інша причина мені й на думку не спадає – ні критичного відгуку на мою статтю я не отримала, ні проблеми в дослідженні не мала, нічого такого. Тож, напевно, це має бути пов'язане з думками про дім.

Моя робота – доцента кафедри екології безхребетних – складається із кількох частин: проводити дослідження, аналізувати дані й записувати висновки, писати статті для публікації, готувати доповіді на конференції, опікуватися

випускниками, навчати старшокурсників... ще й виконувати неймовірну кількість адміністративних завдань.

Дослідження я люблю. Вони потребують терпіння, точності й методичного підходу, і все це я маю. Звучить нудно, але це далеко не нудно. З одного боку, це дозволяє відчувати, що робиш якийсь власний крихітний внесок у пазл науки. З іншого – розуміння нашого довкілля безмірно важливе, якщо ми не хочемо його зруйнувати. Дослідження – найважливіша частина моєї роботи, й на них часу ніколи не буває досить.

Я не проти писати реферати й статті. Обмін ідеями конче потрібен, і я готова докинути свою лепту.

До доповідей на конференціях я байдужа, бо знаю, що особливо не вмію доповідати. Я розказую чітко, можу підготувати добре структурований матеріал, але у моїх виступах бракує іскри.

Викладати взагалі не люблю. Цей університет належить передусім до дослідницьких, так що мені доводиться проводити перед студентами лише чотири години на тиждень, але мені потрібен майже тиждень, щоб підготуватися до кожної лекції, і це з'їдає багато часу, що міг би бути витрачений на дослідження. Також мені важко встановити контакт зі студентами. Деніелові вони в радість. Він удає, що ні, так само, як удає, що не працює – він працює весь час, просто називає це по-іншому. Він таємно вважає студентів цікавими й мотивувальними. Я таємно не погоджуюся. Я їх не розумію. Здається, вони нічого не сприймають серйозно.

Хай там як, а ця «катастрофа», якщо це не занадто голосна назва для цього випадку, сталася посеред лекції. Почалася вона з невеликої заминки. Я пояснювала гідрофобну природу волосяних пучків у деяких членистоногих повній аудиторії третьокурсників, як раптом згадала дещо так яскраво, що зовсім утратила нитку думки. Я згадала себе разом із Меттом, у наших звичайних позах – на животах біля ставка, звисивши голови над водою. Ми саме спостерігали за вишуканим веселковим танцем бабок, коли нашу увагу захопив крихітний жучок, що спускався стеблом комишу. Коли ми його помітили, він був десь за шість дюймів від води й цілеспрямовано дріботів униз. Нам стало цікаво, куди, на його думку, він ішов, і що робитиме, коли дійде до води? Він розумів, що там вода? Метт сказав, що у комах немає носів, як у нас, але вони відчують запахи й можуть відчутти вологу своїми антенами, так що, певно, розумів. У такому разі, чого він туди йшов? Напитися? Метт сказав, що, на його думку, комахи отримують усю потрібну їм воду зі з'їдених рослин і випитої крові, але, може, він не має рації. А може, це не жук, а жучиха, й вона збирається відкласти у воду яйця, як це роблять бабки? Метт відповів, що навряд чи жуки так роблять, але, може, він і стосовно цього рації не має. Я сказала, що, мабуть, жук просто думає про щось інше, наприклад, що з'їсти на обід, і не дивиться, куди йде, й Метт промовив, що у такому разі на нього чекає несподіванка.

Але несподіванка чекала на нас. Досягнувши води, жук

навіть не спинився. Він просто продовжував іти. Поверхня води на хвилю забрижила, коли жук умочив голову, а тоді обгорнула його й проковтнула.

Я стривожилася, бо подумала, що він утонув, але Метт промовив:

– Ні – глянь! Глянь, що він зробив!

Я стала вдивлятися у воду й побачила, що наш жук, який усе ще розмірено дріботів углиб, був огорнений сяйливою срібною булькою.

– Це повітря, – проронив Метт, нахилиючись уперед, закриваючи поверхню ставка долонями, щоб затулити свій відбиток. – У нього своя субмарина, Кейт. Хіба ж це не дивовижно? Цікаво, скільки він може протриматися під водою.

Звісно, тепер я знаю, як жукові це вдалося, і ніякої таємниці в цьому немає. Заглиблюючись, багато істот, що живуть на межі між водою й повітрям, беруть із собою повітряну бульку. Ворсинки, де збирається повітря, такі густі, що зовсім не пропускають води. Коли весь кисень використано, його заміщає інший, узятий з довкільної води. Щодо тривалості перебування жука під водою, то це залежить він об'єму розчиненого у воді кисню й швидкості використання запасу. Загалом, що активніша комаха й тепліша вода, то менше часу вона може провести в її товщі.

Я саме пояснювала третьокурсникам структуру ворсинок, коли згадка про той день промайнула в моїй голові й примусила мене спіткнутися й замовкнути. Я вдала, що пе-

реглядаю свої конспекти, доки намагалася себе опанувати й продовжити лекцію. Третьокурсники, які поборолі свою млявість, сподіваючись, що станеться щось цікаве, сперлися на спинки стільців. У передньому ряду дівчина позіхнула так широко, що, здалося, ледь не вивихнула щелепи.

Саме цей позіх мене зачепив. У мене й раніше позіхали – всі студенти хронічно недосипають і більшість лекторів мають досвід споглядання моря хрупчих тіл. Але з якоїсь причини я раптом зрозуміла, що не можу продовжувати.

Я безмовно стояла, оглядаючи свою аудиторію. У голові внутрішнє вухо ще раз програло мені звук мого голосу. Його занудність. Сухий, монотонний виклад, верх занудності, як фільм із неправильною звуковою доріжкою. Я й досі бачила свій власний вступ до предмета: ми з Меттом, пліч-о-пліч, сонце обпалює нам спини. Жук, що бродить під водою у безпеці власної субмарини. Меттів подив і захоплення.

Метт вважав це все дивовижним... Ні, не тільки, більше. Метт розумів, *яке це все дивовижне*. Без нього я б цього не побачила. Я б ніколи не усвідомила, що життя, які щодня розгорталися перед нами, були неймовірні в прямому сенсі цього слова. Я б *споглядала*, та не *дивувалася б*.

А тепер я присипляла цілу групу. Скільки студентів із тих, що напівлежали переді мною, мали змогу побачити те, що бачила я, не кажучи вже, разом із кимось, подібним до Метта? Більшість із них були міські діти; деякі ніколи в житті не бачили справжнього ставка, доки не поїхали на навчальну

практику. Ця лекція – їхнє перше ознайомлення із предметом. І їм не пощастило більше, ніж вони могли собі уявити, бо якби все склалося інакше, перед ними замість мене стояв би Метт. Якщо б так було, ніхто б не позіхав. Я не перебільшую. Я його не возвеличую. Це факт. Якби до них говорив Метт, вони слухали б його, мов зачаровані.

Студенти знову заворушилися, тепер уже зацікавлено, розуміючи, що щось негаразд. Я глянула на свої конспекти лекцій, переклала сторінки, знову глянула. І сказала:

– Вибачте. Я вас знуджую.

Зібрала свої конспекти й вийшла з аудиторії.

– Ця робота – не для мене, – сказала я Деніелові, того ж дня ввечері.

– Кейт, з усіма таке трапляється. Ніхто не може залишатися в найкращій формі весь час.

– Тут справа не у формі. Тут справа у здатності. Я не здатна викладати. Я не можу зрозуміло розповідати. Я псую їм предмет.

Попри мою нехіть, ці слова прозвучали надто мелодраматично, але я саме так почувалася. Я була на межі сліз, налякана й у відчаї. Це на мене не схоже, зазвичай я досить врівноважена.

Деніел провів обома руками по волоссю, так, що нагадав мені Люка.

– Ти така сувора до себе! Ну прочитала одну поганеньку лекцію... Більшість лекторів у більшості університетів у

більшості міст світу – повне лайно. Й більшості з них на це наплювати.

Я відповіла:

– Деніеле, справа в тому, що це не одна поганенька лекція. Вони всі такі. А це значить, що я не виконую свою роботу належно. І навряд чи я зможу й далі так жити, тиждень за тижнем, рік за роком робити щось так погано.

– Кейт, ти надто різко реагуєш.

Хвилю ми мовчали.

Деніел запитав, м'якше:

– А що каже професор Кайлі?

Я знизала плечима.

– Він завжди люб'язний. Ти ж його знаєш.

– Кайлі? Люб'язний? Ну, ось воно – ось твоя відповідь. Ти єдина людина на факультеті, з якою Кайлі завдає собі клопоту бути люб'язним. І чого б це? Запитай себе.

Але я думала про Метта. Я думала, що почувалася так, ніби якимось чином його зрадила. Саме так я почувалася. І не могла зрозуміти чому, бо, насправді ж, Метт зрадив себе сам.

Глава 17

Певно, всю ту зиму, доки ми переймалися своїми власними негараздами, справи у Паїв погіршувалися. Думаю, якби ми приглядалися, то побачили б якісь прояви цього, але ферма Паїв стояла досить віддалено, а зима видалася такою холодною, що люди не ходили з дому без нагальної потреби. Паї перестали відвідувати церкву, але кілька тижнів це нікому не видавалося підозрілим – усе одно половину зими дороги були заметені, тому на службах бракувало багатьох парафіян.

В іншу пору року Люк і Метт перші помітили б, якби щось було не так, але взимку вони на фермі не працювали, тож із Паями не зустрічалися.

Від тієї бійки з Алексом Кірбі у жовтні Лорі не приходив до школи. За словами місіс Стенович, яка мешкала на північному краю містечка і бачила, коли Паїв хтось відвідував, до них перед Різдвом кілька разів забігала міс Керрінгтон. Напевно, нагадувала Келвінові про юридичне зобов'язання віддавати дітей до школи, доки їм не виповниться шістнадцять, але, вочевидь, це нічого не змінило.

На той час Лорі скоро мало виповнитися п'ятнадцять, і шкільна рада була схильна заплющувати очі на прогули дітей із ферм, бо знала, що ті потрібні вдома.

У кінці березня, коли почалася відлига, Метт і Люк знову

почали працювати на містера Пая. Приблизно тоді Розі стала дуже рідко бувати в школі. Вона з дитинства часто хворіла, підхоплювала кожного мікроба, але, певно, міс Керрінгтон запідозрила, що цього разу щось було не так, бо за тиждень після того, як хлопці повернулися до роботи, прийшла з ними побачитися. (Якщо вона й знала про нашу власну маленьку кризу, то не виказувала себе. Хоча звідки їй було знати? Лікар Крістоферсон пліткарем на був.)

Вона прийшла поцікавитися, делікатно, явно розуміючи незручність питання, чи, на думку хлопців, у Паїв усе гаразд? Я знаю так багато, бо підслуховувала, але потім Метт зачинив двері, тож мені невідомо, що вони відповіли. Хай там що, та, однак, цього виявилось не досить.

Думаю, якби Лорі був точною копією батька не лише зовні, а і вдачею, то все могло скластися інакше. Вони все одно б конфліктували – з того, що розповіла міс Вернон про історію їхньої сім'ї, ясно, що конфліктів між ними не уникнути – але, може, все було б не так погано. Зі слів міс Вернон, Келвін ніколи не протистояв батькові. А Лорі протистояв. Лорі було не залякати. Думаю, це справді доводило Келвіна до сказу. Не мати хоробрості кинути виклик своєму батькові, терпіти стільки знущань, так довго, а тепер вислуховувати зухвалі слова – думаю, так він це бачив – від свого сина; певно, то була остання крапля.

Так можна пояснити, чому саме того року їхні справи по-

гіршилися. Лорі на той час добре підріс. У дитинстві він не наважувався огризатися, але тепер відваги йому додавав тестостерон у крові.

Навіть не уявляю, як почувалися місіс Пай і Мері, спостерігаючи, даремно силкуючись розв'язувати все мирно, намагаючись утрутитися. Тієї зими місіс Пай зламала руку. Носила гіпс кілька місяців. Сказала, що послизнулася на льоду й забила її об поріг. Може, так і було.

Якось вона прийшла до нас – швидше за все, ранньою зимою, коли ще хоч трохи виходила надвір. Щось нам принесла, якийсь гостинець, певно. Пам'ятаю, як вона стояла біля дверей і питала Люка, як наші справи, і пам'ятаю, що, хоча й дивилася на нього, та явно не звертала уваги на його відповідь. Здавалося, вона дослухалася до чогось. Так би мовити, слухала через верх. Думаю, вона перебувала у постійному стані чекання наступної кризи.

А щодо Розі – не пригадую, щоб вона колись була стовідсотково нормальна, але того року більшість часу, навіть доки ходила до школи більш-менш регулярно, вона була німа, мов камінь. Певно, страх зробив Розі дурною. Певно, страх зробив її заляклою.

Але найтяжче мені думати про Мері. Здатність співпереживати, як каже Деніел, не була найкраща моя риса, а співпереживати людині, що не подобається, тим паче. Мері мені ніколи не подобалась. Пам'ятаю, як одного надвечір'я я вийшла надвір шукати Метта; він запізнювався, і страх, що в та-

ких випадках я щоразу відчувала, сягнув тієї межі, коли я більше не могла терпіти, тож одягнула пальто, взула чобітки і вийшла на дорогу його виглядати, як завжди, уявляючи автобус у кюветі, а Метта, мертвого, – поряд із ним. А нато-мість ось він, стоїть у кучугурі, залишеній снігоочисником, і розмовляє із Мері. Її руки складені в типову захисну позу, очі й ніс червоні. Вигляд у неї як завжди був жалюгідний. Думаю, я її зневажала. Очевидячки, я винуватила її в тому, що вона затримувала Метта.

Але вона, певно, теж страждала. Тепер я це розумію.

* * *

А щодо нас, Метта, Бо й мене, ну, діставшись до самого дна, справи сім'ї Моррісонів нарешті почали покращувати-ся.

30-те березня, неділя

Люба тьотю Енні,

*Як вам ведеця? Сподіваюся що добре. Містер
Тьортл упав знову із даху. Він прибирав сніг щоб дах не
обвалився і впав і сламав ногу. Місіс Тьортл каже що
він надто дурний і надто старий. Міс Керрінгтон каже*

може Люк хоче бути сторошем.

З любов'ю

Кейт

6-те квітня, неділя

Люба тьотю Енні,

Як ваші справи? Сподіваюся що добре. Люк тепер шкільний сторош. Йому треба ходити до школи дуже зрання й розпалювати вогонь і відкидати сніг і робити все що потрібно і йому доводиться мити туалети. Але він каже що не проти. А влітку йому буде треба вирубати отруйний плющ бо міс Керрінгтон каже що він не треба.

З любов'ю,

Кейт

Отакі справи. Сталося саме так, як казав Люк – щось нагодилося. Власне, за кілька тижнів нагодилося дещо ще.

Але, трохи повертаючись: у наступні після «інциденту» між Меттом і Люком дні лікар Крістоферсон приходив декілька разів, буцімто оглянути Меттове плече, але, певно, кинути оком також і нас із Бо. В останній візит він привів обох хлопців до вітальні й вичитав їм. Мені це відомо, бо я підслуховувала під дверима. Він узяв із собою Моллі, щоб вона розважала нас із Бо, але я вже розкусила цю хитрість

і вирішила, що більше не дам тримати себе в невіданні. Переконана, що то був мій перший свідомий акт відсічі.

Вичитування почалося обманно. Лікар Крістоферсон сказав, що всі захоплюються тим, як хлопці стараються для нас із Бо, й усі знають, як сильно вони прагнуть справлятися самотужки.

Потім він ненадовго змовк. Думаю, вони обидва знали, що то було не все, що він намірився сказати.

Лікар продовжив. Він сказав, що часом важко змиритися, коли, попри всі твої намагання, нічого не виходить. І визнати це не соромно. Насправді, визнати це – важливо. Важливо усвідомити, коли щось не виходить, бо інакше наражаєш себе на нестерпну напругу. А тоді, звісно, зазвичай стається щось погане.

Він знову змовк. А тоді Люк сказав, так тихо, що мені довелося напружитися, притискаючи вухо до дверей, щоб розчути, що вони з усім розібралися і вже все гаразд.

Лікар Крістоферсон запитав, чи вони цього певні?

Його голос був лагідний, але навіть я чула в ньому серйозність. Він трохи почекав, питання висіло між хлопцями в повітрі. Уявляю, як Люк провів рукою по волоссю. Потім лікар сказав, що хвилюється за нас із Бо. Те, що трапилося перед нашими очима, більше ніколи не повинно повторитися. Ми надто багато пережили. Ми були надто вразливі.

Далі мовчання тривало довше. Люк кашлянув.

Лікар Крістоферсон сказав, що, попри свою нехіть до цьо-

го, але, маючи хоч якусь причину підозрювати, що таке повторилося, в нього не буде іншого вибору, крім як зателефонувати тітці Енні. На щастя, я не усвідомлювала, що він мав на увазі. Я вирішила, що він погрожував їм доганою від тітки Енні, – перспектива, що видавалася мені вкрай доречною. Мені й на гадку не спало, що він мав на думці відправити нас із Бо на схід.

Цього разу тиша трималася доти, доки її не перервав сам лікар Крістоферсон. Він сказав, що хоче, щоб вони погодилися на дві умови. По-перше, якщо колись у майбутньому між ними буде конфлікт, то вони розв'яжуть його мирним шляхом. По-друге, якщо вони зіткнуться з проблемами, то шукатимуть допомоги. Їхнє бажання бути самодостатніми гідне захвату, але вони мусять пам'ятати, що надто сильна гордість – це слабкість, якщо не сказати – гріх. Багато людей із нашої громади будуть раді допомогти, з поваги до наших батьків. Отож, потрібна їхня згода. Більше ніяких бійок, і відтепер їхня гордість має стояти на другому місці, після нашого з Бо добробуту.

Потім вони йому відповіли, перший – Люк, далі – Метт, і дали згоду. Лікар Крістоферсон відразу влаштував їм випробування, сказавши про свої підозри, що з грошима у нас наразі непросто й він хотів би їх виручити. Вони відразу ж його провалили, запевняючи, що ще залишилося багато батькових грошей, але вони страшенно вдячні за пропозицію. Певно, він знав, що хлопці казали неправду, але вирішив, що їх-

ня гордість на сьогодні достатньо витерпіла, як на один день, тож промовчав. Потім почувся скрип стільців і я шмигнула назад на кухню, де Бо й Моллі пили на підлозі пообідній чай.

Через кілька тижнів містер Тьортл упав із даху.

На той час Метт уже повернувся до школи. Не знаю, як Люкові вдалося його переконати, точно не вивихнувши його плече. Власне, недавно мені спало на думку, що, може, його переконав і не Люк. Може, його переконала Мері. Хай там як, а Метт повернувся до школи й готувався до іспитів, мов божевільний. У нього не було умов, які можна назвати ідеальними для навчання. Щойно Люк пристав на роботу шкільним сторожем, Меттові довелося глядіти нас, тільки-но повернувшись зі школи, а глядіти Бо – не найлегша у світі справа. Вряди-годи до мене приходять студенти й вибачаються за невиконання завдання. Кажуть, що були хворі (похмілля), або не змогли дістати в бібліотеці якусь певну книгу (прийшли запізно), або мали ще три завдання, що мушили зробити тоді ж (відклали все до останньої хвилини). А я думаю про Метта, що всівся на підлогу, маючи підручник із хімії з одного боку, й Бо, яка погоджувалася сидіти на горщику, якщо тільки він посидить поряд, – з іншого, й шалено шкрябає щось у зошиті, покладеному на коліно.

Звісно, фінансові негаразди нікуди не поділися. Обов'язки сторожа забирали лише кілька годин на день. (Як виявилось, за ідеальним розкладом, бо Люк міг повертатися до

своїх ранкових клопотів до того, як Метт ішов до школи, і йти на роботу, коли Метт приходив додому.) Попередні сторожі завжди були ще й фермери, тож ця робота давала просто невеликий додатковий прибуток. Я певна, що шкільна рада виділила максимум, але вона не могла платити Люкові прожитковий мінімум за десять-п'ятнадцять робочих годин на тиждень. Ця платня покращила ситуацію, але повністю її не розв'язала.

На той час весна вже буяла, й з'явилося багато роботи на фермах, але Люк за них не брався, бо не міг примусити себе залишити Бо з сусідами. Містер Тедвортс запропонував роботу, підхожу для Люка. Він мав два акри землі, що заросла лісом, і хотів їх розчистити: зрубати дерева, викопати корені, колоди трактором відвезти до будинку, порізати на поліна, поколотити їх і продати в місті дрова. Робота саме для Люка, але потребувала денного світла, а містер Тедвортс хотів, щоб її виконали швидко. Він не міг чекати до вихідних, коли Люк матиме вільний час.

З одного приводу між хлопцями з'явилося те, що лікар Крістоферсон називав тертям. Метт наполягав, що з Бо буде все гаразд, якщо її кілька днів на тиждень глядітиме хтось інший. Люк навідріз відмовлявся. Він відказав, що запланував глядіти Бо рік і глядітиме її рік.

Пригадую ту сутичку. Пригадую, як Метт сказав:

– *Точно* рік? І це має бути *точно* рік? А якщо рік без місяця? Такий варіант ти розглядаєш? А якщо рік без *тижня*?

Люк змовчав.

– А якщо тобі трапиться добра робота, а тобі до року залишиться день, то що, ти від неї відмовишся, Люку? Невже ти скажеш, що для Бо буде найкраще, якщо ти від неї відмовишся?

Люк відповів:

– Стули пельку, Метте, добре?

Я бачила, як напружилося Меттове підборіддя, але, відчувши за собою тінь лікаря Крістоферсона, він змовк.

А тоді ще дещо нагодилося.

Якось я слухала дебати на тему «Характер – це доля». Їх проводили в рамках ярмарку випускників. Усе закінчилося гризнею, бо ведучий дебатів не визначив умови наперед. Вони загрузли, обговорюючи «долю». Звісно, якщо твоя доля – бути вдареним випадково впалим метеоритом, то навряд чи твій характер якось може на це вплинути.

Та все одно ця ідея цікава. Наприклад, візьмемо Люка. Ви можете й не погодитися, що його рішучість, його відмова розглядати ймовірність невдачі вплинули на події. Метт мислив куди раціональніше, але Люкова ірраціональність врешті окупилася, аж ніби примушуючи долю підкорятися його волі.

Або ж узяти Келвіна Пая. Якщо роздумувати над минулим, то можна сказати, що його долю можна було передбачити майже від моменту народження. І долю Лорі теж. Але,

на мій погляд, у цього аргументу є слабкий бік, а саме – доля кожного прив'язана, більш або менш, до доль усіх інших.

І, звісно, це твердження легко можна перевернути з ніг на голову. У випадку Люка можна сказати, що якби він не втратив батьків, то ніколи б не розвинув тої своєї дивовижної рішучості. Він, певно, мав її в собі, але без втручання долі вона б не проявилася. Він доріс до ситуації, скажете ви, але ситуація сталася перша.

А щодо Метта? Як ви виправдаєте Метта? Мені ніколи не вдавалося виправдати Метта. Хай там як, не маю жодного бажання його аналізувати. Це мене аж надто засмучує.

* * *

27-ме квітня, неділя

Люба тьотю Енні,

Як ваші справи? Сподіваюся що добре. Місіс Стенович каже що Ісус каже що вона може виділити для нас два пообіття на тиждень. Вона каже що її діти вирости й нам вона потрібна більше ніж їм. Люк каже що ми без неї обійдемося а Метт каже що ні й це буде добре бо Бо залишатимеця у нас удома.

З любов'ю,

Кейт

– Ранками я не можу, – відрізала місіс Стенович. – Ранками треба готувати сніданок і обід чоловікам, і братися за вечерю. По понеділках і п'ятницях я зайнята цілий день. По неділок – базарний день, а в п'ятницю я пораю курей. По вівторках, середах і четвергах я можу виділити час, тому вибирайте будь-які два дні.

Вона зухвало глянула на Метта й Люка. Бог не наділив її, Лілі Стенович, красою: маленькі, водянисті очі й велике, м'ясисте обличчя, але все одно харизма в неї була. Тепер я думаю, що в її зухвалості було щось від благородності. Грубої відваги. Я певна, що вона знала, якої ми про неї були думки – якої всі про неї були думки. Пам'ятаю, як мій батько – навіть мій батько – сказав, що закладається: Господь червоніє від сорому щоразу, як Лілі Стенович розтуляє рота, а мама строго відповіла, що та має серце з чистого золота і важливо тільки це. І пригадую, як батько відповів, хоч і пошепки, що це важливо, але важливо не тільки це.

В інших громадах її б і не помічали, але в нашій... ну, майже всі ми були пресвітеріанці, як я вже казала. Прикликання Бога, Сина Божого та Святого Духа серед нас не побувало. Як і виказування почуттів, а місіс Стенович виказувала свої почуття і в хвіст, і в гриву. Її соромився навіть чоловік. Навіть сини.

Проте вона твердо стояла перед Меттом і Люком, жінка з розпашілими щоками й рябою шиєю, і кидала їм виклик відмовитися від її пропозиції. Два пообіддя на тиждень. Во-

на могла б глядіти дівчат, трохи готувати, може, трохи прибирати (вона згадала прибирання ніби між іншим, наче то не був найважливіший пункт її плану), а Люк виконував би ту роботу, якої потребували на фермах. Господь говорив до неї і вона збирається вволити Його волю. Думаю, навіть Люк розумів, що іншого варіанта, крім як пристати на пропозицію, вони не мали.

– Вона заразить дівчат, – пізніше сказав він Меттові, пошепки, ніби боявся, що наші батьки, сидючи на своїх хмарах, почують його і відправлять вечеряти на кухні навстоячки.

– Заразить? – зніяковіло перепитав Метт, вочевидь, уявляючи те саме. – Не дуже чемно так це називати.

– Ти ж знаєш, про що я. Вони мають свідчити, чи як це зветься. Нести Слово. Вони мають нести Слово.

– Ні, сюди не мають, – відказав Метт.

– А як ми її зупинимо? Ми ж не можемо сказати: «Розумієте, ви можете прибирати в нас удома, але нести Слово сюди не треба».

– Можемо сказати це чемно.

– А як сказати це чемно?

– Скажемо, що батьки хотіли, щоб Кейт і Бо вирости в нашій релігії. Можемо сказати так. Вона це сприйме. Вона любила маму.

– От ти і скажеш, – відповів Люк.

Отож, місіс Стенович приходила щовівторка й щочетвер-

га по обіді, а Люк вирубав дерева й розчистив поле містера Тедвортса. Місіс Стенович та Бо не на все мали спільні погляди, але їм удалось домовитися. Місіс Стенович дозволяла Бо гриміти каструлями на кухні, а Бо дозволяла місіс Стенович навести лад у решті кімнат, а тоді місіс Стенович дозволяла Бо перенести кастролі в їдальню, а Бо дозволяла прибрати на кухні. Потім місіс Стенович дозволяла Бо вибрати будь-які книжки і взяти їх у ліжко, якщо малá залишалась там годину, доки місіс Стенович чистила кастролі й готувала вечерю. Коли я поверталася зі школи, Бо вже можна було встати й нам обом дозволяли робити що завгодно на наш смак, якщо тільки місіс Стенович могла «взятися за вікна» або зайнятися чимось іншим, запланованим на той день. Я не знаю нікого, хто міг би встигнути стільки за одне пообіддя. Наш будинок цілком змінився.

Ладнати з нею стало легше, великою мірою, бо вона стала не така засмучена. Якийсь час вона щоразу, коли я поверталася зі школи, притьма бігла до дверей мене обійняти, але потім перестала. Думаю, бачила, як страшенно мені це не подобалося. Думаю, вона не могла цього не бачити. Обіймати мене було, як обіймати ящірку.

Сподіваюся, вона знала, що ми їй вдячні. Ні, я це перефразую. Сподіваюся, ми були їй вдячні. У мене таке відчуття, що не були, що тоді не були. Може, це не мало значення. Вона ж старалася не тільки для нас.

Глава 18

Лорі Пай пішов із дому котроїсь квітневої суботи по обіді. Точної дати не скажу, бо не написала про це тітці Енні, але знаю, що в квітні, бо настало тепло, й ми легковірною вирішили, що зима скінчилась. І знаю, що в суботу по обіді, бо Метт був там і все бачив.

Тоді Метт небагато про це розповів. Сказав, що старий Пай і Лорі посварилися, і Лорі втік, та й усе. Як-не-як, обидва хлопці вже бачили незліченну кількість сварок між Келвіном і Лорі. Й Лорі вже кілька разів тікав із дому, як був малий, і завжди повертався з власної волі.

Тієї ночі виявилось, що тепло дурило нам голови, й температура впала до мінус десяти. Метт занепокоївся. Сказав, що Лорі пішов, одягнений у легку сорочку. Але Люк відповів, що це просто спонукатиме його повернутися трішки скоріше. Насправді, може, він уже вдома, й може, містер Пай де-що охолов, доки Лорі не було. Трохи подумавши над цим, Метт погодився.

Однак у неділю ніхто з родини Паїв не прийшов до церкви, й на сніг уже цього не звернеш. Дорогою додому Метт був досить мовчазний, і це збудило в мені тривогу. Якщо Метт хвилювався, то хвилювалася і я; будь-які негаразди, як мені здавалося, обов'язково мають стати нашими негараздами. Отож, я поводитися ще тихіше й слухала ще уважніше,

й після обіду, коли хлопці мили посуд, почула, що сталося. І хоч оповідка відрізнялася лиховісністю, мені відлягло від серця, бо ті негаразди нас не стосувалися.

У суботу по обіді містер Пай, Лорі й Метт забивали бика. З усієї фермерської роботи Метт найбільше не любив забивати тварин. Хоч він і не ставився до них із сентиментами, та все одно йому від цього було гидко, особливо коли, як у цьому випадку, бик розумів, що має статися, й помирав нажаханий. Щоб виконати цю роботу, знадобилися всі троє, і якось у процесі бик хвицнув містера Пая, через що той оскаженів.

За словами Метта, містер Пай став кричати на Лорі за те, що той не докладав зусиль. Обізвав його жалюгідним. Нікчемним, як дівчинка. Сказав, що за п'ятнадцять років Лорі в біса й трохи не навчився фермерської роботи. І не намагався. Не слухав. Тупий, як той чортів бик.

Доки все це тривало, з бика витікала кров. Він лежав на землі боком, хвицав і борсався, а його життя вбирала земля.

Лорі відповів:

– Певно, перейняв це від тебе.

Метт розповів, що Лорі стояв на колінах біля бичого озаддя, але підвівся, коли говорив. Бик уже майже зовсім припинив борсатися. Його тілом тепер пробігала дрож, як брижі на озері. Кров зібралася в густу темну калюжу. Метт усе ще сидів навшпиньки біля його голови, тримав за роги, впирався в них усім тілом. Один ріг проорав у землі глибокий рівець.

Келвін Пай витирав ніж об стару паку соломи. Він скинув на Лорі поглядом через велетенське тремтяче тіло.

Він запитав:

– Що ти сказав?

– Я сказав, що, певно, перейняв це від тебе. Твою тупість. Твою безмозкість.

Метт розповідав, що зависло мовчання, ніхто не дихав. Він сам завмер на місці, тримаючи бикові роги, опустивши на них погляд. Биків язик лежав на землі. Він випав йому з рота й був схожий на великий згусток крові.

Келвін Пай сказав:

– Мені не вчулося?

– Хіба що ти оглух, – відповів Лорі.

За словами Метта, пролунав короткий дряпливий звук, він підвів погляд, але, на щастя, то Келвін поклав ножа на бетонний блок. Якби Келвін брав ножа, сказав Метт, то він не знає, що зробив би. Та навіть і так усе це достатньо холодило кров.

Келвін підійшов до сараю. Зник усередині й майже відразу вийшов, тримаючи щось в одній руці. Метт сказав, що то був ремінь.

Келвін попрямував до них, не відриваючи від Лорі погляду. Метт спостерігав за ним, й досі стоячи на колінах біля бичої голови й тримаючи його за роги. Лорі теж спостерігав за батьком. Він не здавався зляканим, розповідав Метт. Сам Метт страшенно злякався.

Келвін Пай не проронив і слова. Він обходив калюжу крові навколо бичої голови, й доки йшов, обкручував край ременя, м'який край, той, що без пряжки, навколо руки.

Метт підвівся. Він сказав:

– Містере Пай? – і його голос прозвучав, як писк.

Ні Лорі, ні містер Пай його не почули. Вони просто дивилися один на одного. Пряжка на ремені хиталася з боку в бік, але Лорі на неї не зважав. Він невідривно дивився на батька.

Метт сказав, що час наче уповільнився. Лорі й Келвіна розділяло з десяток кроків, але кожен з них тривав наче вічність. Лорі й не поворухнувся. Просто стояв. І тільки тоді, коли його батько підійшов десь до бичого хвоста, коли між ними залишалось лише три кроки, тільки тоді Лорі заговорив:

– Ти більше ніколи мене й пальцем не зачепиш, мерзотнику. Я йду. Але сподіваюся, що ти здохнеш. Сподіваюся, ти здохнеш, як той бик. Сподіваюся, хтось перереже тобі горло.

А тоді обернувся й побіг.

Метт сказав, що Келвін кинувся за ним, але за кілька ярдів спинився й повернувся. Він і не глянув на Метта. Просто стояв, дивлячись на бика, в якому більше не залишалось життя, й обкручував навколо руки ремінь. А тоді сказав, байдужо, ніби нічого не сталося:

– Чого ти чекаєш? Починай прибирати.

Нас це ніяк не стосувалося. Така була моя думка. Я не зна-

ла, що історія Паїв уже почала перетинатися з нашою. Ніхто того не знав. Ми всі плелися поряд: Моррісони, Паї, Мітчелли, Джейні, Стеновичі та інші, пліч-о-пліч, тиждень за тижнем, йшли дорогами, в чомусь однаковими, в чомусь – різними, на перший погляд, паралельними. Але ж паралельні лінії не перетинаються.

Глава 19

Тоді я ще дечого не знала – що та весна буде остання, проведена з Меттом. Наші походи на ставки, які стали такою важливою частиною мого життя, що в моїй уяві здавалися незліченними й нескінченними, насправді майже скінчилися. Вже наступного вересня самі ставки, то хай би навіть висохли – мені було байдуже, а кілька років по тому я до них узагалі не приходила. А коли прийшла, то без Метта, й усе було не так.

Може, саме тому наші вилазки до ставків у моїй пам'яті так вирізняються серед інших. Як остання вечера з батьками, вони набули особливої ваги. Також, звісно, я нарешті доросла до того, щоб почати розуміти бачене й обмірковувати це все. Цікавість, яку запалив у мені Метт, переросла у глибоку спрагу до знань, і того року я вже сама помічала й роздумувала над побаченим.

Завдяки життєвим циклам весна – найкращий час ходити на ставки, й тієї весни чи не кожна істота заходилася розкривати нам свої секрети. Пам'ятаю, як одного вечора із захватом зіслизала крутою доріжкою до «нашого» ставка, бо побачила, що його поверхня ніби кипить. Вода клекотіла й вкривалася бульбами, як суп у каструлі. Я не мала жодного уявлення, що там відбувалося. Виявилось, що то були жаби, сотні жаб, змішані на поверхні води, що видиралися одна

одній на спини, зіслизали й намагалися видертися назад. Я запитала Метта, що вони роблять, а він відповів: «Вони спарюються, Кейт. Вони запліднюють жабуруннтя». Проте його теж здивував їхній нестямний поспіх.

Він сказав мені тоді, що для всіх тварин: від одноклітинних до найрозвиненіших, основна мета життя – відтворення. Я пам'ятаю, як здивувалася. Мені здалося дивним, що істота має існувати тільки для того, щоб дати життя іншій істоті. Цього мені здавалося недостатньо. Досить безглуздо, як подорожувати тільки щоб подорожувати.

Мені тоді не спало на думку запитати, чи це стосується й нас, чи відтворення – єдина мета нашого існування. Цікаво, що він би тоді, тієї весни, мені відповів, якби я запитала.

Звісно, весна відзначалася ще однією важливою подією. Тоді, як і тепер, іспити складали в червні. Метт був один із небагатьох учнів із класу, хто складав вступні іспити до університету. Більшість дітей із Кроу-Лейку вважали за щастя закінчити дванадцятий клас. Якщо дитині з фермерської сім'ї дозволяли закінчити школу, то швидше за все, це була дівчина, бо дівчата слабші й, відповідно, не такі корисні.

Загалом кажучи, дружини фермерів, з якими я знайома, освіченіші за своїх чоловіків. Такий стан справ уважався добрим; дружини фермерів вели бухгалтерські рахунки, за потреби писали листи. На мій погляд, тоді саму освіту не вва-

жали достойною великих матеріальних затрат. У цьому прабабуся Моррісон була не схожа на інших.

Пам'ятаю ті місяці, впродовж яких Метт бився з програмою за тринадцятий клас (і за просто її подолав), як найспокійніші від часу смерті наших батьків. Нарешті все влаштувалося. Полегшало з грошима, а Метт змирився із Люковою жертвою, хай навіть тільки тому, що придумав, як йому віддячити. Хоча тоді він про це мені не розказував.

Я вбачала якусь утіху й навіть певний привід для гордоців у тому, що Люк став працювати у школі, хоч і на скромній посаді. Часом, у ті дні, коли приходила місіс Стенович, а фермерська робота дозволяла, він відвідував школу в обідню перерву – глянути, чи треба щось зробити. Пам'ятаю, як спостерігала за ним і за міс Керрінгтон, що навколішки споглядали шкоду, завдану дикобразом дерев'яному фундаментові шкільної будівлі. Пам'ятаю, як Люк підвівся, витер руки об джинси й весело сказав, що все не так страшно й він полагодить усе за літо й обробить креозотом, а місіс Керрінгтон кивала із заспокоєним виглядом. Пам'ятаю, як пишала-ся ним і думала, чи ще хтось помітив, як мій брат заспокоїв учительку.

На той час Розі Пай повернулася до школи. Після зникнення Лорі вона кілька тижнів не з'являлася – власне, вся родина Паїв зникла з-перед очей громади. Але поступово все ніби ставало на свої місця. Розі й раніше була мовчазна й дивна, тому й тепер особливо не відрізнялася. Мері цілісінь-

кі дні проводила на тракторі – виконувала братову роботу, і якщо й стала замкнутіша, ніж була, – що ж, нічого дивного.

Келвін залишався точно такий, як завжди. Метт і досі працював на нього по суботах. На той час він один із усієї громади регулярно спілкувався з Паями. Він казав, що з Келвіном насправді стало легше, бо не було Лорі, який постійно доводив його до сказу.

Лише місіс Пай помітно змінилася. Парафіянки, говорячи про неї, хитали головами й казали, що вона тяжко переживала зникнення Лорі. Вона більше не виходила з будинку, а коли приходили люди, то не відчиняла дверей. Отець Мітчел пробував поговорити про неї із Келвіном, але той наказав отцеві не пхати носа в чужі справи.

А стосовно самого Лорі – відтоді як утік, він нікому на очі не навертався, хоча наймолодший син містера Джейні бував у Нью-Ліскерді й ніби бачив, як той працював там на ринку.

Коли я згадую про це, то мені здається дивним, що ніхто не здійняв галасу через його зникнення. Він не мав ані грошей, ані їжі, ні одягу, ні досвіду життя будь-де, крім у Кроу-Лейку. Ви подумали б, що люди мали сповістити місцеву поліцію або КККП¹⁴.

Думаю, справа в тому, що таке вже бувало. Лорі став просто ще однією спущеною петлею у й без того дірявому сімейному плетиві.

¹⁴ Канадська королівська кінна поліція. – Прим. пер.

Тієї весни я почала виходити з мушлі, де перебувала добру частину року. До того часу я майже ні в чому не брала участі. Як людина з обмеженим зором, я могла фокусуватися лише на деяких речах; Метта, Люка й Бо я бачила чітко, а все інше мало лише розмиті обриси. Але нарешті, тієї весни, моє поле зору почало розширятися. Джейні Мітчел, середульша донька отця Мітчела і його дружини, у старі часи була моя найкраща подруга; якось у травні вона запитала, чи не хочу я прийти до неї погратися після уроків, і я погодилася. Вона й раніше питала, але мені не хотілося. А тепер закортіло.

Я пішла до неї у середу. Ми гралися ляльками, як я пам'ятаю. Те пообіддя минуло вдало й місіс Мітчел запропонувала мені відвідувати їх постійно. А тоді запросила й Бо, спочатку на той час, коли і я в них бувала. І це теж мало успіх, тож вона запитала Люка, чи не хотіла б Бо приходити на все пообіддя. Бо хотіла. Мітчели мали маля, що дуже зацікавило Бо, і в них також була собака – не така добра, як Моллі, але досить добра.

Отож, Люк дістав ще одне вільне пообіддя. Як бачите, прогрес. Пам'ятаю, з яким дбайливим задоволенням вони з Меттом розпитували нас із Бо про події тих пообідь. У що ми грали? Було весело? А Бо теж гралася з нами? Сварилися ми чи ні? Ніби двійко надто турботливих матусь.

У кінці травня мені виповнилося вісім – подія, через яку ми з жахом усвідомили, що на чотири місяці запізнилися із днем народження Бо. Звісно, Бо залишалася спокійною, а нас охопило відчуття провини. Місіс Стенович була шокована. Вона вже спекла мені торт, укритий рожевою помадкою, тож тепер побігла на кухню й зробила ще один. По краях тортів вона поставила кубики цукру, прикрашені крихітною пастельною цукровою квіточкою. Вони мені страшенно сподобалися. Я ще ніколи не бачила такого делікатесу, такого художнього прикрашання їжі. Один Бог знає, звідки вона їх взяла – коштували вони, певно, чималих грошей. Впевнена, що вона й не подумала б робити таке для своїх дітей.

Пам'ятаю її розмову з Бо. На той час вони вже розмовляли. Вони мали стосунки, що задовольняли їх обох.

Місіс Стенович поставила торта на стіл, поряд із моїм, і сказала щось на кшталт: «Ось, ягнятко моє. Твій власний торт».

– Я не ягнятко моє, – відповіла Бо. Вона облизувала миску з-під крему, тому торт викликав у неї менше зацікавлення, ніж міг би.

– Ну, добре, твоя правда, – сказала місіс Стенович. – Як могла так сказати? Ти пастушка Бо Піп.

Бо мала задоволений вигляд.

– Піп! – повторила вона. Зникла у мисці з-під крему, а тоді ненадовго виглянула, помахала місіс Стенович ложкою

й триумфально випалила: – Со загубила вівцю!¹⁵

Місіс Стенович широко їй усміхнулася, але зворушливість моменту – миле, вкрите кремом, позбавлене матерії дитя із трагічно запізним іменинним тортом – цього було для неї занадто, і я побачила, як її рот затремтів. Я спробувала вислизнути з кімнати, але вона мене покликала.

– Кетрін, дороженька!

Я знехотя повернулася.

– Що?

– Серденько, тортів два. – Вона витягнула з глибокого декольте носовичка, всякалася, запхнула його назад і глибоко вдихнула з тремтінням. Вона докладала героїчних зусиль, справді героїчних. – Раз тортів два, то, може, поставити твій у форму, щоб ти забрала його завтра до школи й пригостила друзів?

То була добра ідея. Вона мені сподобалася.

– Гарзд. Дякую, – відповіла я.

Може, я до неї усміхнулася, може, через оте «дякую», або через те, що Бо вже вимазала волосся рожевим кремом, – хай через що, але вона не витримала, здалася й розридалася.

Незмінним тлом завжди був Метт із книжками. Увесь квітень і травень, доки наше домашнє життя крутилося навколо нього – як завжди хаотично, Метт сидів за кухонним сто-

¹⁵ Бо згадує дитячий віршик про пастушку Бо Піп, що загубила овець і не може їх знайти. Віршик із циклу «Вірші Матінки Гуски».

лом і навіжено писав. Йому часто доводилося глядіти Бо, й, без сумніву, він думав, що має бути поряд із нею, та навіть коли Люк був удома, то, здавалося, йому не спадало на думку тікати в тишу своєї спальні. Може, ми просто створювали фоновий шум. Метт мав явно феноменальну здатність зосереджуватися.

Я дуже любила його споглядати. Часом сідала поряд, малювала на зворотному боці його листочків із конспектами й спостерігала за рухами його олівця. Він писав так швидко, ніби слова просто збігали його рукою на сторінку. Коли він мав завдання з математики, то на його аркушику починали зміїтися довгі ряди цифр, а олівець робив між ними помітки й закарлючки, які, я розуміла, щось означали, хоча й не знала, що саме. Діставшись до кінця задачі й діставши відповідь, на яку сподівався, він з притиском її підкреслював. Якщо відповідь виходила не така, як мала б бути, якщо він десь у рядочку помилився, то розгнівано казав: «Що? Що?!» – і я через це завжди хихотіла, – перекреслював рядок і починав знову.

Не пригадую, щоб він хоч якось виказував, що нервує через іспити, як до, так і впродовж них, хоча на деякий час, безпосередньо перед ними, наші походи на ставки ставали коротші. Щойно іспити починалися, Метт ставав щасливо-спокійний. Коли Люк запитував, як минув один із них, він відповідав байдужим тоном: «Нормально», – і далі не розповідав.

А потім вони закінчилися, без метушні та святкування з цього приводу. Метт забрав свої папери зі столу, акуратно склав їх на підлозі у своїй спальні й повернувся до літньої роботи на фермі Келвіна Пая.

Тільки подумайте про всю ту працю. Самовідданість і рішучість. Години й години навчання. Робота, зроблена як данина нашим батькам, щоб винести щось добре з тогорічної розрухи, довести свої можливості собі й Люкові, заради мене, заради себе, заради самого навчання, для чистої від нього насолоди – певно, насамперед заради насолоди. Працювати, щоб змогти, своєю чергою, підтримувати нас, працювати заради майбутнього своєї сім'ї. Працювати, бо знаєш, що це тобі під силу, що твої зусилля будуть винагороджені.

Якби ж то життя було таке просте.

Люди кажуть: «Якщо по-справжньому сильно хотіти, можна зробити що завгодно». Звісно, це нонсенс, але, думаю, ми всі працюємо зі сподіванням, що це правда – що життя просте, що зусилля винагороджуються. Якщо в це не вірити, то вранці можна й не вставати з ліжка. Я певна, що це підкріплювало прабабусине прагнення дати своїм дітям освіту. Джексон Пай точно в це вірив – подумайте тільки, скільки сили він витратив на те, щоб його ферма буяла серед дикої природи. Доладний будинок, добре збудований сарай, ангари й інші господарські споруди, поля там, де раніше був ліс, тони перенесених каменів, висмикнутих коренів, поставлених загорож. Артур Пай, певно, вірив у те ж саме –

вірив, що досягне успіху там, де його батько зазнав поразки, якщо достатньо тяжко працюватиме. І Келвін після нього – теж.

А всі ті жінки Паїв – певно, всі вони були сповнені захвату й рішучості, коли вперше бачили той будинок, уявляли велику й щасливу сім'ю, що знай шмигає через двері на широку веранду. Певно, вони радо розділяли мрії своїх чоловіків, вірили в них й відчайдушно чіплялися за ту віру роками. Бо ж в ідеальному світі зусилля, як і добродіє, винагороджується, тож просто немає сенсу жити так, ніби цей світ – не ідеальний.

* * *

Мої заняття в школі закінчилися за тиждень чи два після Меттових іспитів, і ми почали жити за усталеним літнім режимом. Місіс Стенович і далі приходила по вівторках і п'ятницях після обіду, а ми з Бо продовжили ходити до Мітчелів по середах, отож Люк у ці дні працював. Містер Тедвортс, чий поля він розчистив раніше, навесні, попросив його допомогти збудувати новий сарай. Він запропонував більше грошей, ніж Келвін Пай, і був набагато приємніший працедавець, отож Люк погодився, хоча й, думаю, почувався винним через те, що Метт мав ходити на ферму сам. Без Лорі Келвін страшенно потребував робочої сили, й Метт працював по дванадцять годин на день. Він сказав, що Мері працю-

ювала мало не цілодобово; вона проводила дні на тракторі, а вечори – за приготуванням їжі та домашньою роботою. Місіс Пай була не при доброму здоров'ї. Одного вечора її, пригнічену, знайшли, коли вона бродила дорогами навколо ферми. Містер Маклін наткнувся на неї, повертаючись із міста з магазинними товарами на цілий тиждень. Вона сказала, що шукала Лорі. Містер Маклін стверджував, що вона мала такий вигляд, ніби впала в канаву: волосся сплутане, обличчя й руки брудні й подряпані, спідниця розірвана. Він хотів відвезти її до отця Мітчела, але вона відмовилася, тож він відвіз її додому.

Настав липень. Пам'ятаю, як одного вечора підслухала Меттову й Люкову розмову, коли вони казали, як то дивовижно, що минув уже рік. Я не розуміла, на що вони покликалися. Рік від чого? Я слухала, але вони не уточнили. За хвилину Люк запитав:

– Коли будуть результати?

– Хтозна, – відповів Метт. А тоді, після паузи, сказав, – знаєш, ти все ще можеш поїхати.

– Куди поїхати?

– До педагогічного колежу. Закладаюся, там усе ще згодні тебе взяти.

Повисла тиша. Її лиховісність я відчувала навіть із-за дверей.

Метт відповів:

– Я тільки кажу, що коли ти передумав, то, певно, ще не

пізно. Закладаюся, тебе все ще візьмуть. Я міг би залишитися з дівчатами.

Цього разу тиша була довша. А тоді Люк відповів:

– Слухай мене уважно, добре? Я залишаюся з дівчатами. І не хочу більше про це чути, ніколи. Навіть якщо ми обидва доживемо до ста років, не хочу, щоб ти ще коли-небудь згадував про це.

Я чекала, від опаски напружена всім тілом. Але Метт не відповідав, і за хвилину Люк сказав, спокійніше:

– Що в тебе з головою? Я думав, що ти ніби як розумний. Навіть якби я й захотів, у нас на це не стане грошей. Саме тому тобі потрібна стипендія, пам'ятаєш?

Пригадую своє полегшення; сварки не буде. Це все, що мене хвилювало. Зміст їхньої розмови мене зовсім не тривожив, бо якимось, дивовижно, попри суперечку довжиною в рік про те, має Метт їхати чи ні, мені жодного разу не спадало на гадку, що він справді збирався кудись *поїхати*. Не знаю, як я могла цього не усвідомлювати, але якимось так вийшло. Мені й на гадку не спадало.

Навряд чи хтось сумнівався, що Метт здобуде стипендію, але не думаю, що навіть його вчителі сподівалися, що він так добре складе іспити. Він усім утер носа. Він здобув усе, що міг.

Пам'ятаю вечір після того, як стали відомі результати. Вечеря була сум'ятлива, бо люди все забігали його привітати,

всі широко всміхалися від гордості через те, що мешканець Кроу-Лейку досяг такого приголомшливого успіху.

Міс Керрінгтон прибігла найперша. Певно, її повідомили зі старшої школи, щойно отримали підтвердження результатів, тому вона дізналася майже одночасно з Меттом. Я не бачила її кілька тижнів, тож трохи соромилася й торопіла. Пам'ятаю, як вона сміялася – як вони троє сміялися – й Метт мав вигляд засоромлений і радісний, а Люк його вдарив у плече, досить сильно. Пам'ятаю, як дивилася на них і не мала певності, чого здійнялася колотнеча, але, на мою думку, це означало, що Метт – найрозумніша людина у світі, а це я й так завжди знала і раділа, що й усі інші теж нарешті це збагнули. І при цьому, хоч це й неймовірно, але не мала ніяковісінького уявлення, які будуть наслідки.

Пам'ятаю, як Метт телефонував тітці Енні. Вона знала, що скоро мають бути відомі результати й наказала їй зателефонувати. Не знаю, що вона говорила, але пам'ятаю, як Метт, зніяковілий, широко всміхався, тримаючи слухавку.

Пам'ятаю, як заходила Мері Пай. Побачивши, як вона спускається доріжкою, Метт скочив і побіг їй назустріч. Я дивилася, як вона всміхнулася йому типовою своєю знервованою усмішкою і щось сказала, через що Метт усміхнувся їй у відповідь. Пам'ятаю інших зичливців, серед них і отця Мітчела, всі вони хотіли енергійно потиснути Меттові руку. Останнім прибув лікар Крістоферсон, що від когось почув новини й приїхав до нас аж із міста.

І досі чітко пам'ятаю, як він стояв на кухні з Бо й буквально пританцьовував від радості, й сказав:

– Приголомшливе досягнення, Метте. Приголомшливе.

А тоді:

– Коли ти їдеш? На початку вересня?

І моє сум'яття. Пригадую своє сум'яття.

* * *

Я запитала:

– Надовго?

Він завагався. А тоді м'яко відповів:

– На кілька років.

– Хіба тобі тут уже не подобається?

– Мені дуже тут подобається, Кейт. Тут мій дім. І я сюди приїжджати ще багато-багато разів. Але маю поїхати.

– А ти повертатимешся на вихідні?

Його обличчя напружилось, але я не відчувала до нього співчуття.

– Не щоразу. Їздити аж сюди, на північ, і назад коштує багато грошей.

Довга мовчанка, доки я боролася з клубком у горлі.

– Це дуже далеко?

– Десь чотириста миль.

Неуявна відстань.

Метт простягнув руку й торкнувся моєї кіски.

– Ходімо, я хочу тобі щось показати.

Моїми щоками котилися сльози, але він про них нічого не говорив. Він повів мене у спальню й посадив навпроти портрету прабабці.

– Ти знаєш, хто це?

Я кивнула. Звісно, я знала.

– Це батькова бабуся. Мати його батька. Вона все життя прожила на фермі. Ніколи не ходила до школи. Вона так хотіла вчитися. Хотіла все знати, все розуміти, так хотіла, Кейт. Вона вважала світ таким захопливим і хотіла знати про нього все. Вона була по-справжньому розумна, але так важко вчитися, коли заледве маєш час на навчання й нема кому тебе вчити. Отож вона затялася, що коли в неї будуть діти, то вони матимуть змогу навчатися. Так і сталося. Вони всі закінчили середню школу. Але потому їм довелося все кидати і йти працювати, щоб заробляти на життя, бо жили вони дуже бідно. Її наймолодший син, наш дід, найрозумніший з усіх, виріс і мав шістьох дітей. Він теж був фермер, і теж був бідний, але і його діти теж усі закінчили середню школу, а старші хлопці працювали за найменшого, щоб той міг здобути вищу освіту. То був тато.

Метт сів на краєчок ліжка наших батьків. Хвилину чи дві він просто на мене дивився і, можливо, бо я дивилася на прабабцю, я помітила, що його очі так подібні до її. Очі й рот.

Він сказав:

– Я маю шанс піти навіть далі, Кейт. Я маю шанс дізнати-

ся те, про що прабабуся не могла й мріяти. Я маю поїхати. Розумієш?

Справа в тому – й це показує, як добре він мене навчав усі ці роки – що я справді розуміла. Я розуміла, що він має поїхати.

Метт мовив:

– Слухай, я маю дещо тобі сказати, гаразд? Я маю план. Я про нього нікому не розповідав, і ти нікому не розповідай. Це буде наша таємниця. Гаразд? Обіцяєш?

Я кивнула.

– Коли я закінчу університет, якщо матиму справді добрі оцінки, то зможу дістати роботу й заробити багато грошей. І тоді я заплачу й за твоє навчання в університеті. А коли ти його закінчиш, то ми вдвох заплатимо за Люка й Бо. Такий наш план. Як він тобі?

Як він був мені? Я думала, що, певно, помру від розлуки з ним, але якщо ж ні, то це буде майже варте того, щоб вижити – стати частиною такого блискучого плану.

Частина п'ята

Глава 20

Деніел сказав:

– Ти усвідомлюєш, що я оце вперше серед незвіданої дикої природи? Я пролітав над нею раніше, але ще ніколи не бував так близько.

– Її розвідали щонайменше сто років тому. Як придивишся, то помітиш, що ми їдемо по дорозі, – відповіла я.

– По стежці, – промовив Деніел. – Це просто стежка.

Це не стежка, це брукована дорога. Та й навіть ще не вибукована вона була пристойна: трохи багніста навесні, трохи курна влітку, взимку коли-не-коли вкрита снігом, але в інший час – добра дорога. Втім, Деніел був у захваті. На його погляд, це було Справжнє, це – Природа у своїй Дикості. Деніел знає про дику природу приблизно стільки ж, як пересічний водій таксі з Торонто.

У п'ятницю по обіді в мене немає занять, а в нього – лише один семінар, та й той закінчився об одинадцятій, так що ми вирушили в дорогу, щойно він звільнився. Їхати чотириста миль, і хай це більше не здається неймовірною подорожжю, але все одно далеченько.

Погода стояла добра, ясний квітневий день. Розпластане

Торонто досить швидко перейшло у поля, а тоді ґрунт витончився, поля стали лугами, оточеними підліском, де-не-де виднілися округлі сірі шматки граніту, подібні до китів. А потім кити стали переважати й луги перетворилися на просто нерівні клаптики трави між каменями.

Ми доїхали до сілець близько другої. Після Гантсвіля автомобілів поменшало, а від Норс-Бею ми вже залишилися на дорозі самі. Тепер аж до Струана ведуть вибукувані дороги. Лише коли звертаєш на Кроу-Лейк, щебінь закінчується, ліс обступає і справді починаєш відчувати, що повертаєшся назад у часі.

Попереду виднілася купка низькорослих білих сосон, що росли при дорозі. Я стишила рух і стала на узбіччі.

– Що, знову? – запитав Деніел.

– На жаль.

Я вийшла з автомобіля й пішла до сосон, продираючись через чагарник. Сосни росли в мілкій заглибині між голими шматками граніту; навколо них гнучкі чорничні кущі воювали за простір з травою, мохами й лишайниками. У деяких місцях родючого ґрунту так мало, що, здавалося б, прагнення рости не варте зусиль, але їм якось вдається. Правду кажучи, вони буяють. Знаходять кожну тріщину, кожну щілину, кожну грудку землі, пускають маленькі коріння, чіпляються, тримаються і бережуть кожен впалий листочок, кожну гілочку, кожну піщинку чи пилінку, що вітер їм надув, і поступово, поступово збирають достатньо землі навколо,

щоб підтримувати своїх нащадків. І так віддавна, так триває століттями. Коли я далеко, то забуваю, як люблю цей пейзаж. Я присіла навпочіпки під невеликим прикриттям сосен, махаючи руками, щоб відігнати мошок, і помочилася на прекрасну зелену подушку з моху, відчуваючи до нього палку любов.

– Усе гаразд? – запитав Деніел, коли я повернулася. – Хочеш, я трохи покермую?

– Ні, все добре.

Я була напружена, тільки й того.

Та маленька криза самовпевненості сталася в попередній вівторок, на лекції. Після неї я ходила як не своя і наступні кілька ночей погано спала. У четвер читала наступну лекцію, проте вона минула добре: ніяких раптових спогадів, завмирання посеред речення, прийнятні відповіді на питання у кінці. Після неї я почувалася виснаженою. Повернулася в лабораторію з наміром попрацювати, але не змогла зосередитися. Мені все згадувався Метт. Його образ біля ставка. Я пішла до свого кабінету, сіла за стіл і стала дивитися у вікно на обриси Торонто. Йшов дощ. Нудний, сірий торонтівський дощ. Я подумала: зі мною щось негаразд. Мабуть, я хвора.

Але я знала, що не хвора. Пригадала старий вислів «душа болить», а разом із ним – місіс Стенович, що схлипує над кухонною раковиною, й каже Господові, що, може, в Нього і є свої причини, але все одно через Нього їй болить. «Болить. Болить душа», – сказала вона палко, переконана, що Йому

варто знати. Але думаю, що саме того разу це було не через нас. Здається, то внук містера Тедвордса помер від якоїсь дитячої недуги, від якої зазвичай не помирають.

Я дивилася, як краплі дощу стікали віконним склом, залишаючи маленькі, мов слимачі, сліди зі світла. Здавалося, в ті часи я тільки те й робила, що думала про дім. Ці думки ні до чого доброго не вели. Я подумала: ти маєш себе опанувати. Визнач, у чому проблема, й розв'яжи її. Тобі ж має добре вдаватися розв'язувати проблеми.

Однак я не мала якогось досвіду розв'язання проблем, яких навіть не могла назвати.

У цей момент у двері боязко постукали, я озирнулась і побачила в проході одну зі своїх другокурсниць, Фіону Деджонг. Зазвичай вид студента у дверях наповнює мене нерозсудливою нетерплячістю, але тоді я була вдячна за будь-яку нагоду відволіктися, тож запитала, чим можу їй допомогти. Вона була дівчина бліда, не дуже приваблива, зі слабким, сірого кольору волоссям. Судячи з її поведінки на заняттях, небагато з ким спілкувалася, але належала до кількох моїх студентів, які, з наукового погляду, небезнадійні, і її робота засмучує мене менше, ніж більшості інших.

– Можна мені... поговорити з вами хвилинку, докторе Моррісон? – запитала вона.

– Звісно, – відповіла я. – Заходь, Фіоно. Сідай.

Я кивнула на стілець біля стіни, й вона, все ще боязко, підійшла й сіла.

Деякі мої колеги – переважно жіночої статі – скаржаться, що їх безкінечно відволікають студенти – знову ж таки, переважно жіночої статі – проханнями порадити з питань, що ніяк не стосуються їхніх наукових робіт. Особисті проблеми й таке інше. Мене таким особливо не відволікають. Певно, на вигляд не співчутлива. Врешті, співчуття й співпереживання пов'язані. Отож, я очікувала, що Фіонина проблема буде пов'язана з її роботою, та здивувалася і дещо занепокоїлася, коли побачила, як у неї тремтять губи.

Я прокашлялася. За хвилину, коли ситуація не виказувала ознак покращення, дуже спокійно запитала:

– Фіоно, що сталося?

Вона дивилася на свої коліна, явно намагаючись зібрати думки, й раптом я подумала: о Боже. Вона вагітна.

Із такими речами я ладнати не вміла. В університеті є власна консультативна служба, де працюють кваліфіковані психологи з великим досвідом роботи в таких ситуаціях, які знають, що сказати.

Я швиденько мовила:

– Фіоно, якщо це особисте... якщо не пов'язане з твоєю роботою, то, може, краще хтось інший...

Вона підвела погляд.

– Це пов'язано з моєю роботою. Це... ну... я просто хотіла сказати вам, що кидаю навчання. Я вирішила, що так буде найкраще. Але просто хотіла вам сказати. Бо мені справді подобається ваш курс і все таке, тож я хочу, щоб ви знали.

Я втупилася в неї очима. Разом зі здивуванням я відчула невеликий спалах задоволення. Прийшла студентка й каже мені, що їй справді сподобався мій курс.

Я запитала:

– Кидаєш? Кидаєш університет? Чи йдеш на інший факультет?

– Кидаю університет. Це, ну, це складно пояснити, але, якщо коротко, то... мабуть, я більше не хочу вчитися.

Я кліпнула.

– Але ж ти дуже добре вчишся.... А в чому... в чому ти вбачаєш проблему?

Тож Фіона розказала мені, в чому вбачає проблему, й вагітності це не стосувалося. Вона розповіла, що приїхала з невеликої ферми в Квебеку. Вона описала мені ту ферму, але могла й не описувати, я сама чудово її знаю. Майже бачу візерунок на синьому з білим посуді, що стоїть на їхньому кухонному столі.

Крім неї, в її батьків ще четверо дітей, але тільки Фіона має цікавість до знань. Вона здобула стипендію на навчання в університеті. Її батько був водночас вражений і розсерджений, коли почув, що вона поїде вчитися. Він не розумів, що доброго їй дасть науковий ступінь. Дурне витрачання часу й грошей, сказав він. Мама нею пишалася, але спантеличилась. Чому їй хочеться поїхати з дому? Брати та сестри й раніше вважали її дивною, тож їхня думка не змінилася. Її хлопець спробував зрозуміти. Розповідаючи це, Фіона диви-

лася на мене благально. Вона хотіла, щоб я йому симпатизувала, захоплювалася ним за його спробу.

Проблема полягала в тому, що вона від них усіх віддалялася. Тепер, коли приїжджала додому, ніхто не знав, про що з нею говорити. Батько ущипливо жартував над тим, яка вона кмітлива. Називав її «міс Фіона Деджонг, доктор, професор, хто там ще». Мама, з якою вона раніше була близька, тепер поводитися ніяково. Боялася з нею розмовляти, бо не мала, що розумного розповісти.

Її хлопець часто на неї гнівався. Старався стримуватися, але не міг. Бачив поблажливість там, де поблажливості не було. Бачив зарозумілість, а насправді вона ним захоплювалася. Він кинув школу в шістнадцять. Коли йому було вісімнадцять, у його батька стався серцевий напад, і відтоді він працював на фермі переважно самотужки. Він добрий, розповідала Фіона, і розумний по-своєму, незгірш від будь-якого однокурсника, і в сто разів доросліший, але не вірив, що вона такої про нього думки. Він цього не казав, але вона певна: він таємно думав, що якби вона його справді любила, то кинула б університет, повернулася б додому й вийшла за нього заміж.

Фіона замовкла й глянула на мене з виразом мовчазного благання. Я намагалася придумати, що сказати.

Нарешті я промовила:

– Фіоно, скільки тобі років?

– Двадцять один.

Двадцять один.

– А ти не думаєш, що ще надто молода, щоб... щоб ухвалювати такі рішення?

– Але ж... я мушу. Ну, хоч так, хоч так, а будь-яке рішення – це рішення, правда?

– Але ти закінчила два роки навчання. Ти на півдорозі до наукового ступеня. Якщо ти тепер кинеш, то ці два роки будуть витрачені марно... Звісно, наразі буде розумно закінчити навчання, і тоді... тоді тобі буде легше... вирішувати з іншим.

Вона опустила погляд.

– Навряд чи воно того варте.

– Ти ж сказала, що тобі сподобався курс...

– Так, але...

– Ти також сказала, що мама пишається тобою. Я певна, що батько теж. Може, він тебе не розуміє, але я певна, глибоко в душі він пишатиметься твоїм успіхом. І брати й сестри, хоча вони, певно, цього не викажуть. А стосовно твого хлопця... хіба ти не думаєш, що якби ти справді була йому небайдужа, то він би не хотів, щоб ти кинула таку важливу річ? Таку річ, яка може мати величезний вплив на твоє життя?

Вона мовчала, втупившись у коліна.

– Я розумію твої почуття, моє рідне містечко не надто відрізняється від твого, але я тебе запевняю, навчання того варте. Ця радість, це задоволення...

Щось скрапнуло на її ногу. Сльоза. Сльози повільно котилися її щоками. Я відвела погляд убік, від дверей, на впорядкований хаос своєї лабораторії. Подумала: яка брехня. Ти не розумієш її почуттів. Ти не з подібного містечка. Наявність полів і дерев навколо не робить їх подібними. Хай там як, що ти робиш? Намагаєшся переконати її вирішити так само, як вирішила колись сама? Вона прийшла сказати тобі, що кидає, а не просити поради. Вона прийшла із ввічливості.

Фіона знайшла носовичка в кишені піджака й стала витирати сльози.

– Вибач, – сказала я. – Просто... забудь, що я сказала.

– Все гаразд. Думаю, ви, певно, маєте рацію, – відповіла вона приглушеним серветкою голосом.

– А може й ні.

Їй був потрібен інший носовичок. Я підвелася, обшукала кишені свого пальта, і знайшла одного.

– Дякую, – сказала вона й висякалася. – Я все думала й думала про це, а тепер у мене так болить голова, що вже більше ні про що думати не можу.

Я кивнула. Принаймні одне відчуття ми мали спільне. За хвильку промовила:

– Можеш дещо для мене зробити?

Вигляд у неї був непевний.

– Піди поговори з кимось із консультаційної служби. Навряд чи вони спробують переконати тебе вчинити так чи так, але, може, допоможуть усе обдумати як слід, щоб ти сама

була впевнена у своєму рішенні.

Вона з цим погодилася і за кілька хвилин, більш-менш за-спокоєна, пішла.

Залишившись на самоті, я повернула стільця назад до вікна та стала й далі споглядати дощ. Я подумала про Фіониних братів і сестер, які завжди вважали її «дивною», і про Люкову й Меттову гордість за мої досягнення. Ні, походження в нас різне. Ніхто ніколи не казав, що я не маю прагнути вершин. Цього від мене сподівалися й заохочували робити кожен крок на цьому шляху.

І я ніколи не шкодувала. Ні на хвилю. Навіть тепер не шкодую. Бо тепер, знову думаючи про це, я розумію, що хай там чим була спричинена моя маленька «криза» чи буденні негаразди, а точно не роботою. То був обманливий рух. Може, я й не дуже добрий учитель, але Деніел мав рацію, я не аж так гірша за інших. Мені добре вдаються дослідження. Ми з моїми маленькими безхребетними робимо внесок у науку.

Я подумала про Фіону. Про її страх віддалитися від рідних. Хіба це погано? Мій розум сказав, що я була готова заплатити цю ціну, але, певно, серце з цим не погодилося.

Та я від них не віддалилася. Принаймні, не від Люка й Бо. То була тимчасова розлука, в роки навчання, але тепер я з ними емоційно близька, так само, як коли б залишилася у Кроу-Лейку. Між нами небагато спільного, але ми все одно близькі.

Отож, Метт.

Я подумала про Метта, й тут стався... момент істини, думаю. Фіона боялася віддалитися від родичів і коханого, й насправді так воно, певно, й буде. Її коханий, може, й розумний «по-своєму», але «по-своєму» – це не «по-її».

Ми з Меттом у цьому подібні. Від Метта віддалитися мало б бути неможливо.

Та криза, що її я пережила, не кажучи вже про біль, що, здавалося, носила в собі мало не все життя, звісно, були пов'язані з Меттом. Як могло бути інакше? Усім своїм успіхам я завдячую йому. Всі ті роки спостереження за ним, навчання від нього, розділення його пристрасті – як на мене могло не вплинути на те, як усе склалося? Він так сильно прагнув цього шансу й так його заслуговував, і через власну провину – оце найгірше – через власну провину він той шанс утратив.

Я сиділа за столом, слухаючи університетський гамір за дверима, відчуваючи болючий жаль. Колись давно я уявляла, що ми завжди будемо разом. Удвох, завжди пліч-о-пліч, вглядатимемося у ставок. Його план – абсурдний, наївний, блискучий план. Дитячість. Усе змінюється. Всім доводиться виростати.

Але ж, напевно, не віддалятися, як ми?

Суть була саме в цьому. Я ніколи нікого не любила так, як любила Метта, але тепер, коли ми бачимося, між нами нездоланна прірва, й сказати одне одному нам нічого.

Глава 21

– Здається, тільки божевільний стане тут щось садити, – сказав Деніел, чухаючи щиколотку. Ми прихопили мошок, коли я зупинялась подзюрити.

Я думками була так далеко, що здригнулася, почувши його слова, й мені знадобилася ціла хвилина, щоб докумекати, про що він говорив. Звісно, про пейзаж. Навколо виднілося досить багато каміння.

– Грунт тут не такий і поганий, – відповіла я. – Земля навколо Кроу-Лейку досить родюча. Хоча, звісно, посівний період короткий.

– Але тільки подумати про зусилля – певно, ті люди були у відчаї, раз прийшли аж так далеко на північ.

– А вони особливо не мали вибору. Більшість сюди привело безгрошів'я – земля тут була безплатна. Коронна земля. У ті часи, якщо розчистиш собі шматок, то можеш мати його задурно.

– Ти мене вибач за ці слова, але я розумію, чому так.

Він люто чухався. Здається, його роман із Дикою Природою закінчиться швидко. Звісно, Деніел мав теоретичні знання про мошок, але в тому, що стосується комах, особистий досвід нічим на заміниш.

– Біля озера земля краща, – сказала я. – І на фермах непогана, хіба що не там, де закінчується поле й починається ліс.

– Ти виросла просто поряд із озером?

– Саме так.

– І ніколи не жила на фермі?

– Ніколи.

Я почала розповідати йому про все – про кожнісіньку подію – саме перед тим, як ми доїхали до Нью-Ліскерда. Я не збиралася цього робити, в основному ця оповідка про Метта, і я захищала її від чужих вух усі ці роки. Але з тим, як ми наближалися, усвідомила, що Деніел має про це знати; дві хвилини розмови з Меттом скажуть йому, що Метт має бути не там, де він є. Втім, все ж відклала цю розповідь. Та щойно ми проминули Кобальт, як Деніел зазначив, покликаючись на мене, що ці краї – не найкраще середовище для виховання науковця. Мене це роздратовало. Звісно, найкраще середовище для виховання науковця – це місто, з його шумом, безладом і браком часу для роздумів чи споглядання?

Я почала наводити докази, намагаючись пояснити, чому Кроу-Лейк – насправді ідеальне місце для зростання науковця, якщо є й деякі інші умови: скажімо, заохочення та час на навчання. І неминуче для прикладу використала Метта і його пристрась до ставок, а, це, звісно, призвело до розпитувань, тож уся історія вийшла на яв. Мене шалено дратувало, що було важко говорити без тремтіння в голосі, коли я розповідала, як усе скінчилось; Деніел це помітив, звісно, хоч і вдав, що ні. Якщо його й спантеличило те, що я й досі, стільки років по тому, була так засмучена через це, то більше

за мене він спантеличений бути не міг.

Тепер він нерішуче почав:

– Люк і твоя сестра, Бо. Вони й досі там живуть? У тому будинку, де ви виросли?

– Так.

– А чим вони займаються? Бо тепер... двадцять?

– Двадцять один. Вона працює у Стуані. Поваром у ресторані.

І досі з задоволенням гримить каструлями. Вона закінчила кулінарні курси в Садбері. Бо могла б здобути ступінь з економіки домогосподарювання, чи як там воно зветься – я збиралася допомогти з оплатою – але вона сказала, що не зацікавлена в теоретичних знаннях.

– Вона з кимось зустрічається?

– Коли-не-коли. Поки що не має нікого постійного. Хоча матиме, коли настане час.

Навіть у світі, де панує невідомість, у цьому можна бути впевненим. Метт каже, що якийсь бідолаха ще десь бродить, щасливий у незнанні, що саме йому приготувала доля.

– А Люк і досі працює шкільним сторожем?

– Окрім іншого. Він робить меблі.

– Меблі? Почав свій бізнес?

– Щось таке. Перетворив гараж на майстерню. Наймає кількох місцевих хлопців із ферм. Справи йдуть непогано. Власне, справи йдуть досить добре. Рустикальні меблі тепер саме в моді.

– Він одружений?

– Ні.

– А та дівчина... що увесь час біля нього крутилася...

– Саллі Маклін.

– Ага. То у них так нічого й не вийшло?

– Бог милував. Ні, їй вдалося завагітніти від когось десь через рік після того, як Люк... їй відмовив.

– Від когось із Кроу-Лейку?

– Так. Від Томека Лукаса. Навряд чи він мав певність, що то його дитина, але вона божилася, що його, тож вони одружилися. Але потім вона примітила когось вродливішого на ярмарку худоби в Нью-Ліскерді, й утекла з ним. Залишила дитину на Томека. Її виростила його мама. У Саллі вже, певно, ще десятеро є. Може, навіть десятеро *внуків*.

Я раптом подумала про містера й місіс Маклін. От вони раділи б десятьом онукам.

– Із твоїх слів здається, що це було століття тому, – сказав Деніел. – Якщо твої батьки загинули, коли тобі було сім, то минуло заледве двадцять років.

– А відчувається як століття, – відказала я.

Саллі Маклін, рудокоса красуня. Коли мені було тринадцять і я щойно почала ходити до старшої школи, нова однокласниця сказала: «Це ти та дівчинка, в якій немає батьків, так? І ще в тебе брат-гомик».

Я не знала, що означає «гомик». Не можу описати шок,

який пережила, коли дізналася. І тут же пригадала ту маленьку сцену, що підгледіла ненароком: Саллі опирається на дерево, бере Люкову руку й веде її так ніжно, так уміло, до своїх грудей. Люк стоїть нерухомо, з опущеною головою. А тоді зусилля, ніби направлене проти потужної невидимої сили, з яким від себе відштовхнув.

Довгий час я була певна, що ту чутку пустила саме Саллі. А тепер я такої певності не маю. Підозрюю, багатьом людям було важко прийняти Люкову пожертву за чисту монету. Пам'ятаєте, йому було всього дев'ятнадцять, і така шляхетність у такому молодому віці інших людей присоромлювала. Тож вони мали її принизити. Немає нічого шляхетного у відмові від того, чого й так не хочеш. Немає нічого шляхетного у незгоді на сексуальні стосунки з жінкою, якщо ти гей. Нічого шляхетного у відмові від навчання в університеті, якщо тобі все одно не хотілося там вчитися. Колись я краєм вуха чула і такий здогад.

Хоча, може, саме в цьому й була дрібка правди. Підозрюю, що Люкові не надто хотілося стати вчителем. Цього хотіли наші батьки, а в нього на той час особливо не було інших пропозицій, або ж він не наважувався їх озвучити. І також, можливо, правда, що того дня, оголошуючи тітці Енні свій намір дбати про нас, він не усвідомлював, скільки всього йому доведеться заради нас покинути.

На мою думку, це не применшує його жертви. Коли він розумів, що від чогось треба відмовитися – він відмовлявся.

Як це довелося виявити Саллі Маклін.

Цікаво, чи він знав про ці чутки. Цікаво, чи ще й з ними мав давати собі раду.

– Тож і досі в його житті немає жінки? – запитав Деніел. У його голосі вчувалася згірченість. Я здивовано на нього глянула. Якщо Деніела назвати романтиком, він дуже здивується. – Скільки йому тепер?

– Тридцять вісім. Наскільки мені відомо – немає.

Хай як дивно, а я замислилася над цим під час своїх попередніх гостин. Прибігала міс Керрінгтон, як завжди, коли я приїжджаю додому, й мені здалося, що між нею і Люком є якась – як би це описати? – *невимушеність*. Може, це я собі навігадувала. Вона принаймні на десять років старша за нього. Хоча тепер не видається аж настільки старшою.

– Може, в нього це перетворилося на звичку, – сказав Деніел.

– Що саме?

– Самозречення. Опір спокуси.

– Може, – відказала я. Думаючи про Метта.

Я увімкнула дальнє світло. Вечоріло, хоч небо ще залишалося ясным і світлим, але дорога, дерева й камені вже зливалися у димчасту пляму. Далеко попереду блимали вогники щоразу, як ми піднімалися на пагорб. Струан. Ще півгодини – й будемо вдома.

Мені доводиться багато про що здогадуватися. Наприклад, я здогадуюся, що того літа місіс Пай перебувала у справді небезпечному стані, й тривогу за неї, разом з усім іншим, Мері не могла витримувати сама. Отож шукала підтримки у Метта. Якби в неї було більше друзів, або якби її мама мала родину, що жила поблизу, або якби Келвін не відвернув від себе громаду так, що більше ніхто не стукав у його двері, то, може, Мері б і не довелося так завзято, так відчайдушно, так благально прагнути Меттового товариства.

Розумієте, Метт був доступний. Він був поряд, хоча переважно в полі, щодня, шість днів на тиждень, усе те літо. Він збирав кожне пенні, що міг, не для себе – він здобув таку стипендію, що навіть за підручники не мав сам платити – а щоб заспокоїти свою совість, бо мусив покинути нас.

Отож, він був доступний. І вони довго ніби як дружили. Я думаю, що його горе від утрати батьків дещо скоротило відстань між ними попереднього літа. Вона побачила його тугу. Думаю, це могло їх поєднати.

Вона не розповідала йому всього, навіть тоді, але я закладаюся, що плакала в нього на плечі. Здогадуюся, що так усе й почалося.

Він її обійняв. Звісно обійняв – це природна реакція, коли хтось плаче на плечі, навіть для пресвітеріанців вона природ-

на. Він її пригорнув. Можливо, погладив її по спині, незграбно, так, як погладив би Бо. Вони, певно, стояли десь за сараєм або ангаром для трактора – десь, де Келвін не побачив би.

Точно десь, де Келвін не побачив би. Я певна, що вони й не говорили одне до одного, коли Келвін був поряд.

Він обійняв її, із жалю й співчуття, знаючи з власного досвіду, як воно, коли ти пригнічений і не можеш про це сказати. Я й на секунду не повірю, що він у неї закохався. Але йому було вісімнадцять, і коли він її обійняв, то відчув, яка вона м'яка. На мій погляд, вона не була гарна. Зовсім ні. Занадто тілиста, з нечіткими рисами. Але, безперечно, жіночна, й коли він її пригортав, то її груди притислися до нього, його підборіддя зачепило її волосся, він, певно, відчув її теплий запах. Меттові було вісімнадцять, як я вже казала. Певно, вона була перша людина, яку він обійняв, окрім родичів.

Певно, вперше все сталося випадково. Вони нашттовхнулися одне на одного, коли вона плакала через щось. Він ніяково постояв хвилину, а тоді опустив хоч що там мав у руках, і вони підійшли ближче, може, навіть не усвідомлюючи, що роблять. Вона прихилилася до нього, бо нарешті мала когось, до кого можна прихилитися, а він її обійняв. За кілька хвилин вона відступила назад, витерла обличчя й промовила: «Вибач» – тим своїм слабким, несміливим, тоненьким голоском.

А він відповів: «Усе гаразд, Мері. Все гаразд».

Глава 22

Того літа ми з Меттом проводили разом небагато часу. Він ішов на ферму, коли я ще спала, а як повертався ввечері, то був надто виснажений і мав сили тільки впасти на ліжко й читати. Мої дні минали в неохочій допомозі Люкові чи місіс Стенович із домашньою роботою або млявими іграми з дітьми добродушних сусідів, які запрошували нас із Бо, щоб виручити Люка. Я жила заради неділь, коли Метт був вільний. Спочатку він і був, водив мене на ставки, як і раніше, розповідав, як вивчатиме в університеті про ставкових жителів і як там будуть такі потужні мікроскопи, що можна роздивлятися найдрібніші деталі. Він обіцяв писати мені, принаймні два листи на тиждень, і розказувати про все, що вивчатиме, щоб, коли настане моя черга, я підхопила естафету підготованою. Із його слів ми, попри розлуку, й далі будемо споглядати ставки, обоє, й розповідати одне одному про побачене. А також матимемо літа. Це він пообіцяв. Хай там як буде з грошима, а він приїжджатиме на літо додому.

Отак минули кілька перших тижнів після його іспитів – наш звичний режим, але й також повен планів та обіцянок. Та потім усе змінилося. По неділях Метт став зникати відразу після обіду. Часом він повертався аж мало не перед вечерею, і ціле пообіддя минало даремно.

Певна річ, я глибоко ображалася. Допитувалася в нього,

куди він ходив, а він відповідав – на прогулянку. Питала, чому він мене не взяв, а він відказував, туманно, проте по-доброму, що часом йому треба побути на самоті. Цікавилася чому, а він казав, що має багато про що подумати.

Я поскаржилася на нього Люкові.

– Метта тепер ніколи немає вдома.

– Ну, так. Він працює.

– Ні, я маю на увазі, коли *не* працює. По неділях.

– Справді? – сказав Люк. – Подай мені, будь ласка, отого молотка.

Він ремонтував сходи на пляж, які щороку взимку псував лід. Бо маршувала вгору-вниз біля краю води, горлаючи гімни: «Ісус мене любить, я се снаю, бо ла-ла-ла він так скасав». Ми не знали, кого винуватити: місіс Стенович чи недільну школу.

– Але ж куди він ходить?

– Хтозна, Кейт. Мені потрібна ота дощечка. Ні, не та, коротша. Принеси її сюди, гаразд?

– Але ж він кудись ходить. А я хочу ходити на ставки!

Люк глянув на мене, тримаючи в руці молотка.

– Він водив тебе на ті бісові ставки десять мільйонів разів. Дай йому спокій, добре? Серйозно. Ти так поводишся, ніби він – твоя власність.

І став голосно стукати молотком. Якщо його самого й гризла відсутність Метта, якщо він і хотів, щоб той залишався вдома й допомагав один день на тиждень, коли вони обоє

мали вільний час, то не виказував цього. Напевне, не міг, раз так затявся на тому, що має з усім справлятися самотужки. Але також можливо, що, на його думку, Метт хвилювався, бо мав нас усіх покинути, й намагався розкласти все по полличках, тому потребував часу на самоті. Звісно, так і було, але чому через це зникати?

Я йому такого дозволу не давала. Всі мої думки були про те, що нам із Меттом залишалося так мало годин. І коли згадую про це зараз, то мало не плачу, бо через образу зіпсувала й той час, що лишався. Він таки водив мене на ставки коли-не-коли, та я не могла цьому радіти. Мені здавалося, що він був неуважний і не зосереджувався так, як мав би. Я його звинувачувала. Питала: «Ти що, розлюбив ставки?»

А він утомлено відповідав: «Кейт, про що ти говориш? Слухай, якщо тобі тут не подобається, ходімо додому».

Мені забороняли ходити на ставки самій. Вони були глибокі й колись там утонула дитина. Певно, саме тому я й пішла – влаштувала акт непокори.

Той день був надзвичайно гарячий, млявий і нудний. Я пройшла рейковим мостом, тримаючись за мотузяні перила, нагріта сталь пекла мені ноги, а тоді зісковзнула стежною до «нашого» ставка. Прийти туди самій було дивно. Трохи полежала на животі й подивилася у воду, але всі істоти, які могли рухатися, заховалися від сонця. Навіть якщо вмочити пальця, то розбуркаєш їх трохи, а тоді все знову завмирає. Я

підвелася й мені запаморочилося в голові від спеки. Якщо б Метт був тут, то він би ховався у затінку на іншому березі, між нашим ставком і дальшим. На підніжжі пагорба, подумавши, я засумнівалася, що чула голоси, бо ж знала, що такого бути не могло. Крім нас, ніхто ніколи сюди не приходив. Я стала видиратися пагорбом, чіпляючись за жмутки трави, йвилізла на пласку трав'янисту верхівку. Голоси таки звучали. Мені не вчувалося. Я підвелася на рівні й заглянула за інший бік.

Вони лежали в тіні навислого пагорба, десь за двадцять футів униз і ліворуч від того місця, де я стояла. Метт зняв сорочку й розстелив її на землі, тож вони обоє були на ній. Мері лежала, а Метт сидів біля неї на колінах.

Мері лежала на боці, підтягнувши коліна до підборіддя. Вона плакала. Звідти, де я стояла, обличчя не було видно, але я її чула. Метт щось їй казав, щось повторював знову й знову. Пам'ятаю, яким схвильованим звучав його голос, майже зляканим, зовсім йому невластивий. Він усе говорив: «О Боже, мені шкода. О Боже, Мері, мені шкода. Мені шкода».

Я не могла збагнути, що він наробив. Може, він її вдарив – оскаженіло вдарив і збив із ніг. Утім мені було важко в це повірити; розсердити Метта так, щоб він когось ударив, досить непросто, тож вдавалося це тільки Люкові. А тоді я знову помітила його сорочку й зрозуміла, що він не став би її розстеляти, щоб збити Мері з ніг, так що причина була інша.

Метт трохи допоміг їй підвестися й спробував її обійняти. Вона відвернулася. Мері була вбрана в тонку ситцеву сукню. Сукня зім'ялася й розтріпалася, й була зовсім розщеплена спереду. Мері почала її заціпати, схлипуючи й бурмочучи. Метт дивився на неї з опущеними руками, стиснутими в кулаки.

– Мені шкода, – повторив він. – Я не хотів, щоб так сталося, Мері. Я просто не міг... Але все буде гаразд. Не хвилюйся, все буде гаразд.

Мері похитала головою, не дивлячись на нього. Пам'ятаю, що, попри сум'яття, я ненавиділа її за це. Вона бачила, який він засмучений, але не приймала його почуттів. Вона закінчила опоряджатися, а тоді пригладила волосся й відкинула його назад.

І саме тоді побачила мене. А тоді крикнула, дуже злякано, й Метт відскочив і сам мене побачив. На хвилю ми всі троє завмерли. А тоді Мері почала істерично плакати. Її страх був такий великий, що передався мені, тож я обернулася й побігла, скотилася з іншого боку схилу, оббігла навколо ставка, бігла так, як ніколи не бігала в своєму житті, моє серце гупотіло зі страху. На півдорозі до колій Метт мене наздогнав.

– Кейт! Кейт, зупинися!

Він обхопив мене навколо грудей і тримав. Я виривалася й брикалася, намагаючись ударити його в ногу.

– Кейт, зупинися! Чого ти злякалася? Немає чого боятися! Кейт, зупинися!

– Я хочу додому!

– Зараз підемо. За хвилинку. Ми підемо додому разом.

Але спочатку я маю повернутися до Мері.

– Я не хочу до неї повертатися! Вона жахлива! Так кричить – вона *огидна*!

– Просто вона засмучена. Ти її налякала. Ходімо.

Мері стояла там, де Метт її залишив, склавши руки на грудях, й тремтіла при шаленій спеці. Метт привів мене до неї, але не знав, що сказати. Перша заговорила Мері.

– Вона розкаже, – та була біла, як скатертина. Біла, як ма-ра, тремтіла, плакала й схлипувала.

– Ні, не розкаже. Ти ж не розкажеш, правда, Кейт?

Я отямилася після боротьби й тепер почала гніватися. Оце сюди він ходив? Чи могло так бути, що він сюди ходив? У наші безцінні неділі?

Я відповіла:

– Розкажу що?

– Ох, Метте. Вона розкаже! Вона розкаже! – схлипувала Мері.

Метт звернувся спочатку до неї, а тоді до мене.

– Кейт, ти маєш пообіцяти. Пообіцяй, що нікому не розкажеш, як бачила нас тут.

Я уникала на нього дивитися. Я втупилася у Мері. Мері Пай, якій Метт дав перевагу переді мною, хоч її ніколи в житті ніяким чином ставки не цікавили – це зрозуміло з одного погляду на неї.

– Кейт? Пообіцяй мені.

– Обіцяю, що не розкажу про тебе, – сказала я нарешті, обернувшись до нього. Але ж його так не перехитруєш.

– І про Мері. Ти мусиш пообіцяти, що нікому не розповіси, як її тут із кимось бачила. Дай слово честі.

Я мовчала.

Метт тихо мовив:

– Слово честі, Кейт. Присягнися всіма нашими походами на ці ставки. Присягнися життям кожної істоти в цих ставках.

Отож, у мене не було вибору. Понуро бурмочучи, я дала слово. Мері стала видаватися вже трохи не такою зляканою. Метт обійняв її і відвів на кілька ярдів убік. Я дивилася на них, а моя нижня губа дрижала. Він говорив із нею довго й дуже тихо. Нарешті вона кивнула й пішла по піску до доріжки, що вела до ферми її батька.

Ми з Меттом пішли додому разом. Я все зиркала на нього, сподіваючись, що він усміхнеться й усе стане так, як раніше, але, здавалося, він мене не бачив. У прохолоді лісу я наважилася й запитала, чи він сердиться на мене.

– Ні, ні, я на тебе не серджуся, – відповів він. Усміхнувся, і його усмішка була така нещасна, що мені стало соромно за свій жаль до себе.

– Ти в порядку? – запитала я, відчуваючи до нього любов і майже пробачивши його. – Все буде гаразд?

Після цього він змінився. І далі ходив працювати на фермі, але вечорами й у неділю зачинявся у своїй кімнаті. Я не розуміла, що з ним щось не так, утім майже про це не думала. Зачинені двері так мене спантеличували, що думала я лише про себе. Але тепер можу уявити, що він пережив, коли минав тиждень за тижнем, а він чекав і сподівався, і, безсумнівно, молився, бо ж нас виростили у вірі в милосердного Бога.

Можу уявити, як Метт усе подумки намагався повернути час назад до того одного моменту, коли міг зупинитися, але не зупинився. Пізніше, коли я думала про подібність того, що сталося з ним, і того, що могло статися із Люком та Саллі Маклін, мені здавалося, що життя моїх братів можна змалювати одним моментом, і той момент був для них однаковий. У Люка то був момент, коли він себе відштовхнув. У Метта – коли ні.

Бог не виявив милосердя. Одного вересневого вечора, за кілька тижнів до того, як Метт мав їхати в Торонто, Мері прийшла до наших дверей, розхристана, розпатлана, з повними жаху очима, й попросила його покликати.

Метт був у спальні, але, певно, почув її або ж відчув її присутність, бо прибіг до дверей ще до того, як ми з Люком встигли його знайти. Він проштовхнувся повз нас і повів її надвір, і ми чули, як він сказав: «Чекай, чекай. Ходімо на пляж». Але вона не могла чекати, її напруга була нестерпна й тиснула на неї, майже притискала до землі. Вона сказала, а

ми це просто почули, бо її страх примусив її говорити надто голосно й ми не встигли навіть зачинити двері: «Метте, він мене вб'є! Він мене вб'є! Метте, він мене вб'є! Ти не повіриш, але це правда. Він убив Лорі, й мене він уб'є теж».

Частина шоста

Глава 23

На тому останньому відтинку шляху від Торонто до Кроу-Лейку мені завжди в горлі стає клубок. Почасти через близькість; я знаю кожне дерево, кожен камінь, кожную грудку драговини так добре, що хоч і приїжджаю туди майже завжди затемна, та відчуваю їх у темряві навколо, ніби то мої власні кості. Почасти також через відчуття повернення назад у часі, переміщення від «тепер» до «колись», і розуміння, що хай хто ти тепер і хай ким ти станеш у майбутньому, ніщо не змінить те, де ти народився.

Зазвичай у цьому відчутті стільки ж приємності, скільки й болю. Воно наповнює мене якоюсь всепроникною журбою, але й також прив'язує до минулого й нагадує мені, хто я. Втім, того п'ятничного вечора, з Деніелом на пасажирському сидінні, що й досі визирав у вікно, ніби, вглядаючись у темряву, він дізнається те, що хоче знати про мене, спогади були надто близько. І важили надто багато. Я не знала, як переживу майбутнє святкування: жарти, веселощі, розмови, не кажучи вже про те, щоб привести на нього Деніела. Мені здавалося, що вони, певно, подумають, ніби я ним хизуюся. Привезла його додому, щоб повихвалитися своїм успіхом.

Ось вона я, зі своєю чудовою кар'єрою, а ось мій чоловік зі своєю чудовою кар'єрою, а тепер подивіться на себе. Хай я краще помру, ніж вони так про мене думатимуть.

– Ще довго? – раптом запитав Деніел звідкись із темряви.

– П'ять хвилин.

– О! Чудово! Я й не знав, що ми вже так близько. – Він покрутився на сидінні, намагаючись розім'ятися. Останні півгодини він майже нічого не говорив, і я була за це вдячна.

Мені довелося нагадати собі звернути праворуч на північній дорозі, а не їхати аж до озера. Зазвичай, коли я приїжджаю, то гостюю в Люка й Бо, але ферма – десть за півмилі боквою дорогою, ліворуч. Її видно, щойно звернеш із дороги біля озера. На будинку горіли всі ліхтарі, й вони також увімкнули ліхтарі на сараї й ангарі з силосом на знак гостинності. Від тієї трагедії з містером Паєм ангар там новий. І сарай не той, що був. Метт спалив Келвінів сарай.

Коли ми підїхали, Метт і Мері стояли біля дороги – вони побачили наші вогні тоді ж, коли й ми – їхні, й здогадалися, хто приїхав. Мері стояла трохи збоку, доки ми з Меттом обіймалися – ми зовсім недавно почали обійматися. Як і саме повернення додому, це й задоволення, і біль. Торкатися до нього дуже приємно, але обійми здаються символічним жестом, у нашому випадку – фізичною спробою подолати емоційну віддаль, прокласти міст над прірвою, якої не мало б бути.

– Добре доїхали? – запитав він, змикаючи навколо мене

руки.

– Добре.

Ми відпустили одне одного, й він усміхнувся до Деніела:

– Бачу, вам удалося приїхати.

– Ні за що б таке не пропустив, – відповів Деніел.

– Однак комахи його не вразили, – сказала я, намагаючись говорити весело, й це мені вдалося, більш-менш. – Привіт, Мері.

Ми з Мері не обіймаємося. Ми обмінюємося чемними посмішками, як це роблять знайомі.

– Привіт, – відповіла вона, все ще тримаючись збоку. – Ви саме вчасно.

– Комахи? – перепитав Метт. – У нас є комахи?

– Я маю вас представити, – сказала я. – Деніеле, це Метт і Мері.

Ці слова прозвучали. *«Деніеле, це Метт...»* Усі ці тижні боячись цього моменту, уявляючи його, проживаючи його наперед тисячу разів, я це сказала. І мій голос був нормальний. Якби ви підслуховували, то не розчули б у цих словах велетенського та безіменного тягаря. Ці слова були сказані, і я при цьому вижила. Світ і досі обертався навколо своєї осі. Я мала відчути полегшення.

– Ви ж, певно, голодні, – сказала Мері. – Ми не вечеряли – чекали на вас.

Саймон матеріалізувався із темряви, високий і довготелесий, як батько. Зовсім як батько.

– Привіт, тітонько, – сказав він. – Поцілуєш мене?

Він дражнить мене тітонькою. Між нами немає й дев'яти років різниці. Я поцілувала його, а він поцілував мене, потис Денієлові руку й сказав, що радий його приїзду.

– То це ти – іменинник? – запитав Денієл.

– Ага, – відповів Саймон і додав, – ну, сказати правду, це просто привід побачитися з тіткою Кейт, бо вона надто вже рідко приїжджає. Але ви не пошкодуєте, що приїхали. Їжі – море, мама, Бо, та й усі куховарили, мов навіжені.

– До речі, – сказав Метт, – ходімо поїмо. Мері примусила нас дочекатися, доки ви приїдете. – І повів нас усіх до будинку.

Денієл знову відмахувався від мошок. Метт, що ступав позаду нього, широко всміхався.

– Вам варто повернутися десь за місяць. Ми тоді вас і з комарами познайомимо.

– Чому тільки мене? – запитав Денієл. – Чому вони вас не чіпають?

– Ми їм набридли. В будинку є засіб, яким можна побризкатися.

Коли я побачила їх поряд, Метт здався мені набагато старшим за Денієла. Звісно, так і є – йому тридцять сім, а Денієлові – тридцять чотири, – але різниця між ними здається більшою. Справа не у фізичній формі – насправді, Метт видається далеко підтягнутішим за Денієла, й волосся має куди більше. Але чомусь на його обличчі ніби написано куди біль-

ше досвіду. А також Метт відрізняється спокійністю. Навіть дитиною через це він здавався старшим, ніж насправді був.

– Добре доїхали? – запитала Мері, хоча таке питання вже звучало.

– Чудово, дякую.

– Всім страшенно хочеться з тобою побачитися. – Вона всміхнулася мені як завжди ніяково.

За ці роки вона дуже мало змінилась. Навіть погарнішала. Все ще здається стривоженою, але в очах поменшало страху. Ми вп'ятох пішли до будинку, Саймон попереду.

– Бо із Люком будуть пізніше, – сказала Мері. – Ми запрошували їх на вечерю, але вони відмовилися – приїдуть просто потеревенити.

– Встигнуть на десерт, – мовив Саймон. – Принаймні Люк – точно.

– Ну, вистачить на всіх, – м'яко відповіла Мері.

– Люк нині трохи нервовий, – кинув Саймон, озируючись і всміхаючись до нас. – Знову почав вчити Бо водити.

– Справді? – перепитала я. – Минулого разу вона його замучила.

– Це вже втретє, – пояснив Метт Деніелові. – Люк почав її вчити років зо п'ять тому, коли Бо виповнилося шістнадцять, і особливо нічого не вдалося. Отож вони зробили перерву й спробували знову десь два роки по тому. Думаю, та спроба протривала хвилин десять. Ставлення Бо до водіння... – він покрутив руками, підбираючи слово, – недбале.

Поєднання недбалості й завеликої самонадіяності. Для Люка це трохи тяжкувато.

– І це м'яко сказано, – сказав Саймон. – Люк був просто розбитий.

Саймон, згадала я, отримав водійське посвідчення на шістнадцятий день народження. Це, фактично, єдине, в чому він перевершив Бо – та на три роки старша й все робила перша – тож він від душі цим тішився.

– Мабуть, краще її не дражнити, – сказала Мері. – Я певна, що цього разу їй усе чудово вдасться. – Вона озирнулася до мене. – Місіс Стенович страшенно хоче з тобою побачитися. Завтра безперечно прийде на вечірку. І міс Керрінгтон. Вона теж прийде.

– Стара компанія, – відповіла я.

Саймон відстав, щоб приєднатися до чоловіків. Метт щось показував Деніелові. Я почула його слова: «Над вершечком будинку». Глянула й побачила зо п'ять маленьких брунатних кажанів, що тихо літали туди-сюди, ніби зшивали до купи клапти темно-синього неба. Всі троє чоловіків спинилися й задерли голови, щоб за ними поспостерігати.

– І, звісно, Тедвортси, – вела далі Мері. – І Саймонові друзі зі школи.

Я знову звернула на неї увагу. Мері не цікавиться кажанами, точнісінько як і ставками.

– На котру всі прийдуть?

– Десь опівдні.

– От і добре. У нас буде весь ранок на приготування. Багато роботи?

– Та ні. Кілька десертів, та й усе.

– Головою ручуся, що ти куховарила ввесь тиждень.

– Що поробиш. У мене є морозильник, добре мати деякі страви, приготовані наперед.

Отак ми з Мері й спілкуємося. Про прозу життя. Коли ти збираєшся готувати це? Куди мені поставити те? Яка гарна ваза – звідки вона в тебе? Почистити картоплю?

Люк і Бо приїхали, коли Мері відрізала перший кусень від сирного торта.

– Встигли! – вигукнув Саймон. – Так вчасно!

– Подумали, що заскочимо ненадовго, – відповів Люк, поклавши руки мені на плечі й м'яко їх стиснувши. – Привітаємося з гостею... Гостями, – виправився він, побачивши Деніела й простягаючи руку. Деніел підвівся, й вони поручкалися через стіл. – Радий, що ви приїхали. Я – Люк. А це – Бо.

– Деніел, – сказав Деніел.

– Привіт, – промовила Бо. – Я привезла баварського торта, – і поставила його на стіл.

– Який гарний, – відповіла Мері. – Це на завтра?

– На завтра є ще один. Цей – на сьогодні. До речі, а ви знаєте, що місіс Стенович спекла іменинного торта? Велетенського. Три шари й манюній цукровий Саймон на верхів-

ці.

– Так, – збентежено відказала Мері. – Я знала, що ти одного спекла, але їй теж хотілося, тож подумала – що ж, ми точно з'їмо обидва.

– Звісно, – весело сказала Бо. – Без проблем. Я просто не знала, чи ви знаєте. Крихітка Саймон саменький з'їсть їх обох. Як справи, малюче? Як воно – бути майже дорослим? – Вона погладила Саймона по голові. Той спробував ухопити її за зап'ястя, але вона незворушно ухилилася. – Привіт, Кейт. – Бо нахилилася й поцілувала мене в щоку. – Маєш елегантний вигляд. Хоч і худесенька.

Сама Бо дуже гарна. Вона амазонка, моя сестра, – висока, світловолоса, вродлива, як завойовниця. Проти неї у чесній бійці Саймонові не вистояти. Правду кажучи, я підозрюю, що вона навіть Люкові може завдати чосу, хоч він сам на вигляд у досить добрій формі. Тепер щоразу, бачачи Люка, я знову дивуюся, який він вродливий. Дитиною я цього не усвідомлювала. Йому скоро тридцять дев'ять, а він стає тільки гарніший. Вкуси себе за лікоть, Саллі Маклін.

Метт сказав:

– Сідайте, народє. Покуштуйте сирного торта й трохи пісочної пасочки від Бо. Ну ж бо, Мері, край їх на шматки.

Люк упав на стілець. Я бачила, як Саймон радісно йому всміхався й збирався запитати про уроки водіння, але Мері також це побачила й пригрозила йому, нахиливши голову, тож він принишк.

– Ви добре доїхали? – запитав Люк. – Доки не забудь, Лора Керрінгтон переказувала привіт. Вона завтра буде. Як там у місті? Чув, поштарі знову страйкують.

– А вони припиняли? – відповіла я. – Дякую, Мері. Можна мені кожного по шматочку?

Бо сіла поряд зі мною.

– Я маю розповісти тобі всі чутки, – сказала вона. – Чого ти ще не чула?

– Та навіть не знаю.

– Ти чула, що Джейні Мітчел – ну, вона тепер Джейні Лаплант, – розлучається? Так що тепер вона більше не буде Джейні Лаплант, а стане Джейні Мітчел.

– Здається, я й не знала, що вона стала Джейні Лаплант.

– Знала. Я тобі розповідала. А ти чула, що місіс Стенович знову стала прапрабабцею?

– Здається, так.

– То ти думаєш про попередній раз. Цей внук народився тільки минулої неділі. А ти чула, що стадо корів містера Джейні здобуло приз? Ну, чи то пак Офелія здобула. Дає більше молока, ніж інші корови в Північній Америці. А, може, тільки в окрузі Струана.

– Деніеле, сирного торта чи баварського? – запитала Мері.

Деніел здавався трохи збентеженим, чи то через Бо, чи то через гамір.

– Гм, кожного по шматочку, будь ласка.

Люк розповідав:

– ...отож він купив увесь острів. Буде там велетенську мисливську хатину. Розраховує, що багаті американці пове-зуть сюди свої мільйони.

– Він думає, що ті стануть їхати аж сюди? – запитав Сай-мон.

– А він їх возитиме на гідропланах.

Метт урочисто сказав:

– Пізнайте захопливу красу канадської дикої природи. По-бачте... – йому забракло слів.

– Дику первісність? – підхопив Саймон, так само урочи-сто. – Безіменну пишноту?

– І те, й те. Побачте дику первісність бурхливих рік. Спо-гляньте безіменну пишноту лісів. Станьте свідком дивовиж-ного дійства...

– А як щодо «насолодіться»?

– Насолодіться дивовижним дійством, коли велетенський лось...

– Або ж гігантський лось...

– Могутній лось...

– Джим Сумак розраховує відростити волосся, повстром-ляти в нього пір'я і найнятися гідом, – сказав Люк, – думає озолотитися. Сподіваюся, їм знадобиться дуже багато рости-кальних меблів. О, дякую, Мері. По шматочку кожного.

– Думаєш, знадобиться?

– Ну, їм доведеться звідкись брати меблі. Так дешевше, якщо не треба везти їх звідкись.

– Витерпіть шорстку розкіш Люкових рустикальних меблів...

Мері запитала:

– Бо, сирний чи баварський?

Раніше її щоки були вкриті рум'янцем, але тепер, коли пригощання гостей вечерею пішло на спад, вона стала видаватися не такою напруженою, як раніше. Насправді ж, весело пурхаючи над десертами з ножом для тортів, вона здавалася мені майже задоволеною.

Я подумала: «Ти що, забула тоді про все? Живучи тут, у цьому будинку, що бачив такі жахи, тобі якось вдається просто про це не думати? Це так ти продовжуєш жити далі?»

* * *

Того вечора – того пам'ятного вересневого вечора – хоч і шокований й ошелешений, саме Люк узяв усе на себе. Метт був не спроможний діяти. Пам'ятаю, як він стояв із Мері. Вони все ще були надворі, вона все ще нажахано схлипувала. Він обіймав її, безпорадно, безпорадність читалася в кожному вигині його тіла. Пам'ятаю, як Люк вийшов до них і завів обох усередину. Він спробував заспокоїти Мері, але та була сама не своя від страху. Вона могла навіть не усвідомлювати нашу з Люком присутність. Вона все казала до Метта: «Метте, в мене двомісячна затримка. Мене нудить щоранку і двомісячна затримка. Метте, він мене вб'є. О Боже, він ме-

не вб'є».

Люк сказав:

– Гаразд, Мері, заспокойся, – але вона не могла. Люк сам був схожий на людину, яка щойно прокинулася і не знає, де вона. – Кейт, сходи постав чайника. Зроби чаю абощо, – попросив він.

Тож я пішла й поставила чайник нагріватися, але потім повернулася.

Мері й досі міцно трималася за Метта, а Люк намагався з нею поговорити.

– Мері? Я маю дещо в тебе запитати. Ти сказала, що він убив Лорі. Що ти мала на увазі? Мері, послухай мене. Хто вбив Лорі?

Метт сказав:

– Люку, не чіпай її. – То були його перші слова після її істерики. Його голос був хриплий і слабкий.

– Ні, ми маємо знати. Мері? Хто вбив Лорі? Твій батько? – відповів Люк.

– Я ж сказав, не чіпай її! Господи Ісусе! Ти що, не бачиш, у якому вона стані?

Люк на нього не дивився. Люк не міг на нього дивитися. Він не зводив погляду з Мері. Сказав тихо:

– Я бачу, в якому вона стані. То що, на твою думку, заспокоїти її й відправити додому, до батька?

Метт вирячився на нього, але Люк уникав на нього дивитися.

– Мері, ти мусиш нам сказати. Твій батько вбив Лорі?

Вона прошепотіла:

– Так.

– Точно? Ти бачила, як це сталося?

– Так.

– Але ж, Мері, Лорі втік. Метт бачив, як він утік.

Її очі на тлі білого лица були величезні.

– Він повернувся. Було холодно. Він повернувся по курт-
ку, й батько його впіймав і повів у сарай. Ми намагалися зу-
пинити його, але ми не могли, й він його ударив, а Лорі уда-
рив у відповідь, тож він його бив, бив і бив, і Лорі впав, і
вдарився головою, й була кров, там була кров...

Люк мовив:

– Ясно. Ясно, Мері.

– ...і там була кров, і...

Люк, не дивлячись на Метта, сказав йому:

– Відведи її в іншу кімнату.

– Що ти збираєшся зробити?

– Зателефоную лікареві Крістоферсону, а тоді – у поліцію.

Мері заридала.

– Він не хотів його вбивати! Він його бив, а ми намагали-
ся його зупинити, а він його бив, і Лорі впав! Він ударився
головою об лезо плуга! О Боже, о Боже, не треба поліції! Він
мене вб'є!

Люк сказав:

– Відведи її в іншу кімнату.

Мері закричала:

– Ні! Ні! Будь ласка! Будь ласка, не треба, він нас уб'є! Він уб'є мою маму! Він нас усіх повбиває!

Метт не міг рухатися, тож Люк його відштовхнув, підвів її і, хоч вона кричала й відбивалася, потягнув її в іншу кімнату, доки Метт безпорадно плівся позаду. Люк наказав йому: «Не випускай її звідси». А тоді повернувся й зателефонував лікареві Крістоферсону й у поліцію.

Келвін Пай наклав на себе руки три години по тому.

Поліція приїхала зі Струана й спочатку зайшла до нас поговорити з Мері в присутності лікаря Крістоферсона. Звідси вони поїхали на ферму. Келвін сам відчинив їм двері. Коли його повідомили, що прийшли поставити кілька питань про зникнення Лорі, він відповів – добре, можна йому тільки піти сказати дружині, бо вона питала, хто стукав у двері. Вони дозволили й стали напружено чекати на порозі. Майже відразу пролунав постріл. Келвін тримав заряджену рушницю у вітальні над каміном і застрелився просто там, на очах у місіс Пай, перш ніж та змогла встати зі стільця. На щастя, Розі спала нагорі.

Келвін помер, не сказавши, де тіло Лорі, й цього не знала ні Мері, ні її мати. Поліція витратила на пошуки два тижні й знайшла його тільки завдяки поєднанню сухого літа й щасливого випадку. Келвін поклав тіло Лорі в старий мішок, наповнений каменями, й кинув його в один із ставків. Ставок,

що він вибрав, – не найближчий до ферми, не «наш», а один із глибших між ними – мав круті береги, тож мішок пішов би на глибину добрих двадцять футів, але зачепився за виступний камінь. У жовтні, коли рівень води був найнижчий, вершечок мішка трохи виднівся з-під поверхні.

Лікар Крістоферсон відвіз місіс Пай у психіатричну лікарню у Сент-Томас через два дні після того, як знайшли тіло Лорі. Вона померла за рік від хвороби, яку ніхто не зміг назвати. Розі відправили до родичів її матері в Нью-Ліскерді. Я знаю, що Мері намагалася тримати з нею зв'язок, але Розі так і не опанувала мистецтво письма, тож це виявилось непросто. Вона вийшла заміж дуже рано й переїхала звідси. Я ніколи не питала Мері, чи знає вона, де Розі тепер.

Метт і Мері одружилися в жовтні, й Метт став господарювати на фермі. Я впевнена, що вони обоє не хотіли цього робити.

За тиждень до весілля, коли поліція закінчила всі розслідування й сарай, де помер Лорі, їм уже був не потрібен, Метт його спалив. То був його весільний подарунок для Мері. Люк допоміг йому збудувати новий. То був його весільний подарунок для них обох.

Саймон народився у квітні. Пологи були важкі і, як наслідок, Мері більше не могла мати дітей.

Глава 24

Я прокинулася десь о п'ятій ранку від звуку трактора, що заводився. Деніел пирхнув, розплющив очі й запитав: «Що це в біса таке?» «Трактор», – відповіла я, але він уже заснув.

Я трохи полежала, сумуючи за шумом озера. Як уже казала, я зазвичай зупиняюся у Бо й Люка, коли приїжджаю додому, тож тихий, повільний шурхіт хвиль – це останнє й перше, що я чую за день. Тут натомість чутно звуки фермерської роботи. І те, як Деніел дихає поряд зі мною.

Минулого вечора стався, та я й знала, що мав статися, незручний момент щодо облаштування на ніч. Після того як усе поприбирили, коли Люк і Бо пішли, а Саймон побажав доброї ночі і пішов нагору, я почула, як Мері, що все ще залишалася з Меттом на кухні, сказала:

– Ну, *ти* її запитай. Я не можу.

І за хвилину по тому до вітальні увійшов Метт зі збентеженим виглядом.

Але я це передбачила і придумала, що сказати. Могла попросити для нас окремі спальні, просто щоб уникнути незручного моменту. Деніел із цим погодився б, хоч і не зрозумів би, чому так. Але хоч я й не хотіла, щоб він приїжджав, але коли вже приїхав, то збагнула, що хочу, аби він був поряд зі мною. Хотіла, щоб він став буфером між мною й родичами. Він був моє теперішнє. Якщо його не буде поряд,

минуле може вночі вийти з берегів і переповнити мене. Крім того, подумала я трохи зухвало, чи має право Метт з-поміж усіх людей засуджувати мене? Дурниця, я знаю. Йому ніколи й на думку не спаде мене засуджувати.

Отож, коли він увійшов у вітальню, із незвичною цікавістю розглядаючи подряпину на руці, я сказала недбало: «Напевно, нам уже час підійматися нагору. Яка кімната наша? Та спальня, що попереду?». Я знала розташування кімнат нагорі й знала, що, крім кімнати Метта й Мері, лише у цій спальні є ліжко на двох. На Меттовому обличчі відбилося полегшення, й він сказав: «Так, звісно. Можете спати там».

Ми віднесли нагору наші сумки, перевдягнулися й видерлися на велике й прогнуте двоспальне ліжко. Я очікувала, що Деніел півночі не даватиме мені спати, аналізуючи мою сім'ю, але, певно, його таки виснажила безіменна пишнота дикої природи, бо, сказавши, що я їх *зовсім* неправильно описувала, він майже відразу заснув. Я ще десь півгодини пролежала без сну, дослухаючись до рухів у будинку й думаючи про давно минуле, й нарешті заснула, як у яму провалилася, і прокинулася, тільки коли загув трактор.

Прокинувшись, я трохи полежала, намагаючись не думати забагато про ту кімнату. То була найбільша спальня у будинку й найкраще розміщена – з вікна видно двір. Певно, то була кімната містера й місіс Паїв – інакше тепер належала б Меттові й Мері. Міс Вернон назвала б її доладною – доброї

форми, з величезними вікнами у двох стінах. Метт і Мері користувалися бічною спальнею, а Саймон – кімнаткою біля ванної. У будинку є ще три кімнати: в одній стоїть двоповерхове ліжко, в іншій – стіл для бухгалтерських розрахунків, а третю використовують як комору. Я певна, що, крім того вбудованого двоповерхового ліжка, Пайових меблів тут немає. Думаю, Метт і Мері позбулися всього, чого могли, й повільно купували нове, коли могли собі дозволити. Їм хотілося, щоб якомога менше речей нагадувало про минуле.

Я лежала напівсонна й смутно думала, що, хоч у цьому будинку ще мав би витати слабкий дух відчаю, його тут на диво немає. А тоді, певно, знову заснула, бо потім почула звук трактора, що повертався, і тиху розмову Метта й Саймона надворі. Годинник показував сьому, тож я штурхнула Деніела й підвелася.

Мері саме готувала французькі тости, бекон, сосиски, хліб із кукурудзи, кексики й омлет. Я запитала, чи можу допомогти. Вона подумала й відповіла, трохи знервовано: «Ні, дякую, але... Не треба. Може, ти б могла знайти чоловіків і сказати їм, що сніданок буде готовий за десять хвилин? Напевно, вони на подвір'ї».

Тож я вийшла надвір. Сонце вже світило яскраво, а небо ясно біло-блакиттю. Деніел приєднався до Метта й Саймона, й вони утрюх милувалися трактором.

– Скільки він вам коштував? – питав Деніел. – Якщо про таке чемно питати.

Саймон і Метт обмінялися спантеличеними поглядами.

– А справді, скільки? – запитав Метт. – Ми трохи збили на нього ціну.

– Та куди там, – відповів Саймон. – Ти злякався. То було сумне видовище. А ось і тітка Кейті. Як тобі наш малюк? – Він погладив трактора по брудному боці. Крізь бруд проглядала блискуча червона фарба; трактор видавався потужним і діловитим, зі своїми широкими колесами й глибокими візерунками на шинах, дивовижно граційним, як граційне все, що добре сконструйоване.

Я відповіла:

– З днем народження, Саймоне. Гарненький. Новий?

– Сьогодні два тижні.

– Зранку так кашляв, – мовила я. – Він точно не хворий?

– Ти говориш як дитя асфальту, – відповів Метт. – Ми саме збиралися покатати Дена. Якщо пощастить, то й тебе покатаємо пізніше.

– Та я просто прийшла повідомити, що сніданок майже готовий. Мері переказала прийти за десять хвилин.

– Ох, – відповів Метт і глянув на Деніела. – Пізніше? Після святкування? Я б сказав – після сніданку, але, думаю, у Мері є на нас інші плани.

– Згоден на пізніше, – сказав Деніел.

Ми пішли до будинку. Саймон і Деніел усе ще обговорювали трактори, а ми з Меттом трималися за кілька кроків позаду.

– То як справи? – запитала я. – Я про ферму. На вигляд наче все гаразд.

Метт усміхнувся.

– Тримаємося. Багатства не наживемо, але нічого страшного.

Я кивнула. Принаймні, нажити багатства він ніколи не прагнув.

Повисло мовчання. У розмовах із Меттом я боюся саме оцих пауз. І самих розмов, чемних і обачних, як між незнайомцями, вистачає, але потім я забираю із собою додому саме паузи.

– Як ти? – запитав він. – Як просувається твоє дослідження?

– Усе добре.

– А що... а що ти досліджуєш, Кейт? Здається, ти ніколи не розказувала.

Я дивилася під ноги, як наші черевики підіймали хмарки куряви з фермерського подвір'я. Ні, таки ніколи не розказувала. Нащо нагадувати йому, що я займаюся тим, чим би він так хотів займатися? Але тепер, здавалося, вибору я не мала.

– Ну, якщо коротко, досліджую вплив суфрактантів на жителів водної поверхні.

– Типу мийних засобів?

– Так. І поверхнево-активних речовин із пестицидів та гербіцидів. Усяке таке.

Він кивнув.

– Це цікаво.

– Так. Цікаво.

Це цікаво.

Так будь-хто сказав би. Так, ніби він – будь-хто. Так, нібито не він навчив мене мало не всього, що я знаю. Я переконана, що це так. Що важливо, так це – підхід, відкритість, здатність по-справжньому *бачити* й не бути засліпленим упередженнями, й Метт мене цього навчив. Те, що я дізналася потім, – то просто деталі.

Він чекав, що я продовжу, що опишу йому свою роботу, але я не могла поворушити язиком. Не тому, що думала, ніби він не зрозуміє – якщо я могла пояснити свою роботу студентові, то точно могла б пояснити й Меттові. А через сам той факт, що мені *доведеться її йому пояснювати*. Навіть не можу передати, яким неправильним це видавалось, яким жорстоким.

Він стишив крок, і мені довелося зробити так само. Інші пішли попереду нас. Я зиркнула на нього, а він злегка мені всміхнувся. Коли він стривожений, його усмішка не така, як завжди. Думаю, більшість людей цього не помітить, але, розумієте, малою я так багато за ним спостерігала. Я так добре знаю його обличчя.

– Здається, Деніел чудова людина, – сказав він нарешті.

– Так, – відказала я, і мені як камінь упав з пліч, бо Метт змінив тему. – Так. Так і є.

– Між вами все... серйозно?

– Можливо. Напевно, так.

– Добре. Добре. Це прекрасно.

Він нахилився і підняв плаского камінця. На пляжі він би його пустив жабкою по воді, але тут просто покрутив у руках кілька разів і знову кинув. А тоді глянув на мене своїм спокійним поглядом ясних сірих очей.

– Тобі варто потім повести його на ставки, Кейт. Вони в доброму стані.

Я швидко відвела погляд. Уявила собі, як він, викроюючи кілька хвилин із нескінченної фермерської роботи, йде на ставки, стоїть там на самоті, вглядається в їхні глибини.

Я почекала хвилю, щоб голос не дрижав. Саймон і Деніел дійшли до будинку. Мері стояла в дверях.

– Так, – сказала я нарешті. – Так, варто.

Здавалося, Мері за нами спостерігала. Мені не вдалося збагнути виразу її обличчя.

– Напевно, сніданок уже готовий, – додала я.

Метт кивнув і копнув камінь.

– Точно, – відповів він. – Ходімо.

* * *

Майже відразу після сніданку Метт, Саймон і Деніел почали переставляти меблі. Вони вирішили, що день буде досить теплий і можна влаштувати святкування надворі, тож стали виносити столи й стільці й розставляти їх біля будин-

ку, де росла трава й пробивалися паростки дерев із саду.

Ми з Мері залишилися на кухні, займаючись жіночою роботою. Чи принаймні Мері займалася, а я стояла й дивилася. Вона здавалася неуважною. Зазвичай Мері досить впевнено почуввається на своїй кухні, але тепер вона рухалася безладно, брала продукти з холодильника й клала їх назад, відчиняла шафки й знову їх зачиняла. П'ять чи шість десертів різних ступенів неготовності стояли на столі й, здавалося, вона все не могла вирішити, за який взятися щонайперше. Я подумки поцікавилася, то вечірка так її нервувала чи я. Знаю, що їй нелегко бути поряд зі мною. Я б і сама пішла, покинула її там, тільки це здавалося нечемним.

Я вже втретє сказала:

– Має ж бути щось, що я можу зробити, Мері. Давай я зіб'ю вершки.

– Ну, – відповіла вона. – Ну... добре. Якщо хочеш. Дякую. – Вона відчинила холодильник і дістала банку з вершками. – Зараз знайду тобі збивачку.

– Ось вона.

– Ох. Так. Добре. Дістану миску.

Вона поставила вершки, відчинила шафу й витягла велику миску. Втім, замість того щоб дати її мені, вона стала, тримаючи миску обома руками. Раптом, не озираючись, сказала:

– Як тобі трактор?

– Трактор? – перепитала я здивовано.

– Так.

– Чудовий. Я небагато знаю про трактори, але цей на вигляд симпатичний.

Вона кивнула, все ще стоячи до мене спиною.

– Метт із Саймоном разом його вибрали. Кілька тижнів визначали, який хочуть. Удвох. Тижнями стіл був завалений брошурами й журналами. Вони ним пишаються.

Я засміялася.

– Я бачу.

Вона озирнулася, тримаючи поперед себе миску. Вона якось дивно усміхалася.

– А як тобі Саймон?

Я здивовано глянула на неї.

– Він мені дуже подобається. Дуже. Він славний хлопчина.

Чудовий.

Я відчула, як червонію – її питання було таке дивне, а моя відповідь звучала так старомодно й зарозуміло. Й раптом я збагнула, що Саймонові виповнилося вісімнадцять – стільки ж, як і Меттові того жахливого літа. Цікаво, чи вона за нього хвилюється. Я певна, що він надто тямущий, щоб повторити батькові помилки, та все одно, вона, хвилюється, напевно.

Я сказала:

– Мері, я також думаю, що він дуже розсудливий. Він набагато доросліший за більшість студентів, яких я бачу. Думаю, наступного року його чекає великий успіх.

Вона кивнула. Поставила миску й обхопила себе руками – той самий старий захисний жест, але чимось інакший. Вона

зашарілася, але здавалася швидше похмурою, аніж засоромленою. Майже злою. Так на неї не схоже, що я аж захвилювалася.

– А як тобі Метт? Він видається тобі задоволеним? – запитала вона.

– Він має дуже добрий вигляд. Дуже добрий.

– Як тобі здається, він щасливий?

Тепер я занепокоїлася. У нашій сім'ї таких питань не ставлять.

– Мені він видається щасливим. Що таке, Мері? Щось не так?

– Нічого, – вона злегка знизала плечима. – Просто цікаво, чи ти це бачиш, тільки й того. Чи ти бачиш, що він здоровий і щасливий, і має чудового сина, якого любить і з яким йому приємно проводити час. Хотіла, щоб ти це побачила, хоч раз за такий довгий час.

У тиші ми чули, як носять меблі. Щось застрягло у дверях, Метт лаявся, Саймон заливався сміхом, а Деніел казав: «Може, якщо ми спробуємо повернутися...»

Мері сказала:

– Якби ти тільки знала, яка важлива для нього твоя думка, Кейт. Якби ти бачила його, коли він чує, що ти приїдеш у гості... спочатку він такий радісний... а ближче до приїзду перестає спати. Люк пробачив йому багато років тому, а Бо ніколи й не знала, що було що пробачати. Але твоє розчарування – те, що ти думаєш, ніби його життя обернулося

невдачею, жалієш його через те, що він себе підвів, – йому так тяжко це витримувати. Оце витримувати найтяжче. Проти цього все, що з ним трапилося, – дрібничка.

Я так здивувалася, що було важко збагнути, про що вона казала. Вона була така засмучена, така схвильована, і мені здавалося, що її звинувачення звучали безглуздо. Що таке моє розчарування порівняно зі втратою його мрій?

– Я не вважаю, що його життя обернулося невдачею, Мері, – сказала я. – На мою думку, ви обоє чудово живете, й виростити Саймона – це заслуга...

– Неправда, ти вважаєш, що його життя обернулося невдачею.

Вона міцно обхопила себе руками, взялася долонями за лікті. Мене вразили не тільки її слова, а й вибраний для них час – святкування дня народження, скоро прийдуть гості.

– На твій погляд, те, що сталося, – це велика трагедія його життя. Ти ж майже не дивишся на нього, тобі його шкода і водночас ти й досі така на нього сердита. Стільки років минуло, а тобі й досі несила на нього дивитися, Кейт.

Не знаю, що б я потім сказала, але мене виручило те, що увійшов Саймон. Він оглянув десерти, встромив у котрогось із них пальця й запитав: «А це що таке?»

Мері різко сказала: «Облиш!» – він аж підстрибнув і відповів: «Гаразд, гаразд!» – і позадкував, здивовано на неї дивлячись. Ми почули, як він сказав решті: «Не ходіть туди. Мамця сердиться».

Мері вручила мені миску. Я мовчки взяла її, поставила на стіл, налила в неї вершків і почала збивати. Я переборщила зі збиванням і вершки взялися грудками.

– Я перестаралась. Вибач. – Мій голос звучав дивно. Я простягнула миску Мері. Вона відповіла:

– Не страшно. Намаж на пироги, – й продовжила прикрашати сирні торти. Її голос тепер був м'який, ніби вона сказала все, що мала сказати, а решта вже залишалася на моїй совісті. Але я не могла придумати відповідь. Якщо після всіх цих років вона не збагнула, що Метт втратив, то які тут потрібні слова?

Закінчивши з пирогами, я запитала:

– Чимось іще допомогти?

– Трохи пізніше. А зараз зроби чоловікам по чашці кави.

Я налила три чашки кави з кавника, що завжди стояв на плиті, й поставила їх на тацю. Знайшла у шафі маленький кухлик, налила в нього вершків, знайшла цукорницю, дістала три ложечки з ящичка. Мовчки. Винесла тацю чоловікам. Вони на той час уже поставили столи під деревами – за вказівкою Мері. Метт і Саймон обговорювали стільці – куди ставити й скільки.

– Як ти думаєш, – запитав Метт, коли я підійшла, – скільки гостей захочуть сісти? На сонці чи в затінку?

– Тільки жінки, – відповіла я, тримаючи тацю, доки вони обоє розколочували по три ложки цукру в каві. – І сісти вони захочуть у затінку.

– Гаразд, – відказав Метт і глянув на Саймона. – Скільки буде жінок?

– Місіс Стенович, – відповів той, – місіс Лукас, місіс Тедвортс, місіс Мітчел, міс Керрінгтон...

Я роззиралася, шукаючи Деніела. Він стояв за рогом будинку, з цікавістю розглядаючи купу інструментів на задньому дворі. Я підійшла до нього. В голові гуло як від сонячного удару. Деніел узяв свою каву і сказав:

– Тобі коли-небудь здавалося, що було б добре жити на фермі? Насправжки, маю на увазі. Садити город. Виконувати справжню роботу, коли в кінці кожного дня бачиш прогрес.

– Ні, – відповіла я.

Він зиркнув на мене й широко всміхнувся, а тоді глянув уважніше.

– Що негаразд?

– Нічого.

– Та ні. Щось негаразд.

Я знизала плечима:

– Просто Мері дещо сказала.

Її слова й досі відлунювали в моїй голові. Її звинувачення дуже мене засмутили. Я все їх перебирала, вишукуючи пояснення, намагаючись зрозуміти, як вона до них дійшла. Можливо, то було природно, враховуючи її походження. Вона не розуміла, яким могло б бути Меттове життя, якби все склалося інакше. Та навіть якщо й розуміла, то не хотіла цього

визнавати. Врешті, вона й була причиною його падіння.

– Про що? – запитав Деніел.

– Перепрошую?

– Мері дещо сказала. Про що?

– Про... мене. Про мене й Метта.

– І що вона сказала?

Я розповіла йому все інше, тож і це можу розказати.

– Ну, просто... вона думає, ніби я вважаю те, що сталося з Меттом, трагедією.

Він розколочував свою каву, невідривно дивлячись на мене.

Я сказала:

– Так і є. А ще вона сказала, ніби я вважаю, що Меттове життя обернулося невдачею. Це не так. Але те, що сталося з ним, – трагедія. Це правда.

Деніел поклав свою ложку назад на тачку. Нічого не сказав.

– Справа в тому, що вона навіть не розуміє цього. Це не її провина, але вона не розуміє. І це теж трагедія – те, що Метт одружений із жінкою, яка й не знає, зовсім не знає, що він за людина.

Деніел відсърбнув кави, й досі не відводячи від мене погляду. Далеко за полями, вздовж бічної дороги було видно хмару куряви. Автомобіль – то Люк і Бо поспішали допомогти з готуванням. Авто їхало дуже швидко й, здавалось, якимось безладно; я трохи здивувалася побаченому, аж тоді згадала – урок кермування. Деніел сказав:

– Що ж, стосовно одного я з тобою згоден, Кейт. Я справді думаю, що трагедія тут є, але не в тому, що ти думаєш.

Комар – ранній передвісник полчищ, які ще прилетять, – сів йому на зап'ястя. Він примружився, вручив мені свою каву й плеснув по ньому. Витер долоню об сорочку й забрав каву назад.

– Ти скажеш, що я не розумію, так само як вважаєш, ніби Мері не розуміє, але я так не думаю. Я розумію. Принаймні дещо. Твоїй сім'ї випала справжня боротьба, всім цим поколінням і таке інше, всі ви прагнули великої мети. І Метт, звісно, має неабиякий розум, будь-хто це побачить. Так що зрозуміло, що ви пережили розчарування. Він мав свій шанс і змарнував його, це велика досада.

Він злегка, майже вибачливо всміхнувся.

– Але це просто досада. Це не трагедія. Вона не змінює того, ким є Метт. Хіба ти не розумієш? Ніяк не змінює. Трагедія в тому, що ти думаєш, ніби це так важливо. Так важливо, що ти дозволяєш цьому зруйнувати стосунки між вами...

Певно, він побачив мій скептицизм, бо завагався, зніяковіло дивлячись на мене.

– Я не намагаюся сказати, що йому до цього байдуже, Кейт, що він якимось дивом відкрив для себе, що любить фермерство, тож усе склалося на краще, або якусь таку дурню. Я цього не кажу. Я просто кажу, що з того, що ти мені про нього розповіла, й із того, що я побачив, здається, що він дуже давно з усім змирився. Проблема в тому, що ти не

змирилася. І, як наслідок, він утратив зв'язок, який мав із тобою. Оце справжня трагедія.

Дивно, як одні частини нашого мозку продовжують нормально функціонувати, коли інші повністю припиняють. Я чула голоси Метта й Саймона; я бачила, як авто підїхало ближче, як удалині сварилися двійко ворон; мій мозок усе це старанно фіксував. Але всередині якийсь час стояла повна тиша. Параліч розуму. А тоді поступово все знову запрацювало, і з поверненням свідомості мене цілком затопило невір'ям, сум'яттям і розлюченим обуренням. Деніел, з усіх людей, чужий, *гість*, що витягнув із мене ту історію, що був знайомий із Меттом заледве дванадцять годин, глянув на наші життя й мимохідь, недбало, *нічого* про них не знаючи, зробив для себе такий висновок. Я не могла повірити, що правильно почула його слова, не могла повірити, що він їх сказав.

Я спостерігала за Люковим авто, не відривала від нього очей, доки воно наближалося. Воно зникло за будинком, а тоді з'явилося знов, коли Бо примчала на подвір'я й зупинилася у хмарі пилу за десять футів від місця, де ми стояли. Виходячи, вона говорила. «Бачиш?!» – сказала зухвало. Помахала нам із Деніелом, але говорила до Люка, який сидів на пасажирському сидінні – перехилилася й заглянула всередину, щоб він точно її почув. «Бачиш?!»

Я дивилася на неї, мій мозок фіксував цю сцену. Метт і

Саймон підходили, щоб з ними привітатися. Наблизившись, вони широко заусміхалися. Я знала, що всміхалися вони через Люка й Бо, але була нездатна відповісти. Дивилася на Метта, а в голові крутилися слова Деніела впереміж зі словами Мері. *«Якби ти бачила його, коли він чує, що ти приїдеш у гості... спочатку він такий радісний... а ближче до приїзду перестає спати».*

Бо гримнула дверима авто, обійшла його й відчинила дверцята для Люка. У нього на колінах хитався іменинний торт, а величезну миску зеленого желе він затискав ступнями. Я чула, як Саймон казав Меттові: «У нього такий... смиренний вигляд», – і Метт кивнув. «Думаю, таке буває, коли щодня дивишся смерті у вічі. То вже легше її сприймаєш».

Бо цього не почула, бо її голова була в авто. Вона взяла торта, Люк підняв желе і виніс його й себе з автомобіля.

– То як справи, Люку? – невинно запитав Метт.

Люк скинув на нього нищівним поглядом і вручив йому желе.

– Постав туди, де немає сонця, – сказав він.

– Що, все? – перепитав Метт.

– З днем народження, малий, – мовила Бо, ігноруючи їх і вручаючи Саймонові торта – велетенську готичну споруду, вкриту шоколадом. – І не скажеш, що тобі більше дванадцяти. Вже розгорнув подарунки? Привіт, ви двоє, – то вона до нас із Деніелом. Я відчула його руку в себе на вигині спини, що злегка підштовхувала мене вперед.

– Привіт, – відповів Деніел. – Оце так торт.

– Ну, це ж на іменини, – відказала Бо. – Ми вже думали, що він ніколи не виросте.

Ми пішли в бік будинку. Деніел і досі тримав долоню на моїй спині. Від його доторку по моїй шкірі бігли мурашки гніву. Мені хотілося, щоб він мене залишив. Мені хотілося, щоб усі мене залишили. Йдіть геть, дайте мені подумати. З'явилася Мері, тримаючи в руках рушника для посуду.

– Дай нам завдання, Мері, – сказав Люк. – Ми приїхали допомогти.

– Ой, – знітилася Мері. – Ой, ну... ну добре. Напевно, ви вже можете почати виносити все надвір. Тарілки й усе інше.

Світ не припинив обертатися. Мері нас, можна сказати, якось організувала. Мені вона загадала мити склянки. На мій погляд, вони були й так чистісінькі, але я з приємністю цим зайнялася – це означало, що я могла біля кухонної раковини стояти спиною до кімнати. Мила склянки ретельно, по одній, обачно витирала й ставила на тацю, щоб чоловіки віднесли їх на столи. Деніел з'явився поряд зі мною й запитав: «Хочеш, я витиратиму?» – але я похитала головою, тож він хвилинку непевно постояв і пішов. Вимивши склянки, я помила миски, які використовувала Мері, обідне начиння, форми для тортів, лотки для випічки. За мною Бо й Мері закінчували останні приготування їжі, чоловіки тинялися, розмовляючи, сміючись і плутаючись під ногами. Деніел був десь там. Я відчувала на собі його погляд. І погляд Мері теж. Вона кіль-

ка разів мені подякувала й сказала, невпевнено, що я зробила вже більше, ніж мала, тож, може, хочу кави, але я швидко всміхнулася, озираючись десь у її напрямку й казала, що не хочу. Я з полегшенням виявила, що можу розмовляти і що мій голос звучав нормально.

От добре було б залишатися тут увесь день, миючи посуд, аж доки вечірка закінчиться, а тоді поскаржитися на головний біль і піти спати. Але я знала, що це неможливо. Бувають випадки, коли навіть смерть не зійде за відмовку, і цей був один із них. Я не знала, як зможу це пережити. У моїй голові все переплуталося. З-під низу виблискувала злість на Деніела, але зверху мозок усе показував картинки з минулого: Метт, що сидить у вітальні на дивані поруч зі мною, після того як тітка Енні оголосила новини, що нашу сім'ю доведеться розділити, намагаючись знайти на мапі Нью-Річмонд та переконати мене, що ми все одно зможемо бачитися. Я бачила себе дитиною, як сиджу поряд із ним, а мій розум охоплений виром відчаю.

Інша картинка: Метт, що отримав результати іспитів, веде мене у спальню батьків, садить мене перед фотографією прабабусі Моррісон і пояснює, чому має поїхати. Розповідає мені історію родини, розказує, що має в ній свою роль. Я розуміла, що це важливо, знала, що це, певно, надзвичайно важливо, інакше він би мене не покинув. А тоді він розповів свій план для нас. Наш блискучий план.

І ще одна картинка, цього разу – з дванадцяти років по то-

му, від вечора, коли я мала їхати в університет. Метт прийшов із ферми попрощатися. Роками мені вдавалося витісняти спогад про той вечір, але тепер він повернувся до мене, так само свіжий, так само ясний і детальний, ніби це трапилося вчора. Ми вдвох пішли на пляж. Ми сиділи на піску, дивлячись, як від озера підкрадалася ніч, і сухо розмовляли про те, що не мало значення: завтрашню подорож потягом, гуртожиток і про те, чи будуть там телефони на кожному поверсі. Ми розмовляли як чужі. Тоді ми майже й були чужими. Дванадцятилітній тягар нескazanого й нерозв'язаного перетворив нас на чужих.

Коли настав час йому йти – назад на ферму, до Мері й сина – ми поверталися мовчки. На той час уже стемніло. У темряві дерева наблизилися до будинку, як це завжди буває. У дверях я озирнулася й попрощалася з ним. Він стояв трохи віддала і тримав руки в кишенях. Усміхнувся до мене й сказав: «Пиши мені про кожну дрібницю, добре? Я хочу знати про все, що ти робитимеш».

Він стояв у прямокутнику світла від прочинених дверей, і я заледве могла на нього дивитися через напругу, написану на його обличчі. Спробувала уявити, як писатиму йому, розповідаючи про все те, що робитиму, – про все те, що мав робити він. Уявила, як він читатиме мої листи, а тоді йтиме доїти корів. Непомисленно. Як втирати сіль у рану – нагадувати йому весь час, що він втратив. Мені не вірилося, що він міг цього хотіти, тож я знала, що не витримаю і не стану

цього робити.

Отож я писала дуже рідко, й про роботу майже нічого не розказувала. Хотіла його вберегти. Вберегти нас обох. А тепер Деніел намагається переконати мене, ніби Метт не хотів, щоб його жаліли. Ту напругу, що я побачила тоді й бачила відтоді, спричинило його, попри все, марне прагнення відновити між нами зв'язок. Що він просто хотів, аби я писала йому, байдуже про що, і, як і я, розумів, що не писатиму.

Я не могла – *не могла* – повірити в таку версію. Деніел думає, що завжди має рацію, але це не так, не завжди. Тут не має. Колись він уже помилявся.

Але тепер, коли я намагалася викинути його слова з голови, коли я поспішно шукала, що б іще помити – будь-що: збивачку для яєць, ніж, ложку – його слова все просочувалися, прослизали, як вода під двері.

Гості почали приходити якраз після полудня, й на той час я уже майже нічого не відчувала. У голові було порожньо. Я почувалася якоюсь несправжньою. То було майже приємно. Місіс Стенович прибула перша. І коли Мері побачила її вантажівку, що котилася дорогою, й відправила мене зустріти її, я зробила це досить спокійно. Чоловіків відправили в якійсь справі, серед них і Деніела. Я була рада, що не мала його представляти. Я не знала, що з ним робити. Увесь ранок я відчувала, як його занепокоєння зростало й, чесно кажучи, мені це давало трохи втіхи. Я не пробачила йому, аж ніяк.

Тільки пізніше, вже раціональніше мислячи, я зрозуміла, що йому, певно, було непросто сказати те, що він сказав. Ці вихідні багато для нього означали, й він розумів, що ставив їх під загрозу, а може, ризикував і більшим. Тоді, коли говорив, я певна, він думав, що чинить правильно, але, підозрюю, відразу ж пошкодував про сказане.

І правильно, що він хвилювався. Мої почуття до нього... ну, думаю, якби ви мене запитали, того пообіддя і в тому стані, чи наші стосунки продовжаться, я б відповіла, що ні. Думаю, то було щось на кшталт застрелити гінця, що приніс погані вісті. Я знаю, що це несправедливо.

Я сама вийшла зустріти місіс Стенович. Вона витягала себе з-за керма, коли я підійшла, й скрикнула від радості, побачивши мене. Рада сказати, що вона не змінилася, крім як, можливо, додалося кілька підборідь.

– Кетрін, любонько! Любонько, ти така гарна, ти так схожа на маму, щодня стаєш усе більше на неї схожа. – І вона притулила мене до грудей, точнісінько, як колись притуляла й завжди притулятиме. Можна збагнути мій стан із того, що тоді, вперше в житті, мені майже захотілося прийняти ті груди за те, чим вони справді були – за подушку для сліз. За велику, м'яку, теплу подушку, в яку можна вилити все своє горе, біль і розкаяння, й бути певним, що місіс Стенович передасть їх напряду Ісусові. Але я – це я, і я такого не роблю, тому не стала обіймати її у відповідь довше, ніж вона звикла.

– Любонько, – сказала вона, занурюючи руку по свого віч-

ного носовичка (Метт якось сказав, що у неї їх там штук сто), – глянь, яку днину послав нам Господь! Ні хмаринки! І ти приїхала так здалеку порадіти разом із нами. Чи ж бачила ти юнака, кращого за Саймона? Десь тут був торт.

Вона важко пішла до кузова вантажівки, дорогою пригладжуючи на собі одяг, й, гримнувши, опустила відкидний борт.

– Я не могла поставити його спереду, бо Базікало поклав на сидіння коробку передач. Сподіваюсь, він вижив – ти диви, все гаразд. Усе, що треба, – це довіряти Господу, любонько. Він про все подбає. А хто той молодик поряд із Меттом?

То був Деніел. Метт саме вів його представити. Вони йшли повільно, опустивши голови. Метт жестикулював, щось пояснюючи, а Деніел кивав. Коли вони підійшли ближче, я почула Меттові слова:

– ...лише близько шести місяців на рік, коли температура вища за сорок два градуси¹⁶, що є абсолютним мінімумом. Тож треба все встигнути якомога швидше – щойно ґрунт висихає достатньо, щоб його можна було просвердлити.

А Деніел відповів:

– Ви застосовуєте якісь певні свердла? Ну, знаєте, морозостійкіші?

Не знаю, чому я тоді раптом це зрозуміла. Може, бо вони обидва були так захоплені розмовою, так у неї занурені. Двоє непересічних чоловіків, заглиблені в розмову, що повільно

¹⁶ Десь 5–6 °С.

йдуть по курному фермерському подвір'ю. Зовсім не трагічна картинка. Точно ні.

Думаю, головне питання полягає не в тому, чому я зрозуміла це саме тоді, а чому я цього не зрозуміла раніше. Прабабусю Моррісон, я визнаю, що великою мірою ця провина – моя, але частково звинувачую і тебе. Саме ти, зі своєю любов'ю до навчання, встановила стандарти, якими я міряла всіх навколо все своє життя. Я цілеспрямовано прагнула втілити твою мрію; я ознайомилася із книжками й ідеями, яких ти навіть не могла уявити, і якимось чином, здобуваючи всі ці знання, мені вдалося взагалі нічому не навчитися.

* * *

Міс Керрінгтон прибула, коли Деніела представляли місіс Стенович, а відразу за нею – Тедвортси, а тоді скупчилося ще кілька авто й битих фермерських вантажівок, і почалася вечірка. Хороше видалося святкування. Як і сказала місіс Стенович, погода була на нашому боці, й іменини мали стиль велетенського й здебільшого хаотичного пікніка, де люди сиділи на траві невеличкими групами або тинялися біля столів із їжею, розмовляючи, сміючись і намагаючись розв'язати проблему того, як їсти, коли маєш тарілку в одній руці, а склянку з фруктовим пуншем – у другій.

Я була б рада сказати, що з головою поринула у бурхливе святкування, але, мушу визнати, все ще почувалася трохи

остовпілою. Трохи заглибленою в думки. Напевно, все вимагає часу. Якщо ти багато років мислив певним чином, якщо мав у голові чітке уявлення, яке раптом виявилось хибним, ну, здається, розумно, що пристосування потребуватиме трохи часу. І в той час ти точно не можеш не почуватися... спустошеним. Хай там як, а я саме так і почувалася – і досі відчуваюся, якоюсь мірою. Що мені справді хотілося б зробити, так це сісти десь, де тихо, найкраще – під деревом, і споглядати за всім здалеку. Точніше, спостерігати за Меттом. Дозволити своїм очам бачити його по-новому, мати цей новий погляд на наші життя.

Саме цим я б воліла займатися того пообіддя, замість допомагати влаштувати святкування на честь іменин. Але все одно, добре було всіх побачити. Дуже добре, правду сказати. Всі прийшли, крім міс Вернон, яка переказала, що трохи застара для вечірок, але вітає Саймона. Напевно, я познайомила Деніела з більшістю гостей. Він і сам був досить збентежений, вочевидь, не мав певності щодо мого настрою. Але постарався заради такої події – всім професорам Крейнам це добре вдається. Ми з міс Керрінгтон досить довго поговорили. Вона тепер директорка школи, яка розрослася до трьох кімнат, і там працює ще дві вчительки. Міс Керрінгтон мала чудовий вигляд. Випромінювала спокій. Може, вона завжди була така, просто я раніше цього не помічала. Хай там як, а спілкування з нею умиротворяє.

Думаю, Саймон добре провів час, зрештою, саме заради

нього все це й затівали.

Однак вечір був найкращий. Той вечір залишиться у моїй пам'яті назавжди. Повечерявши, закінчивши з прибиранням і відпровадивши Саймона гуляти з друзями, ми з Меттом обприскали Деніела з ніг до голови засобом від комах і повели його на ставки. Метт засипав того, де знайшли тіло Лорі, й посадив на тому місці кілька берізок. Вони саме пускали листочки і своїм виглядом заспокоювали душу.

Інші ставки, разом із нашим, залишилися точно такими ж, як і були завжди.

Про автора

Мері Ловсон (1946) – відомий канадський прозаїк, авторка трьох великих романів, кожний із яких ставав подією літературного життя США і Канади.

Лоусон народилася на південному заході канадської провінції Онтаріо, її дитинство минуло у містечку Блеквел. Закінчивши університет Макгілла за фахом «психологія» та отримавши ступінь бакалавра, майбутня знаменитість вирушила до Великої Британії, де довгий час працювала промисловим психологом і там же узяла шлюб із колегою-психологом Річардом Моббсом.

У Британії, окрім основної роботи, пані Ловсон розпочала час від часу писати оповідання для жіночих журналів. Але їй уже виповнилося 50, коли вона узялася за свій перший роман. До цього їй підштовхнуло літо, проведене на півночі провінції Онтаріо, північні пейзажі й особливий настрій, властивий цьому краю. Та знадобилося цілих п'ять років, щоб закінчити цю книгу, а потім іще три роки письменниця шукала видавця. Результат перевершив усі сподівання: роман «Дім на березі озера» (2002), як і наступна її книжка «По той бік мосту» (2006) удостоїлися найвищих відгуків критики й посіли провідні місця у списках бестселерів Канади і США. Наступну книжку письменниці – «Кінець дороги» – читачам довелося чекати цілих сім років, та розчаровані

вони не були.

Усі три романи Мері Ловсон зібрали щедрий врожай канадських й американських престижних літературних нагород, а «По той бік мосту» навіть був номінований на Букерівську премію. Книжки письменниці виходять у 22 країнах, проте українською ще перекладені не були.

Цікавий факт: Мері Ловсон є троюрідною племінницею Люсі Монтгомері, усесвітньо відомої канадської дитячої письменниці, яка створила серію книжок про рудоволосу дівчинку – Енн із Зелених Дахів.